
Kollokaatiot ja sanasto Erkki Laatikaisen kolumneissa

Maisterintutkielma

Tarja Isokääntä

Suomen kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty	Laitos – Department
Humanistinen tiedekunta	Kielten laitos
Tekijä – Author	
Tarja Isokääntä	
Työn nimi – Title	
Kollokaatiot ja sanasto Erkki Laatikaisen kolumneissa	
Oppiaine – Subject	Työn laji – Level
Suomen kieli	Maisterintutkielma
Aika – Month and year	Sivumäärä – Number of pages
Helmikuu 2014	80
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tarkastelen maisterintutkielmassani sanomalehti Keski-suomalaisen pitkäaikaisen päätoimittajan Erkki Laatikaisen persoonallista kielenkäyttöä. Laatikaisen viikoittaiset kolumnit ovat tunnettuja valtakunnallisestikin, paitsi siitä, että hän ottaa mieluusti kantaa ajankohtaisiin aiheisiin niin myös siitä, että hänen tyyliinsä on hyvin tunnistettava. Maisterintutkielmassani haluankin selvittää, mitkä teksteistä tekee ”laatikaismaisia”. Tarkoitukseni on selvittää, mikä Laatikaisen kollokaatioissa eli sanayhdistelmissä on erityistä sekä mikä hänen sanastostaan tekee tunnistettavan. Kollokaatioiden lisäksi esittelen yhdyssanojen ja sanaliittojen muodostusta sekä hänen sanastonsa tyypillisiä tyylipiirteitä.</p> <p>Kollokaatioiden tarkastelua on hyödynnetty niin tyyliintutkimuksessa, semantiikassa kuin vieraan kielen oppimisen tutkimuksessa ja käännöstutkimuksenkin alalla. Sanakeskeisenä ja sanojen yhdistymisperiaatteita tarkastelevana lähestymistapana se soveltuu yksittäisenkin kielenkäyttäjän tyylipiirteiden tutkiskeluun. Maisterintutkielmani aineistona ovat Erkki Laatikaisen vuonna 2002 Keski-suomalaisessa ilmestyneet kolumnit, joista olen poiminut sellaisia sanaston piirteitä, jotka mielestäni poikkeavat yleiskielestä. Kollokaatioita tarkastellessani käytän jäsenyyksen apuna lauseenjäsennystä. Sanaston tyylipiirteitä tarkastelen lähinnä vertaamalla Laatikaisen sanastoa sanakirja-aineistoon.</p> <p>Laatikaisen tunnusmerkkisissä kollokaatioissa on runsaasti ns. invertoituja eli käänteisiä kollokaatiota, joissa tavanomaisen kollokaation toinen sana on korvattu synonyymilla. Paljon on myös abstraktin ja konkreettisen käsitteen yhdistämisen vuoksi epätavallisia kollokaatioita. Yhdyssanoissa ja sanaliitoissa on paljon synonyymeilla tuoreutettuja sekä erilaisia vahvistussanoja, kuten <i>mahti-</i> tai <i>ykkös-</i>. Kolumneissa käytetään melko paljon arkista ja muutakin tyyliväritteistä sanastoa sekä joitakin sanoja, joita ei ole käytetty lainkaan tai juuri lainkaan vertailuaineistossani. ”Laatikaismaisuus” on siis ainakin synonyymeilla ja eri tyyliillä leikittelyä sekä vahvistussanoja ja vahvoja mielikuvia herättävien sanojen käyttöä. Osa persoonallista tyyliä on myös harvinaisten tai jopa aivan omien sanojen käyttö kolumneissa.</p>	
Asiasanat – Keywords	
fraseologia, idiolekti, kollokaatio, kolumnit, päätoimittajat, sananmuodostus	
Säilytyspaikka – Depository	
Kielten laitos	
Muita tietoja – Additional information:	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
1.1 Tutkimuksen taustaa	7
1.2 Aineiston esittely	9
1.3 Tutkimustehtävä ja -metodi	12
2 KOLLOKAATIO	15
2.1 Kollokaatiotutkimuksesta	15
2.2 Kollokaatio käsitteenä	17
2.3 Kollokaatio tässä tutkielmassa	21
3 LAUSEENJÄSENTEN KOLLOKAATIO	27
3.1 Lauseenjäsenet tässä tutkielmassa	27
3.2 Subjektin ja predikaatin kollokaatio	34
3.3 Predikaatin ja objektin kollokaatio	38
3.4 Subjekti ja predikatiivin kollokaatio	44
3.5 Predikaatin ja adverbiaalın kollokaatio	47
4 SANASTON TYYLIPIIRTEITÄ	51
4.1 Erikoiset rinnastukset	51
4.2 Suurtaajuiset sanat ja sanapesyeet	54
4.3 Produktiiviset yhdyssanan ja sanaliiton osat	58
4.4 Sanojen tyyliväri ja persoonallinen sanasto	63
5 PÄÄTÄNTÖ	67
LÄHTEET	71
LIITTEET	73

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Sanomalehti Keskisuomalaisen pitkäaikainen päätoimittaja Erkki Laatikainen on ollut niin asemansa vuoksi, persoonana kuin kielenkäyttäjänäkin tunnettu ja ristiriitaisia tuntemuksia herättänyt hahmo. Päätoimittajana hän kirjoitti viikoittain pääkirjoituksia tai kolumneja sanomalehti Keskisuomalaiseen. Tuttavapiirissäni tekstejä sekä luettiin että parodioitiin jonkin verran, ja minua alkoi kiinnostaa, mikä teksteistä tekee niin persoonallisia, tunteita herättäviä ja tunnistettavia, ”laatikaismaisia”, että niistä edes voi tehdä parodiaa. ”Laatikaismaisuus” vaikutti syntyvän niin tekstien aihepiireistä, käytetystä kuvastosta, lauserakenteista kuin sanastostakin, ja maisterintutkielmassani haluan tarkastella ennen kaikkea sitä, mikä Laatikaisen sanastossa on ”laatikaismaista”.

Sanomalehti Keskisuomalainen on Jyväskylässä ilmestyvä maakuntalehti. Sen levikki aineistonkeruuvuonna 2002 oli 76 818 ja se on levikiltään Suomen kahdeksanneksi suurin päivälehti (Tilastokeskus 2012: 64). Sanomalehti Keskisuomalainen tekee toimituksellista yhteistyötä Väli-Suomen Media Oy:n kautta Pohjalaisen, Ilkan, Savon Sanomien ja Karjalaisen kanssa (Keskisuomalainen 2013). Sanomalehti Keskisuomalaisen lisäksi Keskisuomalainen-konserniin kuuluvat mm. ilmaisjakelulehdet Suur-Jyväskylän lehti ja Jyväskylän Citylehti (mp.), joten Keskisuomalaisen päätoimittajaa voi hyvin pitää jyväskyläläisen ja laajemminkin keskisen Suomen median ja julkisuuden kannalta varsin merkittävänä henkilönä. Keskisuomalainen on virallisesti sitoutumaton, mutta sitä pidetään usein vähintäänkin keskustalaismielisenä sanomalehtenä. Itsekin päätoimittaja Laatikainen (2002a) kirjoittaa, tosin Pohjalaisen sitoutumattomuuteen viitaten: *Seepran juovat erottuvat, niin kuin jokaisella muullakin sanomalehdellä. Historia heijastuu nykyisyyteen.* Historialtaan Keskisuomalainen onkin ensin vuosina 1920–1932 nuorsuomalainen ja vuosina 1932–1986 maalaisliittolainen, sittemmin keskustalainen (Keskisuomalainen 2013). Nimellisestä sitoutumattomuudestaan huolimatta sekä päätoimittaja Laatikaista että sanomalehti Keskisuomalaista on luonnehdittu ”riippumattoman keskustalaiseksi” (Hämäläinen 2013). Laatikainen on ollut mukana lukuisissa keski-suomalaisissa hankkeissa ja yhteisöissä ja hänen sanotaankin nauttineen vaikuttamisesta ja vallankäytöstä (mp.). Laatikaisen valtakunnallisen tunnettuuden ja arvostuksenkin puolesta puhuu se, että hänelle myönnettiin Valtion journalistipalkinto vuonna 2009 (OKM 2009).

Sittemmin edesmennyt Laatikainen oli kautensa päättyessä elokuun 2008 lopussa virkaiältään Suomen vanhin päätoimittaja, joka ehti toimia tehtävässään peräti 33 vuotta, seitsemän kuukautta ja kolme vuorokautta (Lilja 2008: C 6). Pitkäaikainen päätoimittaja Laatikainen on tunnettu, mutta myös tunteita puolesta ja vastaan herättävä ihminen, kuten samaisesta Helsingin Sanomien henkilökuvasta (mp.) käy ilmi: "Laatikaisen maine vallankäyttäjänä, verkostoitujana ja juntaajana on legendaarinen."

Koulutukseltaan Laatikainen on yhteiskuntatieteiden maisteri, valmistuttuaan hän oli koko työuransa Keskisuomalaisen toimittajana ja päätoimittajana ja hänellä oli lukuisia luottamustoimia pääosin keskisuomalaisissa yrityksissä ja järjestöissä. Lisäksi hänelle on myönnetty professorin arvonimi. Poliittisesti hän ilmoitti olevansa sitoutumaton. (KKO 2007.) Riskiiriitaisista tuntemuksista Laatikaista kohtaan kertonee osaltaan se, miten häntä luonnehditaan Kuka kukin luulee olevansa -kirjassa:

Laatikainen, Erkki. BW, OM.

KLO: Keskisuomalaisen uuteen kukoistukseen nostanut päätoimittaja.

KO: Keski-Suomeen mahtuu vain yksi kepulainen ja Laatikaisen mielestä se on hän eikä Mauri Pekkarinen. Paavo Lipposen mukaan Laatikainen on "maakuntaansa terrorisoiva satraappi". (Metsämäki & Mäkinen 2005: 80.)

BW = besserwisser, OM = oikeamielinen, KLO = kuka luulee olevansa, KO = kuka on

Ehkäpä jopa luonnehdintaa enemmän paljastaa se, että Laatikainen on edes päätynyt mainittuun teokseen. Kuka kukin on -kirjan parodiaversiossahan ei toki esitellä kaikkia tai aina samojaakaan henkilöitä kuin itse matrikelissa, vaan ainoastaan sellaisia tunnettuja hahmoja, jotka myös ärsyttävät joitakuuta. Persoonallisuutensa ja mielipiteidensä lisäksi Laatikainen tunnetaan värikkästä kielenkäytöstään: tuttavapiirissäni päätoimittajan tekstejä onkin seurattu ehkä enemmän niiden kielen kuin varsinaisen asiasisällön vuoksi. Valtakunnallisestikin Laatikainen on tunnettu myös tyylistään, kuten Valtion journalistipalkinnon perusteluissa todetaan: *"Professori Laatikaisen maine maan johtavien journalistien eturivissä selittyy hänen aktiivisen ja energisen toimintansa laaja-alaisuudella, mutta ennen muuta persoonallisella ja rohkealla kyvyllä ja halulla käyttää haltuunsa uskottua sanan mahtia. – – Ylitse muiden luettiin ja kommentoitiin lehden päätoimittajan rohkeita ja linjakkaita, iskevään tyyliin esitettyjä mielipidekirjoituksia, jotka eivät jättäneet kylmäksi enempää samaa kuin eri mieltä olevia – olkoon jälkimmäisestä esimerkkinä Paavo Lipposen sinkoama, pian kunnianimeksi muuttunut "satraapin" nimitys."* (OKM 2009.)

1.2 Aineiston esittely

Laatikainen kirjoitti päätoimittajana lauantai-Keskisuomalaisen pääkirjoitussivuille kolme tekstiä, joita melko yleisesti kutsutaan pääkirjoituksiksi, mutta joita hän itse luonnehtii kolumneiksi, esim. *Tämänviikkoisen kolumnin alkuosassa on syyllistytty jatkettuun valtiollisaatteelliseen syntiin ja Kolumnoija kuvittelee edelleen itsepintaisesti sanomalehdistön tehtäväksi vallanpitäjien punninnan* – – (Laatikainen 2002b). Myös nimitystä mielipidekirjoitus on käytetty teksteistä, esimerkiksi Valtion journalistipalkinnon perusteissa (OKM 2009).

Laatikaisen tekstien määrittely ei olekaan aivan ongelmaton, sillä kukin nimityksistä on tavallaan osuva. Mielipidekirjoituksia tekstit ovat varmasti siinä mielessä, että kirjoittaja esittää niissä mielipiteitään omalla nimellään. En opinnäytetyössäni kuitenkaan halua käyttää teksteistä nimitystä mielipidekirjoitus, sillä arkisessa kielenkäytössä mielipidekirjoitus usein ymmärretään yleisönosastokirjoitukseksi, vaikka mielipidekirjoitus useiden määritelmien mukaan voisi olla hyvinkin kuvaava termi (ks. esim. Kuutti 2012: 124). Yleisönosastokirjoitusmielikuvan vuoksi mielipidekirjoitus ei mielestäni tässä sovi kuvaamaan lehden päätoimittajan omassa lehdessään vakiopalstalla julkaisemia tekstejä. Arkikielessä tosin myös pääkirjoituksen ja kolumnin raja on häilyvä, esimerkiksi Lauri Kotilainen (2003: 69) jopa toteaa, että ”Pääkirjoitus – – on myös kolumni”. Laatikaisen tekstit sijoittuvat määrittelyssä johonkin mielipidekirjoituksen, kolumnin ja pääkirjoituksen välimaastoon, joista tarkastelen kahta jälkimmäistä. Esimerkiksi Heikki Kuutti (2012: 157) toteaa pääkirjoituksen olevan lehden virallinen ja institutionaalinen kanta johonkin ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen kysymykseen, jonka kirjoittajaa ei useinkaan ole edes mainittu, mutta jonka kirjoittaminen on vanhastaan ollut päätoimittajan ja nyttemmin pääkirjoitustoimittajien tehtävä. Kolumneja taas voi olla hyvin erilaisia, myös pääkirjoitusta tyylliltään ja aiheiltaan muistuttavia, mutta tällöin nämä kaksi juttutyyppeä eroavat sijaintipaikkansa lisäksi sikäli, että kolumni on usein nimenomaan kirjoittajansa persoonallinen kannanotto (mts. 87). Tätä taustaa vasten Laatikaisen tekstit täyttävät hyvin kolumnin määritelmän, sillä kirjoittajan nimi ja myös kuva ovat tekstien yhteydessä. Toisaalta taas pääkirjoitus-nimityskin on ymmärrettävä ja osuva, sillä on hankala ajatella, että sanomalehden päätoimittaja voisi johtamassaan lehdessä kirjoittaa asemastaan erillisenä yksityishenkilönä ja esittää omia mielipiteitään täysin irrallisena lehden virallisesta kannasta, ainakaan pääkirjoitussivulla. Lisäksi suomalaisten sanomalehtien pääkirjoituksia pidetään yleisesti ottaen aika informaatiopainotteisina tai jopa neutraaleina ja kansainvälisissä vertailuissa näin on myös havaittu olevan (Tiittula 1989: 3), joten ehkä nimitys kolumni kuvaa Laatikaisen tekstien tyyliä ja sisältöäkin osuvammin.

Käytän jatkossa siis Laatikaisen teksteistä hänen itse käyttämäänsä kolumni-nimeä, vaikka pääkirjoitus tai mielipidekirjoitus voisi olla aivan yhtä perusteltu ja luonteva valinta. Kolumni on ehkä kuitenkin vaihtoehtoista siinä mielessä selkein, että se säilyttää eron lehden varsinaisten pääkirjoitusten ja päätoimittajan vakiopalstan tekstien välillä. Vaikka käytänkin teksteistä termiä kolumni, käsittelen tekstejä ikään kuin pääkirjoituksina sikäli, että vertaan Laatikaisen kirjoitustyyliä tavanomaisempaan pääkirjoitustyyliin eli huoliteltuun yleiskieleen. Perinteisestihän ainakin seitsenpäiväisten aamulehtien pääkirjoitukset ovat olleet tyyliältään sellaisia.

Laatikainen käsittelee kolumneissaan monenlaisia aiheita, toki maakuntalehden päätoimittajana niin, että oman maakunnan ja lähiseudun asiat korostuvat. Huomattavaa onkin oikeastaan, että esimerkiksi kulttuuriin tai tieteeseen ja koulutukseen liittyviä aiheita hän käsittelee oikeastaan vain, jos ne tapahtuvat Keski-Suomessa tai maakunnan rajojen lähetyvillä, kuten Mäntässä tai Kangasniemellä, mutta yhteiskuntaan, politiikkaan tai elinkeinoelämään liittyviä aiheita hän käsittelee myös valtakunnallisesti. Ehkäpä jopa hienoinen yllätys oli se, että tieteeseen ja koulutukseen liittyviä kolumneja on aineistossa varsin vähän. Parissa eri kolumnissa käsitellään toiveita saada diplomi-insinöörikoulutusta Jyväskylään, mutta muutoin yliopisto ei ole esillä juuri lainkaan. Valtakunnan politiikkaan liittyviä kolumneja voisi olla ehkä enemmänkin, jos olisin kerännyt aineistoni vaalivuonna, sillä vuoden 2002 alkupuolisolla valtakunnan politiikkaan liittyviä kolumneja oli vähemmän kuin loppuvuonna, jolloin kevään 2003 eduskuntavaaleihin liittyviä kolumneja oli useampikin.

Toistuvia aihepiirejä aineistossani ovat myös mediaan, erityisesti sanomalehdistöön liittyvät aiheet, yritykset ja elinkeinoelämä sekä maakuntiin pääkaupunkiseudun vastavoimana liittyvät aiheet. Mielestäni huomionarvoista on myös se, että miltei kahdessakymmenessä kolumnissa keskitytään yhden henkilön, usein suurmiehen, uraan tai johonkin uran vaiheeseen, sillä näin karkeasti ottaen joka kolmannessa lehdessä on henkilökeskeinen kolumni. Mediassa on toki myös ajankohtaisuutensa ja kirjoittajan henkilökohtaisen mielenkiinnon vuoksi toistuvia aiheita. Sellaisia ovat vuoden 2002 Laatikaisen kolumneissa mm. Sonera, Alpo Rusi ja Nato. Kaikkien tarkastelemieni kolumnien otsikot ovat liitteenä (liite 1). Liitteessä 1 on myös mainittu kunkin kolumnin aihe, jos se ei käy otsikosta ilmi. Kolumnien aiheet on hyvä ottaa huomioon, sillä toki aihe ja näkökulma vaikuttavat siihen, millaista sanastoja kolumneissa käytetään.

Olen kerännyt maisterintutkielmani aineiston vuonna 2002 sanomalehti Keski-suomalaisessa ilmestyneistä Erkki Laatikaisen kolumneista. Yhteensä tutkiskeltavanani on 129 kolumnia. Kolumneista poimin ensin kaiken, mikä mielestäni vaikutti erikoiselta tai jollakin

tavalla tavanomaisesta yleiskielestä poikkeavalta. Näin aineistoa kertyi valtavasti: Kirjoitin ensin kaiken tekstitiedostoksi, jossa on hakusana sekä sisennettynä virke tai virkkeet, joissa kyseinen sana esiintyy. Tiedostossa käyttämäni kirjasinkoko on 12 ja riviväli 1. Tiedostosta tuli reilusti yli sata sivua pitkä. Näin suuren aineiston käsittely maisterintutkielmassa vaatii aineiston ja myös tutkimuskysymyksen rajaamista, sillä kaikkia persoonallisia piirteitä ei pysty yhdessä tutkielmassa selvittämään edes pintapuolisesti.

Persoonallisia piirteitä teksteissä on runsaasti niin sisällöllisellä, rakenteellisella kuin sanastollisellakin tasolla: Hänen virkkeensä ovat toisinaan hyvinkin pitkiä ja rönsyileviä, esim. *Selin on saarijärveläinen syntyjään ja meriiteiltään selviytyjäksi punnittu vaikuttaja, jonka erikoisvahvuus olisi ollut Jyväskylän nousun ja verkottumisen omakohtainen tunteminen ja näiden mahdollisuuksien nivominen Saarijärveen*. Hän kehuu joskus Jyväskylää, tapahtumia ja ihmisiä varsin vuolaasti, kuten *Hän [maakuntajohtajakandidaatti Anita Mikkonen] symboloisi Keski-Suomea upeaan tapaan siten kuin tekevät Jyväskylän yliopiston rehtori Aino Sallinen ja Jykesin toimitusjohtaja Ritva Nirkkonen, joiden osaava johtamisen ote ja kokonaisedustuksellisuus tuovat arvaamattoman runsaasti hyvää taustamaakunnalleen* (4.5.2002a). Kielikuvien lähteinä vaikuttasivat toistuvan jotkin alat ja aihepiirit, esimerkiksi urheiluaiheisia *kultamitali-* ja *mitalisija-*kielikuvia kirjoittaja käyttää useammankin kerran merkityksessä 'suosituin, suosittu' (esim. *Tampere nappasi kultamitalin, mutta Jyväskylä pääsi komeasti hopealle* [kyselyssä suosituimmasta asuinpaikasta] 27.4.2002b). Hän muodostaa yhdyssanoja, jotka joskus ovat pituudessaan jopa vaikeaselkoisia, niin kuin *nousutoimihenkilöjohtaja* (24.8.2002a). Hän myös vaikuttaa suosivan joitakin johdostyyppisiä, kuten *-Us-* ja *-UUs-*substantiiveja (esim. *räikeys* 21.9.2002a, *monopolistisuus* 8.6.2002a), *-llinen-* ja *-vA-*adjektiivija (esim. *uudistuksellinen* 28.9.2002b, *virvoittava* 12.1.2002a) ja *-UtU-*verbejä (esim. *kruunautua* 30.11.2002c ja 7.12.2002a). Myös jotkin muodot, kuten aktiivin 1. partitiippi (esim. *miinustava* 31.8.2002 ja *sympatiseerattava* 29.6.2002a) sekä *-sti-*adverbi (esim. *käärinpaperillisesti* 28.12.2002a ja *sukupuolisesti* 1.6.2002a ja 12.10.2002c), tuntuvat toistuvan aineistossa. Hän käyttää erikoisia kuvailmauksia ja myös yhdistelee tuttuja sananparsia ja metaforia sekä sanoja persoonallisella tavalla, esim. *nyökytellä päättä periaatteellisella tasolla* (18.5.20022). Hän käyttää mielellään sellaisia vahvistussanoja kuin vaikkapa *mahti-* ja *ykkös-*. Vahvistussanojen lisäksi hänellä on muitakin toistuvia tyylivärisiä sanoja ja ilmauksia. Liitteenä (liite 2) on esimerkin vuoksi kopio yhden lauantain (19.1.2002) kolumneista. Liitteessä näkyvät korostukset ja muut merkinnät ovat omia käsittelyvaiheen merkintöjäni, joten kaikkia merkittyjä kohtia tarkastella tässä tutkielmassa ja osa merkityistä kohdista on voinut myöhemmin osoittautua tavanomaisiksi.

1.3 Tutkimustehtävä ja -metodi

Maisterintutkielmassani tarkastelen Laatikaisen kieltä, erityisesti hänen sanastoaan niiltä osin, kun se eroaa jollakin tavalla tavanomaisesta sanomalehtiteksteissä käytetystä yleiskielestä. Tarkoituksessani on selvittää, mikä Laatikaisen kirjoitustyylistä tekee ”laatikaismaisen”, toisin sanoen mikä hänen tyylilleen on niin leimallista, että se tekee tekstit tunnistettaviksi kontekstistaan irrotettuinkin. Esimerkiksi virkkeet *Esko Ahon porvarillinen hallitus sympatiseerasi äärimarkkinataloudellisuutta* (2.2.2002a), *Ankkuroituminen ja sitoutuminen ovat vajaan puolet kuin jos avainihmiset vaikuttaisivat täysivuorokautisesti seudulla* (19.1.2002c) ja *Mäkihyppääjä Matti Nykäsen ansiot olympialaisten kultamitalien saalistajana ja muun menestyksen voittajana on historiallinen tosiasia, mikä on kenties ohentunut inhimillisten elonkäänteiden vuoksi, mutta joka piirtyy viileään ikuisuuteen kirkkain kirjaimin* (2.3.2002c) on helppo tunnistaa ”laatikaismaisiksi”. Esimerkeissä on runsaasti epäodotuksenmukaisia sanoja, joita ainakaan kirjoittajan käyttämässä muodossa ole KS:ssa, kuten *sympatiseerata*, *äärimarkkinataloudellisuus*, *ankkuroituminen*, *avainihminen*, *ohentua täysivuorokautisesti*, toistuvia muotoja (*porvarillinen*, *historiallinen*, *inhimillinen*, *ankkuroituminen*, *sitoutuminen*) ja persoonallisia ilmauksia (*sympatiseerata äärimarkkinataloudellisuutta*, *ankkuroituminen ja sitoutuminen ovat vajaita*, *olympialaisten kultamitalien saalistaja*, *menestyksen voittaja*, *ohentua inhimillisten elonkäänteiden vuoksi*, *piirtyä viileään ikuisuuteen kirkkain kirjaimin*).

Yhdessä tutkielmassa ei ole mahdollista selvittää kaikkea kirjoittajan persoonalliseen tyyliin vaikuttavaa, joten olen koettanut poimia joitakin, mielestäni luonteenomaisimpia piirteitä tutkittavakseni. Tutkimuskysymykseni ovat:

- Millaisia epätavanomaisia kollokaatioita eli sanayhdistelmiä Laatikainen käyttää kolumneissaan? Edellisissä esimerkeissä tällaisia ovat mm. *sympatiseerata äärimarkkinataloudellisuutta* ja *ankkuroituminen (on) vajaan puolet*.
- Millaiset sanat toistuvat hänen kolumneissaan? Toistuvilta vaikuttavista sanoista ovat esimerkiksi ainakin *sympatiseerata* ja *avain-*alkuiset yhdyssanat.
- Miten persoonalliselta vaikuttavat yhdyssanat ja sanaliitot on muodostettu? Huomionarvoisia esimerkeissä ovat ainakin jo mainitut *avain-*alkuiset yhdyssanat sekä *elonkäännä*.
- Millainen on sanojen tyyli? Mainitsemisissäni esimerkeissä ei ole selkeästi tyyliä, mutta kolumneissa käytetään useammankin kerran mm. sanoja *piisata* ja *porukka*, jotka vaikuttavat yleiskielisessä sanomalehtikielessä arkityylisiltä.

Näistä lähemmin tarkastelen epätavanomaisia kollokaatioita luvussa 3. Sananmuodostusta, suurtaajuisia sanoja ja sanaston tyylliväriä sekä muita tyyllillisiä seikkoja esittelen luvussa 4 esimerkkien kautta.

Tutkimusaineistoni olen kerännyt yhden kalenterivuoden, 2002, lauantai-Keskisuomalaisissa ilmestyneistä Laatikaisen kolumneista. Laatikainen kirjoitti päätoimittajana kolumneja lähes joka lauantain lehteen, tuona vuonna poikkeuksia olivat 30.3. ja 1.7.–17.8. ja juhannuslauantai 22.6., jolloin Keskisuomalainen ei ilmestynyt. Yhteensä tarkasteltavani on näin 43 lehteä, joissa kussakin Laatikaisella on pääkirjoitussivulla kolme kolumnia, useimmiten yksi pitempi ja kaksi lyhyempää, eli 129 erillistä tekstiä. Viittaaan esimerkkien yhteydessä numerosarjalla kolumnin ilmestymispäivämäärään. Numerosarjan lopussa oleva kirjain a, b tai c viittaa kolumnien järjestykseen ylhäältä alaspäin, siis esimerkiksi virke *Jos siellä* [viittaa Mäntän kunnanjohtajan mahdolliseen erottamiseen] *hankala prosessi jyrätään runtelemalla, tapahtuma painaa ikävän uoman ilmastoon* (29.6.2002c) on poimittu alimmaisesta Laatikaisen kolumnista lauantain 29.6.2002 lehdessä.

Näistä vuoden 2002 Erkki Laatikaisen 129 Keskisuomalaisessa ilmestyneestä kolumnista koetan havainnoiden poimia sellaisia sanaston piirteitä, jotka mielestäni poikkeavat tavanomaisesta lehtitekstistä ja pääkirjoitustyylistä tai tavanomaisesta yleiskielestä ylipäänsä. Vertailuaineistona, ikään kuin mallina tavanomaisesta kielenkäytöstä, käytän oman kielitajuni lisäksi Kielitoimiston sanakirjaa (KS) ja vertailun vuoksi myös jonkin verran Nykysuomen sanakirjaa (NS) sekä Suomen kielen perussanakirjaa (PS). Jonkin verran hyödynnän myös internetin hakukoneiden antamia sanahaun tuloksia nk. normaalikielisenä vertailuaineistona sekä Suomen sanomalehtikielen taajuussanastoa (CSC 2004). Käytän myös tietoisesti joitakin epäakateemisia lähteitä erityisesti aiheitani taustoittaessani, sillä alkuperäinen kiinnostukseni aiheeseen syntyi arkipäiväisissä keskusteluissa. Käsittelen aineistoani esimerkkien kautta ja esittelen. Tarkoitukseni ei ole tehdä tilastollista vertailua ilmausten yleisyydestä tai harvinaisuudesta eikä analysoida yksittäisiä ilmauksia ilmaustasolla, vaan koettaa löytää ilmauksista toistuvia piirteitä, niitä tekijöitä, joista persoonallinen tyyli syntyy.

Jäsennän aineistoni luvussa 3 perinteisen lauseenjäsennyksen avulla. Perinteisessä kieliopissa lauserakenne esitetään käyttämällä lauseenjäseniä, jotka ovat syntaktisen analyysin peruskäsitteitä (Karlsson 2006: 147). Karlssonin mukaan (mp.) perinteistä lauseenjäsennystä on usein moitittu liiasta sanakeskeisyydestä. Tähän tutkimukseen perinteinen lauseenjäsennys sopii kuitenkin hyvin aineiston luokittelun avuksi, onhan kollokaatiotutkimukseni kohteena juuri kahden sanan yhteisesiintymät. Kussakin luvun 3 alaluvussa käsittelen kahden lauseenjäsenen kollokaatioita: subjektin ja predikaatin, predikaatin ja objektin, subjektin ja predika-

tiivin sekä subjektin ja adverbiaalinen. Perinteisestä kieliopista jaotteluni poikkeaa siinä mielessä, että en käsittele attribuutteja lainkaan, sillä esimerkiksi Iso suomen kielioppi ei pidä attribuuttia varsinaisena lauseenjäsenenä, vaan toteaa sen olevan substantiivilausekkeen täydennys (ISK 2004 § 867). Käsittelem tarkimmin lauseen pääjäsenten eli subjektin ja predikaatin sekä predikaatin ja objektin väliset kollokaatiot, subjektin ja predikaatin sekä predikaatin ja adverbiaalisen väliset kollokaatiot esittelen enemmän esimerkkien kautta ja niiltä osin kuin ne tuovat esiin jotakin uutta Laatikaisen persoonallisista kollokaatioista. Käytän termiä kollokaatio enkä kolligaatio, sillä kieliopillisia suhteita olennaisempaa tutkielmassani on sanojen merkityssisältö. Luvussa 3.1 esittelen, miten lauseenjäseniä on määriteltä, ja määrittelen, mitä kullakin lauseenjäsenellä tässä tutkielmassa tarkoitan. Pääsääntöisesti noudatan jaottelussa nk. perinteistä lauseenjäsenystä sen selkeyden vuoksi, mutta jaottelussani voi olla joitakin poikkeuksia, jotka määrittelen luvussa 3.1.

Erikoiset kollokaatiot ovat yksi Laatikaisen tekstin tyypillisistä piirteistä. Yksin kollokaatioita tutkimalla ei voi kuitenkaan saada kokonaiskäsitystä siitä, mikä tekee hänen teksteistään ”laatikaismaisia”. Siksi on paikallaan esitellä myös muita hänen tyyliinsä ja sanastonsa erikoispiirteitä. Luvussa 4 esittelen erikoisia rinnastuksia, suurtaajuisia sanoja ja sanapesyeyttä, produktiivisia yhdyssanan ja sanaliiton osia sekä sanojen tyyliä ja Laatikaisen persoonallista sanastoa. Useista sanoista muodostuvia kokonaisuuksia en tarkastele, jottei tarkasteltava aineisto paisu liaksi. Johdostyyppit ja mahdollisesti toistuvat muodot olisivat mielenkiintoisia, samoin kuin kielikuvien aihepiirit ja tekstien rakenteet laajemminkin. Niissä olisi kuitenkin jo itsessäänkin tarkasteltavaa yhtä useamman tutkielman tarpeisiin, joten en käsittele niitä erikseen nyt. Osaa luvussa 4 esittelemistä sanoista käsittelem tai ainakin sivuan myös luvussa 3 kollokaatioiden yhteydessä ja osa sanastosta voi esiintyä useammassakin alaluvussa. Pääosin kuitenkin pyrin esittelemään kunkin tapauksen kerran ja mahdollisesti toistettaessa vain mainitsemaan sanan.

Maisterintutkielmani on lähinnä tapaustutkimus yhden yksittäisen kielenkäyttäjän kirjoitustyylistä, joskaan kaikkea mahdollista Laatikaisen tyylistä en tämän tutkimuksen puitteissa oletakaan voivani selvittää. Varsinaisen tutkimusaineistoni olen valikoinut intuitioni avulla, siis poiminut kolumneista kaiken mielestäni huomionarvoisen, joten edes tarkastelemiltani osin en voi varmastikaan antaa täysin kattavaa kuvausta tutkittavani kielenkäytöstä, mutta varsinaiseen tutkimuskysymykseeni, mikä tekee Laatikaisen sanastosta ”laatikaismaisen”, luulen saavani valitsemistani näkökulmista tälläkin metodilla ainakin suuntaa antavasti selvyyttä.

2 KOLLOKAATIO

2.1 Kollokaatiotutkimuksesta

Käsitteen kollokaatio on luonut J. R. Firth, joka itse käytti sitä tyylintutkimuksessa. Hän on hyödyntänyt käsitettä esimerkiksi kuvatessaan englantilaisen runoilijan Algernon Charles Swinburnen runokieltä ja sen yhtenä luonteenomaisena piirteenä hänen tapansa käyttää syntaktisesti samankaltaisia kollokaatioita niin, että toinen niistä on tyypillinen mutta toinen epätyypillinen, esimerkiksi säeparissa *Delight, the rootless flower, And Love, the bloomless bower* kollokaatiot *rootless flower* ja *bloomless bower* (Firth 1969: 196). Tyypilliseen kollokaation *rootless flower* 'juureton kukka', ei tulisi kiinnittäneeksi huomiota ilman paria *bloomless bower*, 'kukkimaton lehtimaja tai huvimaja, kesämökki tai naisen (makuu)huone' (MOT Englanti s.v. *bower*).

Firthin jälkeenkin englanninkielistä kollokaatiotutkimusta on tehty runsaasti, ainakin verrattuna suomenkielisiin aihetta sivuaviin tutkimuksiin. Kollokaatiosta ovat kirjoittaneet mm. Ronald Carter, D. A. Cruse, M. A. K. Halliday, Michael Hoey, Bob de Jonge, Dorothy Kenny, Geoffrey Leech, John Lyons, Michael McCarthy, Angus McIntosh, Alan Partington, John Sinclair, Michael Stubbs ja Wolfgang Teubert. Myös Norman Fairclough (1997: 134–135) sivuaa kollokaatiota todetessaan, että kollokaation eli tekstin järjestymisen analyysi on eräs tapa liittää diskurssien analyysi tekstien lingvistiseen analyysiin ja diskurssien muodostelmat voidaan havaita myös ilmausten ja lauseiden keskinäisessä järjestäytymisessä.

Tyylintutkimuksen lisäksi tai ehkä jopa sitä enemmän englanninkielisten kollokaatiotutkimusten tavoitteena on tuottaa tietoa sanojen yhteisesiintymisistä ja merkityksistä uudelleen, tarkan ja helppokäyttöisen sanakirjan luomiseksi sekä käänntöstyön helpottamiseksi. Vieraan kielen oppimisen näkökulmasta aihetta ovat tarkastelleet esim. Nadja Nesselhauf ja Sylviane Granger ja kääntämisen näkökulmasta esimerkiksi Kenny (2001). Semanttisena ilmiönä, erityisesti synonymiaan liittyen kollokaatiota ovat käsitelleet esimerkiksi de Jonge (1993), Leech (1975) ja Lyons (1995). Eri näkökulmat eivät toki sulje toisiaan pois, sillä tietoa äidinkielisten tavanomaisista kollokaatioista tarvitaan käänntö- ja sanakirjatyössä ja samaa tietoa voi hyödyntää vieraan kielen opetuksessa.

Monet tutkijoista, esimerkiksi Halliday (2004), Hoey (1991), Kenny (2001), Sinclair (1991), Stubbs (1996) ja Teubert (2004) ovat hyödyntäneet korpuksia kollokaatioita tutkiesaan. Korpusanalyysin avulla voidaan tutkia tavanomaisia kollokaatioita laajoistakin aineistoista, vaikka tutkijan tuki täytyy asettaa reunaehdot, esimerkiksi kuinka monta sanaa kollo-

kaatioon voi kuulua, mikä on kollokaatin ja ydinsanan eli noodin (engl. *node*) maksimietäisyys ja voiko kollokaatio ylittää virkerajat.

Tunnetuimpia ja lainatuimpia mainitsemistani tutkijoista lienee Sinclair, jolta on peräisin mm. sanojen yhdistymisperiaatteita kuvaavat vapaan valinnan (*open-choice principle*) ja idiomaattisen valinnan (*idiom principle*) prinssiipit (Jantunen 2004: 14). Vapaan valinnan prinssiipin mukaan sanat voivat yhdistyä toisiinsa miten vain kieliopillisten rajoitusten puitteissa. Idiomaattisen valinnan prinssiipin mukaan taas kielessä on lukuisia "puolivalmiita" fraaseja (*semi-preconstructed phrases*), jotka toteutuvat kielenkäyttötilanteessa. (Sinclair 1991: 109–110.) Sinclair toteaa kollokaation kuuluvan idiomaattisen valinnan piiriin (mts. 115), tosin Kenny (2001: 100) huomauttaa tämän pitävän paikkansa vain tyypillisten kollokaatioiden kohdalla. Sinclairkin (1991: 111–112) jatkaa, ettei idiomaattisen valinnan piiriin kuuluvienkaan sanojen ryhmä ole mitenkään selkeä: esimerkiksi joissakin ilmauksissa yhden sanoista voi vaihtaa, kuten suomessa *ei hullumpaa ~ pöllömpää*, jotkut verbit taas esiintyvät tavallisimmin henkilötekijän kanssa, jotkut verbit puolestaan yhdistyvät lähinnä epämiellyttäviin tapahtumiin jne., joten variaatiota ryhmän sisällä on paljon, osa sanoista voi yhdistyä varsin monenlaisiin sanoihin ja olla siten hyvinkin lähellä vapaan valinnan periaatetta, osa ilmauksista taas ei salli lainkaan vaihtelua.

Suomen kielen tutkijoiden kesken kollokaatiotutkimus ei ole ollut kovinkaan suosittua, mistä osaltaan kertoo se, ettei Isossa suomen kieliopissa mainita termiä *kollokaatio* eikä sen lähikäsitteitä *kolligaatio*, *myötäesiintymä* ja *syntaktinen kenttä* lainkaan. Jonkin verran kollokaatiotutkimuksia tai tutkimuksia, joissa on käytetty kollokaatiota apuna, on toki suomeksikin kirjoitettu. Samaan tapaan kuin englanninkielisessäkin tutkimuksessa, suuri osa suomenkielisistä tutkimuksista tarkastelee kollokaatiota vieraan kielen ja kääntämisen näkökulmasta. Åbo Akademin opettajankoulutuslaitoksessa Vaasassa on tehty useampikin tutkimus suomenruotsalaisten kollokaatiotaidoista suomen kielessä, esimerkkinä mainittakoon Maija Grönholmin (2000) tutkimus *Pörröinen nalle söi herkullisen jäätelön – kollokaatiotaidoista suomen kielessä (L2)* ja samasta aineistosta tehty Riikka Haapaniemen (1999) seminaarityö *"Hyväntuulinen jäätelö". Kollokaatioiden hallinta hyvin ruotsivaltaisella alueella*. Sanaston opettamisen yhteydessä kollokaatiosta on kirjoittanut Tarja Purokin (1999) artikkelissaan *Sanastollinen tieto ja suomen kielen oppikirjojen sanasto*. Käännöstieteen alaan kuuluvia teoksia on suomeksi julkaistu muutamia, kuten Hanna Westerlundin (2000) *Leksikaalisista kollokaatioista EU-asetusten käännöksissä ja Suomen lainsäädännön kielessä* sekä Tuuli Forsgrenin (1995) *Kollokaatiokäsitteestä*.

Äidinkielisten puhujien kollokaatioita on suomeksi tutkittu vain vähän. Semantiikan kannalta kollokaatiosta on kirjoittanut mm. Heikki Kangasniemi (1997) teoksessaan *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Marja Nenonen (2002) on puolestaan tutkinut laajemminkin kollokaatioita julkaisussaan *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä*. Mainittakoon, että myös Jarmo Jantunen on hyödyntänyt kollokaatiota korpuslingvistikissa, lähisyntonyymien esiintymiseen eri konteksteissa keskittyvissä tutkimuksissaan (2001 ja 2004). Tyyllintutkimukseen kollokaatiota ei tietämäni mukaan ole Suomessa juuri sovellettu.

2.2 Kollokaatio käsitteenä

Käsitteen kollokaatio isänä pidetty Firth (1968: 179) itse määrittelee termin: "You shall know a word by the company it keeps!" Saman asian hieman toisin sanoin ilmaisee McCarthy (1990: 12): "– – *collocation* is – – a marriage contract between words, and some words are more firmly married to each other than others." Suomalaisista tutkijoista Nenonen (2002: 14) toteaa taas, että yksinkertaisimmin määriteltynä kollokaatioita ovat kaikki kahdesta tai useammasta sanasta muodostuvat rykelmät, jotka esiintyvät tekstissä usein yhdessä. Fred Karlsson (2006: 232) täydentää edellisiä määritelmiä toteamalla, että kollokaatiolla tarkoitetaan sanan merkityspohjaista tendenssiä esiintyä toisten sanojen kanssa, eli kollokaatiot ovat syntagmaattisia semanttisia rajoituksia tai myötäesiintymätendessejä. Haapaniemi (1999: 73) tuo määritelmään mukaan myös sen näkökulman, että kollokaatio, joka hänen mukaansa on kahden yleisesti yhdessä esiintyvän sanan kokonaisuus, voi syntyä kieleen mm. siitä syystä, että yhdistelmä heijastaa maailmassa esiintyviä asioita, kuten Hakulisen ja Ojasen (1970: 118) esimerkissä *haukkua* ja *koira* kollokoivat, koska koirat haukkuvat. Myös Karlsson (2006: 233) mainitsee kollokaatioiden pohjaksi tai syyksi tarkoitteiden luontaisen yhteen kuulumisen.

Termin näennäisestä yksiselitteisyydestä ja helppoudesta huolimatta useat tutkijat ovat tehneet hieman toisistaan poikkeaviakin tulkintoja kollokaatiosta. Osaltaan kyse on ehkäpä siitä, että kollokaatio ilmiönäkään ei ole tarkkarajainen, joten tarkan määritelmän tekeminen ei ole helppoa, kuten seuraavasta Sinclairin (1991: 71) kuvauksesta käy ilmi:

Intuitively, we feel that some instances of a word are quite independently chosen, while in other cases we feel that the word combines with others to deliver a single multi-word unit of meaning. We shall call word-meaning *independent* and phrase-meaning *dependent*.

In between these two fixed points is collocation, where we see a tendency for word to occur together though they remain largely independent choices.

Sinclairin kanssa samankaltaisesti asiaa lähestyy Westerlund (2000: 402), joka kuvaa sanayhdistelmiä jatkumona, jonka toisessa ääripäässä ovat täysin kompositionaalistuneet idiomit ja toisessa ääripäässä vapaat sanaliitot, ja näiden ääripäiden väliin sijoittuvat kollokaatiot. Myös Jantunen pitää sanojen yhdistymistä jatkumona, jonka toisessa päässä on hypoteettinen sanojen täysin vapaa valinta ja toisessa päässä täysin rajoittunut myötäesiintyminen. Ääripäiden väliin jäävällä alueella sanojen yhdistymistä ohjaavat myötäesiintymäpreferenssit, joiden variaatio on jossain määrin mahdollista. Sanoilla voi olla hyvinkin laaja kirjo kollokaatteja ympäristössään, mutta silti ne voivat osoittaa selkeää preferointia joihinkin tai jonkin tyyppisiin sanoihin. (Jantunen 2004: 15.)

Kollokaation määrittelymisen vaikeuden on huomannut myös Forsgren (1995: 12), joka toteaa, että kollokaation määritelmät ovat epävarmoja ja vaikeita käyttää etsittäessä kollokaatioita tekstistä, sillä määritelmässä on jokin epämääräisyyttä ilmaiseva määrite, kuten *tyypillinen, suunnilleen, usein, erittäin usein, luonteenomaisella tavalla* tai *yleinen käyttö*. Hyvä esimerkki Forsgrenin tarkoittamasta epämääräisyydestä on Hallidayn (2004: 11) määritelmä, jossa korostetaan assosiaation merkitystä kollokaatiossa:

Collocation is the tendency of words to keep company with each other: like *fork* goes with *knife*, *lend* goes with *money*, *theatre* goes with *play*. – – Collocation is purely lexical relationship; that is, it is an association between one word and another, irrespective what they mean.

Eniten eri määritelmässä vaihtelevat näkemykset siitä, onko kollokaatio vain kahden vai useamman sanan välinen ilmiö, tarvitseeko sanayhdistelmän olla toistuva ollakseen kollokaatio ja millä etäisyydellä toisistaan olevien sanojen voidaan katsoa kollokoivan. Esimerkiksi Sinclair (1991: 170) on sitä mieltä, että kollokaatio on kahden tai useamman sanan yhteisiintymä toistensa lähietäisyydessä, eikä toistuvuus ole kollokaation välttämätön ehto, kun taas esimerkiksi Hoey (1991: 7) toteaa, että kollokaatio on pitkään ollut nimitys sanoille, jotka esiintyvät useammin kuin sattumanvaraisesti yhdessä. Hoeyn kanssa samaa mieltä on Carter (1987: 47), joka toteaa kollokaatio-termin kuvaavan sanaryhmää, joka esiintyy toistuvasti yhdessä. Tavallaan ääripäätä toistuvuuden vaatimuksessa edustaa Westerlund (2000: 402), jonka mukaan sanojen voidaan sanoa kollokoivan keskenään, jos jokin ydinsana houkuttelee seuraansa muita sanoja niin, että sanat esiintyvät jossakin kontekstissa useammin yhdessä kuin erikseen. Toisaalta tiukka toistuvuuden vaatimus jättää kokonaan kollokaatioiksi luke-

matta sellaiset sanayhdistelmät, joissa on tietoisesti yhdistetty sanat tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Esimerkiksi Kenny (2001: 73) pitää sanallisena luovuutena uusien sanojen luomisen lisäksi juuri tällaista olemassa olevien sanojen käyttöä uusissa kollokaatioissa. Partington (1998: 16) sanoo kollokaatiolla yleensä tarkoitettavan kahden sanan yhteisesiintymiä, vaikka samalla toteaa jo Firthin itsensä käyttäneen termiä viittaamaan useammankin sanan tai jopa fraasien tai lauseiden yhdistelmiin (myös Firth 1968: 201). Kuten edellä olevista määritelmistä on käynyt ilmi, useimmat mainitsemani tutkijat ovat katsoneet kollokaation voivan tarkoittaa myös useamman kuin kahden sanan yhdistelmiä. Useissa kollokaation määritelmistä mainitaan sanojen olevan toistensa lähietäisyydessä. Mikä ymmärretään "lähietäisyydeksi" vaihtelee tutkijoittain ja tutkimuksittain, samoin se, voidaanko sanojen katsoa kollokoivan virkerajojen yli, kuten Jantunenkin mainitsee (2004: 19–20). Westerlund (2000: 402) toteaa tavanomaiseksi kollokaatiotavaksi neljästä seitsemään sanaan noodin molemmin puolin. Esimerkiksi Kenny (2001: 87) toteaa, että ydinsana eli noodi on se sana, jonka ympäriltä kollokaatteja etsitään ja jokainen tekstin sana voi olla sekä noodi että kollokaatti, mutta ei samanaikaisesti.

Hiukan epämääräinen on myös kollokaation ja idiomien välinen raja: joidenkin tutkijoiden mielestä kollokaatio on idiomien yläkäsite, joskin pääsääntöisesti idiomia ja kollokaatiota pidetään eri käsitteinä, jotka toki ovat osana samaa sanayhdistelmien jatkumoa. Idiomien ja kollokaation eroa kuvaa hyvin Cruse (1986: 40), joka käyttää termiä kollokaatio viittaamaan sellaiseen sanojen yhdistelmään, joka esiintyy tavallisesti yhdessä, mutta jonka osat ovat täysin ymmärrettävissä yksinkin, kun taas idiomien osat ovat ymmärrettävissä vain kokonaisuutena. Nenonen toteaa, että idiomien ja ei-idiomien väliin ei useimmiten voi vetää jyrkkää rajaa. Hänen mukaansa kaikki idiomit ovat jossain määrin leksikaalistuneita, mutta kaikki leksikaalistumat eivät välttämättä ole idiomeja. Hän mainitsee olevan olemassa myös ilmauksia, kuten vakiintuneita kollokaatioita, fraaseja ja kliseitä, jotka ovat vain osin idiomaattistuneita: yhdistelmiä, jotka ovat kognitiivisessa systeemissä yksikkönä, mutta semanttisesti täysin läpinäkyviä, esimerkiksi *Onko täällä kilttejä lapsia?* tai performatiivisia ilmauksia kuten *Julistan väitöstilaisuuden päättyneeksi*. (Nenonen 2002: 14.)

Jantusen (2001: 173) mukaan kollokaatio on määritelty yleensä joko assosiatiiviseksi, tekstuaaliseksi tai tilastolliseksi ilmiöksi. Assosiatiivisessa määritelmässä painotetaan sanojen luontaista taipumusta esiintyä yhdessä, tekstuaalisessa määritelmässä kollokaatioiksi laskeetaan kaikki toistensa läheisyydessä esiintyvät sanat ja tilastollisessa määritelmässä puolestaan korostetaan kollokaatioiden toistuvuutta, eli mitkä sanat esiintyvät todennäköisesti yhdessä (mp.). Kollokaatio voidaan siis ymmärtää hieman eri tavoin eri tutkimuksissa, tai tietysti use-

ammalla tavalla yhdessäkin tutkimuksessa, ja myös jakaa alalajeihin, mutta niihin ei tässä yhteydessä ole tarpeen paneutua.

Oleellista kollokaation määritelmässä on se, että kollokaatio on nimenomaan sanojen, ei kielioppikategorioiden välinen ilmiö (esim. Stubbs 1996: 35). Kollokaatioissa luonteenomaista on myös se, että jossakin tietyssä kontekstissa toistensa synonyymeina esiintyvät sanat eivät ole vaihdettavissa toisiinsa jossakin toisessa kontekstissa. Esimerkiksi suomen kielen adjektiivi *työläs* yhdistyy vain elottomiin substantiiveihin, kuten *työläs tehtävä*, mutta adjektiivi *työteliäs* voi yhdistyä vain elollisiin substantiiveihin, kuten *työteliäs ihminen*. (Grönholm 2000: 117.) Kangasniemi (1997: 14) käyttää jopa sanaa kollokatiivinen merkitys synonyymina myötämerkitykselle. Hän mainitsee ainoastaan myötämerkitykseltään eli kollokatiiviselta merkitykseltään eroavista sanoista esimerkkinä mm. vahvistuspartikkelit *apposen* ja *täpösen*: vaikka molemmat ilmaisevat merkityksen 'täysin, aivan, perin juurin', ilmaukset *apposen alasti* ja *täpösen täysi* ovat tavanomaisia ja hyväksyttäviä, mutta esimerkiksi **apposen täysi* ja **täpösen tyhjä* eivät (mts. 14–15). Melko havainnollisesti kollokaation on määritellyt Teubert (2004: 83, 90):

– – a collocation, i.e. the co-occurrence of two or more words. A unit of meaning is a word (often called the node or the keyword) plus all those words within its textual context that are needed to disambiguate this word, to make it monosemous.

– –

In bilingual lexicography, we can define a collocation as a phrase that cannot be translated by using the default translations offered for its components.

Kollokaatiosta puhuttaessa törmää vääjäämättä mm. sellaisiin lähikäsitteisiin kuin *kolligaatio*, *myötäesiintymä* ja *syntaktinen kenttä*. Kolligaatiolla tarkoitetaan sanojen taipumusta esiintyä tietyn kielioppikategorian, kuten sanaluokan tai lauseenjäsenen, yhteydessä, esim. elollisten substantiivien ja tietynlaista aktiivista toimintaa merkitsevien verbien kesken mahdollista subjekti–predikaatti-suhdetta (Carter 1987: 56; Firth 1968: 182; Hakulinen & Ojanen 1970: 81; Jantunen 2001: 174 ja 2004: 22). Myötäesiintymästä Hakulinen ja Ojanen (1970: 105) antavat esimerkiksi *juoda*-verbin, jonka myötäesiintymiä ovat nestemäisiä aineita tarkoittavat substantiivit. Syntaktinen kenttä on merkitykseltään hyvin lähellä niin kollokaatiota, kolligaatiota kuin myötäesiintymääkin: W. Porzigin termi tarkoittaa lauseopillisissa rakenteissa ilmenevää merkityskenttää, sanan mahdollista esiintymäympäristöä, esim. verbiä ympäröiviä mahdollisia substantiiveja, kuten *kaataa – puu – kirves* tai *haukkua – koira* (Hakulinen – Ojanen 1970: 138). Porzig kehitti teoriaansa samoihin aikoihin kuin Firth kehitti kollokaatio-

käsitettä, mutta näistä kahdesta Firth on vaikuttanut enemmän myöhempiin kielentutkijoihin (Kenny 2001: 80). Kollokaation määritelmässä toistuvat myös termit *ydinsana* tai *noodi*, englanniksi *node* tai *pivotal word* tai *keyword*, sekä *kollokaatti* ja *kollokoida*. Tutkijasta ja tarkemmasta määritelmästä sekä terminologiasta riippumatta termillä *kollokaatio* tarkoitetaan noodin ja kollokaatin välistä suhdetta.

2.3 Kollokaatio tässä tutkielmassa

Kollokaatiokäsitteen epämääräisyyden ja määritelmien moninaisuuden vuoksi on syytä määrittellä, mitä tarkoitan kollokaatiolla tässä yhteydessä. Esimerkiksi Jantusen (2004: 16) mukaan yleisesti ottaen kollokaation määritelmässä toistuvat usein kollokaatioiden toistuvuus, tilastollinen merkitsevyys ja ulottuvuus. Ulottuvuudella hän tarkoittaa a) kuinka monta sanaa kollokationaaliseen suhteeseen voi kuulua, b) kuinka kaukana toisistaan noodi ja kollokaatti voivat olla, c) mikä on noodin ja kollokaatin välinen kieliopillinen suhde ja d) kummalla puolella noodia kollokaatti sijaitsee (tarkastelualueen symmetrisyys) (mts. 18). Tutkimusaineiston rajaamiseksi ulottuvuus onkin syytä määrittellä ennen varsinaisen analyysin aloittamista. Maisterintutkielmassani tarkastelen luvussa 3 kollokaatioina vain kahden sanan muodostamia ilmauksia. Joitakin useamman sanan muodostamia ilmauksia saatan sivuta esimerkeissä, mutta selvyuden vuoksi en käytä niistä nimitystä kollokaatio. Kuten luvussa 2.2 on mainittu, tyypillisimmin kollokaatioväli on 4–7 sanaa noodin molemmin puolin, mutta tässä tutkimuksessa en määrittele tarkastelemaani kollokaatioväliä. Noodin ja kollokaatin ei tarvitse sijaita tekstissä vierekkäin, mutta virkerajoja kollokaatiosuhde ei voi ylittää paria yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta. Näissä poikkeustapauksissa kyse on useimmiten siitä, että ajatuksellinen subjekti, joka on mainittu aiemmassa virkkeessä, on korvattu jälkimmäisessä, tarkasteltavassa virkkeessä pronomiinilla, kuten virkkeissä *Sama mahdollisuus on tarjolla Uuraisille ja Korpilahdelle. Ne kiikkuvat kahden vaiheilla, joten myönteinen käänne on pienestä kiinni.* (5.1.2002a.) Tarkastelen jälkimmäisen virkkeen kollokaatiota *ne kiikkuvat* ikään kuin subjektina olisivat Uurainen ja Korpilahti, koska niihin pronomini *ne* viittaa.

En myöskään kiinnitä huomiota kollokaatioiden puolisuuteen, sillä se ei ole varsinaisen tutkimuskysymyksen kannalta olennaista. Tällainen menettely on mahdollista ja perusteltua, sillä poimin joka tapauksessa varsinaisen tutkimusaineiston teksteistä käsin. Tukea ratkaisulleni antaa Nenonen (2002: 99), joka toteaa, että suomen kielen vapaan sanajärjestyksen ja runsaan adverbien käytön vuoksi kollokaatioiden merkitykset joudutaan joka tapauksessa

tarkistamaan tekstistä tai muutoin mekaaninen kollokaatioanalyysi antaa melko epätarkkoja tuloksia. Carter (1987: 49) jopa huomauttaa kollokaatiovälin rajaamisen johonkin tiettyyn sanamäärään olevan melko mielivaltainen ja ainoastaan käytännön syistä mielekäs tapa tutkia kollokaatioita.

Noodin ja kollokaatin väliseen kieliopilliseen suhteeseen kiinnitän huomiota siinä mielessä, että jäsenän aineistoni luvussa 3 noodin ja kollokaatin välisen kieliopillisen suhteen mukaan. Vaikka esimerkiksi Forsgren (1995: 15) toteaa frekvenssin olevan tärkeä asia yhden kielen kollokaatioita määriteltäessä, tässä tutkielmassa toistuvuudella ei ole suurtakaan merkitystä, koska tutkimuskohteena ovat epätyypilliset kollokaatiot yhden kirjoittajan teksteissä. Samasta syystä tilastolliseen merkitsevyyteenkään ei ole syytä kiinnittää huomiota. Forsgren (mts. 10) huomauttaa vielä, etteivät kaikki kielen sanayhdistelmät nähtävästi ole kollokaatioita, mutta maisterintutkielmassani käsittelen kollokaatioina kaikkia kahden sanan ilmauksia. Samankaltaisen ratkaisun on tehnyt myös Grönholm (2000: 116) omassa tutkimuksessaan.

Epätyypillisiä kollokaatioita poimiessani luotan omaan kielitajuuni, sillä mm. McCarthy (1990: 15) mielestä aikuinen äidinkieltensä puhuja osaa vaistomaisesti hyvin tyypilliset kollokaatiot. Forsgren (1995: 15) tarkentaa vielä, että äidinkieltään puhuva henkilö käyttää vaistomaisesti oikeaa kollokaatiota oikeassa paikassa ja on tietoinen kontekstista ja semantiikasta ainakin siinä määrin, että hän huomaa, jos toinen puhuja ei käytä oikeaa kollokaatiota ja vastaa kysymykseen "miksi noin pitää sanoa?" jotakin sen tapaista kuin "tässä merkityksessä ja ympäristössä sanotaan aina tai mieluummin näin". Esimerkiksi Partington (1998: 16) toteaa lisäksi tyypillisen ja epätyypillisen kollokaation havaitsemisen käyttöyhteydessä olevan osa äidinkielen puhujan kielitaitoa (*communicative competence*), vaikkakin moni tutkija, mm. Hoey (1991: 7), huomauttaa intuition olevan varsin epäluotettava opas kollokaatiotutkimuksessa. Intuition epäluotettavuus ja epätarkkuus liittyy Stubbsin (1996: 172) mukaan kuitenkin ennen kaikkea tyypillisten kollokaatioiden ja niiden edustamien assosiaatioiden, konnotaatioiden ja olettamusten havaitsemiseen.

Tavanomaisten kollokaatioiden olemassaolon voi mm. Hoey (1991: 154) mukaan todentaa vaikkapa aukkotestillä: normaalisti ihmiset osaavat täydentää äidinkielellään kirjoitetun tekstin tarkasti puuttuvilla sanoilla käyttämällä vain tekstiyhteyttä apunaan. Vanhatalo (2002: 334–340) on käyttänyt tavanomaisia kollokaatioita tarkastellessaan tutkimusasetelmaa, jossa koehenkilöiden tehtävänä on ollut valita, kuka sanoo kenelle ja kumpi kahdesta lauseesta on luonnollisempi. Lauseiden erona on kuka sanoo ja kenelle sanotaan. Tyypillisiä kollokaatioita voidaan etsiä teksteistä myös korpustutkimuksen keinoin, mutta kuten Forsgreninkin

(1995: 15) huomautuksesta käy ilmi, kollokaatioiden tyypillistä käyttöä helpompi on havaita, jos joku käyttää kollokaatioita epätyypillisesti tai "väärin". Maisterintutkielmassani tarkasteleminen juuri kollokaatioiden epätyypillistä käyttöä Erkki Laatikaisen kolumneissa. Vaikka tyypillisten kollokaatioiden tutkimiseen siis tarvittaisiin avuksi tilastollisia menetelmiä, niin epätyypillisiä kollokaatioita voinee ainakin suuntaa antavasti tarkastella intuition pohjalta. Ratkaisuani tukee Partingtonin (1998: 17) huomautus siitä, että tilastoitavissa oleva tieto kielestä kokonaisuutena ja yksittäisen kielenkäyttäjän psykologinen tieto kollokaatioiden tyypillisyydestä ovat varsin eri asia, sillä kollokaation tyypillisuus riippuu kielenkäyttötilanteesta:

However, it must be stressed that there is a distinction between the statistical information about "the language as a whole" and the individual's psychological knowledge of what constitutes normal collocation. Collocational *normality* is dependent on genre, register and style i.e. what is normal in one kind of text may be quite unusual in another. (Partington 1998: 17.)

Kielenkäyttötilanteen määrittelyn apuna Jantunen (2004: 12) käyttää termiä *koteksti* viitatessaan tarkasteltavan lekseemin välittömässä läheisyydessä olevaan tekstiyhteyteen (lause- ja virkerajoista välittämättä), termiä *tilannekonteksti* tarkoittaessaan laajaa tekstiympäristöä tai tekstinulkoista maailmaa ja termiä *konteksti* edellisten yläkäsitteenä. Tilannekontekstiin siis kuuluu myös viestin lähettäjän ja vastaanottajan yhteinen tieto siitä, mitä kielenkäyttötilanteessa on lausuttu aiemmin ja mitkä ovat tilanteelle tyypilliset konventiot (mts. 11). Jantusen termein kotekstina voi maisterintutkielmassani pitää yksittäistä kolumnia ja tilannekontekstina johdannossa esittelemääni pääkirjoitustyyliä, eli tapaa kirjoittaa sanomalehtitekstiä ja käydä yhteiskunnallista keskustelua. Koska kontekstiin kuuluu huolitellun yleiskielen käyttö, vertailuaineistoksi sopivat hyvin sanakirjojen esimerkit.

McIntosh (1966: 186) pohdiskelee, riittääkö lauseiden tai lausekkeiden hyväksyttävyyden määrittelemiseen kolmijako sellaisenaan hyväksyttäviin (*the readily acceptable*), harvinaisiin mutta hyväksyttäviin (*the rarely needed but acceptable*) ja mahdottomiin (*impossible*). Esimerkiksi lause *Jane has just come in* (*Jane on juuri tullut sisään*) on sellaisenaan hyväksyttävä, vaikkei sille juuri sillä hetkellä olisikaan käyttöä, ja lause *The flaming waste-paper basket snored violently* (*Liekehtivä paperikori kuorsasi rajusti*) on harvinainen, mutta hyväksyttävissä esimerkiksi sadussa, ja yhdistelmä *Twenty because tomorrow the had a it* on mahdoton jo rakenteensakin vuoksi (mts. 184–186). Tokihan kollokaatioiden tyypillisuus tai hyväksyttävyys on paljon vaikeammin määriteltävissä kuin esimerkiksi se, onko jokin ilmaus kieliopillisesti oikein vai väärin (Carter 1987: 55). McIntoshkin (1966: 186) pitää näin yksinkertaista kolmijakoa riittämättömänä, sillä epäselväksi jää vielä, täytyykö mahdottoman olla

rakenteellisesti mahdoton vai voiko kieliopillisesti oikeanlainen lause olla mahdoton oman mahdottomuutensa vuoksi. Esimerkkinä hän käyttää lausetta *The molten postage feather scored a weather* (sananomukaisesti suomennettuna esimerkiksi *sulatettu postimaksusulka arvos-teli sään*), joka rakentuu kieliopillisesti aivan oikein, mutta joka silti ei tunnu hyväksyttävältä. Hän toteaaakin, että nähtävästi sanoilla on vain rajalliset kollokaatiomahdollisuudet (*potential of collocability*) ja jokin yhdistelmä voi olla kollokaationsa vuoksi mahdoton, vaikka se rakenteensa puolesta olisikin mahdollinen. (Mts. 186–187.)

Sanojen semanttisia myötäesiintymärajoituksia käsittelee myös mm. Cruse (1986: 107), jonka mukaan myötäesiintymärajoitukset voidaan jakaa valintarajoituksiin (*selectional restrictions*) ja kollokationaalisiin rajoituksiin (*collocational restrictions*). Valintarajoituksia rikkovasta sanavalinnasta Cruse (mp.) mainitsee esimerkiksi ilmauksen *miespuolinen täti* (*a male aunt*), jonka voi korjata tavanomaiseksi ilmaukseksi korvaamalla sanan *täti* sen yläkäsitteellä *sukulainen* (*relation*), kollokationaalisia rajoituksia rikkovasta sanavalinnasta taas ilmauksen *tuonenkielo potkaisi tyhjää* (*the aspidistra kicked the bucket*), jonka puolestaan voi korjata korvaamalla *potkaisi tyhjää* sen synonyymilla *kuoli* (*died*). Kollokationaaliset rajoitukset hän (mts. 281) jakaa edelleen systemaattisiin (*systematic*), puolisystemaattisiin (*semi-systematic*) ja idiosynkraattisiin kollokationaalisiin rajoituksiin (*idiosyncratic collocational restrictions*), mutta tätä jakoa ei ole tarpeellista käsitellä sen tarkemmin, sillä tarkoituksenani on ennemminkin esitellä Laatikaisen epätyypillisiä kollokaatioita kuin koettaa lokeroida tai laskea niitä.

Paremmiin analyysini tueksi sopiikin McCarthyn (1990: 13) tapa jakaa kollokaatiot kolmeen ryhmään, joita ovat tavalliset, tyypilliset tai tunnusmerkittömät (*normal, unmarked*), epätavalliset, epätyypilliset tai tunnusmerkkiset (*unusual, marked*) ja erittäin epätavalliset, ei-hyväksyttävät tai vahvasti tunnusmerkkiset kollokaatiot (*unacceptable, very highly marked collocations*). Jaottelua selventää hyvin Grönholmin (2000: 118–119) tutkimusaineistossa esiintyneet tapaukset *herkullinen jäätelö* tunnusmerkittömänä, *vaarallinen jäätelö* tunnusmerkkisenä, mahdollisena vain jossakin harvinaisessa ja spesifissä kontekstissa ja *hyväntuulinen jäätelö* vahvasti tunnusmerkkisenä kollokaationa. Näistä keskityn luonnollisestikin tunnusmerkkisiin tai vahvasti tunnusmerkkisiin kollokaatioihin tutkimusaineistossani.

Voidaan myös puhua kollokaatioiden tyypillisestä käytöstä ja sen vastakohtana kollokaatioiden invertoiduksi tai käänteiseksi käytöksi, jota puhuja voi käyttää tietoisesti hyvinkin vaikuttavana tehokeinona (Forsgren 1995: 11). Toisin sanoen jotkut kollokaatiot ovat toistuvuutensa vuoksi tärkeä osa kielen sanastollista rakennetta ja jotkut taas kiinnostavia juuri epäodotuksenmukaisuutensa tähden (Sinclair 1991: 170). McIntoshin (1966: 193) mukaan lausei-

ta voi muodostaa tyyllillisesti karkeasti ottaen neljällä tavalla: käyttäen normaalia rakennetta ja tavanomaisia kollokaatioita, käyttäen normaalia rakennetta ja epätyypillisiä kollokaatioita, käyttäen epätyypillistä rakennetta ja tavanomaisia kollokaatioita tai käyttäen epätyypillistä rakennetta ja epätyypillisiä kollokaatioita. Jos ajattelee tätä jakoa jatkumona, niin toisena ääri-laitana on kuluneisuus ja toisena käsittämättömyys, mutta väliin jaa tilaa kielelliselle luovuudelle ja leikittelylle. Kielenkäyttäjä voi yllätyksellisyyttä, dramaattisuutta tai humoristisuutta tavoitellessaan rikkoa tavallisia kollokaatorakenteita ja tehdä jonkin epätavallisen sanavalinnan, esimerkiksi Dylan Thomasin runossa "All the sun long" tavanomaisemman ilmauksen *all day long* sijasta (Partington 1998: 18). Kollokaatioiden epätyypillinen käyttö on osa kielenkäytön luovuutta ja mielikuvituksellisuutta, ja epätyypillisiä kollokaatioita käytetäänkin usein tehokeinona esim. kirjallisuudessa, erityisesti modernissa lyriikassa, ja mainoskielessä (McCarthy 1990). Tyypillinen tai normaali käyttö puolestaan on aina kiinni valitusta tyyllilajista ja myös kontekstista (Carter 1987: 9). Voitaneen olettaa, että Laatikaisen kolumneissa ainakin osa epätavallisista kollokaatioista on tietoista kielellä ja tyyllillä leikittelyä.

"Synonyymien hallintaa pidetään yhtenä tyylikkään ja vivahteikkaan kielenkäytön ominaispiirteenä: kielenkäyttäjää ohjataan valitsemaan usein toistuvan sanan tilalle jokin toinen ilmaus, jolla on sama merkitys" (Jantunen 2001: 170). Lyonsin (1996: 62) mukaan helposti voisi siis ajatella, että synonyymisilla sanoilla on samat tai samankaltaiset kollokaatit, vaikkei näin olekaan. Esimerkkinä synonyymisten sanojen erilaisista kollokaatiomahdollisuuksista hän mainitsee pilaantunutta merkitsevät englannin kielen sanat *rancid* ('härski') ja *addled* ('mätä'), joista ensimmäinen voi kollokoida sanan *butter* kanssa ja jälkimmäinen sanan *egg* kanssa, muttei päinvastoin (mts. 125). Sanoilla on siis myös kollokatiivinen merkitys, joka muodostuu sanan läheisyydessä usein esiintyvien sanojen merkityksistä. Esimerkiksi sanat *kaunis* ja *komea* tarkoittavat molemmat hyvännäköistä, mutta siltikin niiden merkitys on erilainen, koska ne esiintyvät useimmiten eri sanojen yhteydessä. (Leech 1975: 20.) Tutkijoiden kesken ei ole yksimielisyyttä siitä, ovatko yläkäsitteellä tai synonyymilla "korjattavissa" olevat ilmaukset kollokaatioita vai eivät (ks. ei-mielipiteestä esim. Carter 1987: 72–73). Maisterintutkielmassani käsittelen kollokaatioina myös sellaisia kahden sanan yhteisesiintymisiä, jotka "korjattuina" ovat tavanomaisia kollokaatioita, koska yksi minua kiinnostava piirre Laatikaisen kolumneissa on synonyymeilla leikittely.

Aina ero tavanomaisen ja epätavanomaisen yhteisesiintymän välillä ei johdu sanojen kollokatiivisesta merkityksestä, vaan aivan yhtä hyvin ero voi johtua esimerkiksi valitusta tyyllilajista. (Leech 1975: 20.) Jo Firth (1969: 195) toteaa tyyllilajeilla olevan omia tyypillisiä kollokaatioitaan. Lisäksi esim. Sinclair (1991: 112) huomauttaa, että monet sanat ja fraasit

näyttävät tyypillisesti esiintyvän tietynlaisessa kontekstissa, kuten englannin kielen verbi *happen* yhdessä onnettomuuksien ja muiden epämiellyttävien tilanteiden yhteydessä. Jos poimisin kollokaatiot aineistosta mekaanisesti, myös tyyliin tulisi siis kiinnittää huomiota kollokaatioiden tyypillisyyttä tai epätyypillisyyttä arvioitaessa. Valitsemallani metodilla tyyliä ei kuitenkaan tarvitse ottaa erikseen huomioon, sillä se tulee joka tapauksessa huomioituksi.

Firth (1969: 195) kiinnittää huomiota myös siihen, että tyypillisten ja tavanomaisten kollokaatioiden lisäksi on olemassa tietyille kielenkäyttäjälle ominaisia persoonallisia kollokaatioita. Hoeyn (1991: 154) mukaan persoonalliset kollokaatiot ovat kiistatta havaittavissa ja lisää myös, että ne voivat muuttua ajan myötä, mikä tietysti osaltaan voi vaikuttaa eri alojen slangien syntyyn. Maisterintutkielmassani pyrin tarkastelemaan muiden epätyypillisten kollokaatioiden lisäksi sellaisia Laatikaisen persoonallisiin kollokaatioita, joita hän käyttää toistuvasti, mutta joita muutoin näkee harvoin ainakaan sanomalehtitekstissä. Aivan varmasti en toki voi oman intuitioni ja vertailuaineistoni perusteella väittää jonkin kollokaation olevan vain Laatikaisen oma tai ainutkertainen, mutta suuntaa antavia tuloksia pystyn varmastikin tällä metodilla saamaan.

Maisterintutkielmassani seurailen siis kahden varhaisen kollokaatiotutkijan, Firthin ja McIntoshin, jalanjälkiä ja tutkiskelen Laatikaisen käyttämiä epätyypillisiä kollokaatioita osana hänen tyyliään. Kollokaatioina käsittelen kaikkia kahden sanan yhteisesiintymiä, tosin poikkeuksen tähän tekevät verbin liittomuodot, jotka käsittelen ikään kuin yhtenä sanana, vaikka tosiasiallisesti verbimuoto koostuu kahdesta tai kolmesta sanasta. Otan vaikutteita myös muilta osin em. tutkijoiden tyyliintutkimuksesta, mikä tuntuu sopivan aineistoni käsitteilyyn varsin hyvin, vaikka tuntemaltani osin he ovat tutkineet kaunokirjallista aineistoa.

3 LAUSEENJÄSENTEN KOLLOKAATIO

3.1 Lauseenjäsenet tässä tutkielmassa

Jäsennän tarkastelemani kollokaatiot tässä tutkielmassa lauseenjäsennyksen avulla. Näennäisestä yksiselitteisyydestään huolimatta on hyvä ensin esitellä, mitä kullakin lauseenjäsenellä tutkielmassani tarkoitan. Lauseen ydinjäsen ovat predikaattiverbi sen ensisijaisena täydennyksenä subjekti (ISK 2004 § 866). Prototyypin lause koostuu subjektiosasta ja predikaattiosasta (Hakulinen et al. 1998: 149), joten lauseen perusjäsenet ovat subjekti ja predikaatti.

Iso suomen kielioppi (2004 § 908) määrittelee **subjektin** verbin ensisijaiseksi täydennykseksi, joka on yleensä nominatiivissa, kongruoi predikaattiverbin kanssa ja sijaitsee verbin edellä. Teoksen mukaan subjektit voi jakaa kolmeen lajiin, jotka ovat perussubjekti, e-subjekti eli eksistentiaalibijektii ja genetiivibijektii. Predikaatti kongruoi vain perussubjektin kanssa. Perussubjekti on nominatiivimuotoinen. E-subjekti on eksistentiaalilauseen subjekti. E-subjekti voi olla nominatiivissa tai partitiivissa. Genetiivibijektii vastaa perussubjektia mm. nesessiivi- ja infiniittisessä rakenteessa. (ISK 2004 § 910.) Perinteisemmän käsityksen mukaan subjektin sijat ovat nominatiivi ja partitiivi, jolloin Ison suomen kieliopin mainitsema genetiivibijektii ei olekaan lauseen subjekti. Esimerkiksi lauseen *Miesten täytyy tehdä työ* subjekti on koulukieliopin mukaan infiniitti *tehdä* eikä genetiivimuotoinen *miesten*, vaikka se vastaakin nominatiivibijektia lauseessa *Miehet tekevät työn*. (Itkonen 2000: 60–61.)

Subjekti on tavallisesti substantiivi, pronomini tai mikä tahansa substantiivisesti käytetty sana (esim. Setälä 1973: 10). Kun perinteisessä kieliopissa puhutaan subjektista, voidaan tarkoittaa neljää osittain päällekkäistä ilmiötä, joita ovat looginen eli asiasubjekti, kieliopillinen subjekti, psykologinen subjekti eli teema ja tekijä eli semanttisesti määritelty subjekti. Usein nämä neljä subjektillaatua yhdistyvät, erityisesti henkilötekijäisissä yksinkertaisissa lauseissa, esimerkiksi lauseessa *Pojat potkivat palloa*, mutta monimutkaisemmissa rakenteissa eri subjektikäsitteet eivät välttämättä lankeakaan samalle konstituentille. Monimutkaisempia subjektitulkinnaaltaan ovat esimerkiksi lauseet *Palloa potkii Niemisen Kalle*, jossa *Niemisen Kalle* on kieliopillinen, looginen ja tekijäsubjekti, mutta psykologinen subjekti onkin *palloa*, tai *Runo on Hilja Haahden kirjoittama*, jossa *runo* on kieliopillinen ja psykologinen subjekti, mutta tekijä on *Hilja Haahden*. (Hakulinen & Karlsson 1995: 158–159.)

Yksittäisen sanan tai pääsanan ja määritteiden muodostaman kokonaisuuden lisäksi subjektina voi olla lause tai ei-finiittinen rakenne. Sellaisia verbejä tai predikaatti-ilmauksia,

jotka voivat saada subjektikseen lauseen, ei ole kovin runsaasti. Suomen kielen lausesubjektitapauksia ovat *että*-lause, tietyt partisiippi- ja infinitiivirakenteet sekä epäsuora kysymyslause. (Hakulinen & Karlsson 1995: 346.)

Maisterintutkielmassani tarkoitan subjektilla aineiston käsittelyn yhteydessä vain yksittäisiä sanoja, sillä kuten luvussa 2.3 mainitsen, tarkastelen kollokaatioina vain kahden sanan muodostamia kokonaisuuksia. Ikään kuin yhtenä sanana tosin käsittelen monikkosubjektia, joka koostuu kahdesta tai useammasta erisnimestä. Aineistoni jäsentämisen kannalta on tarkoituksenmukaista pitää lauseenjäsennys hyvin yksinkertaisena, joten subjektin sijoina voivat olla koulukieliopin mukaiset nominatiivi ja partitiivi. Jos lauseen subjekti on pronomini, tulkitsen kollokaatioon kuuluvaksi korrelaattina olevan sanan välittämättä siitä, missä sijassa se omassa lauseessaan on. Näinkin tiukasti rajaten aineistoa jää vielä käsiteltäväksi riittävästi.

Kun perinteisesti lause jaetaan kahteen osaan, subjektiin ja **predikaattiin** tai subjektiosaan ja predikaattiosaan, niin subjektilla tarkoitetaan kieliopillista subjektia ja predikaatilla finiittiverbiä määritteineen. Predikaatin tai paremminkin predikaattiosan rakenne voi olla esim. pelkkä verbi, verbi ja predikatiivi, verbi ja objekti, verbi ja valenssiadverbiaali tai verbi, objekti ja useita valenssiadverbiaaleja. (Hakulinen & Karlsson 1995: 224–225.) Ison suomen kieliopin (2004 § 868) määritelmän mukaan predikaatteja ovat yksinkertaiset finiittiverbit, erilaiset liittomuodot, verbiketjut ja verbiliitot sekä verbin ja toisen sanan tai lausekkeen muodostamat, yhtä käsitettä edustavat idiomaattiset kokonaisuudet kuten *olla tarpeen*, *ottaa selvää* ja *tulla toimeen*. Maisterintutkielmassani tarkoitan predikaatilla vain yksinkertaisia finiittiverbejä ja liittomuotoja. Joissakin tapauksissa aineistoni houkuttelee tulkitsemaan myös verbiketjut ja verbiliitot predikaatiksi. Esimerkkinä mainittakoon virke *Vaalijärjestelmää ei voida jynssätä usein, vaan se on tarkoitettu vähintään vuosikymmeniä kestäväksi* (27.4.2002a), jossa tekisi mieli puuttua siihen, miten jonkin niin abstraktin asian kuin *vaalijärjestelmä* kanssa voi käyttää niin konkreettista verbiä kuin *jynssätä*. Jätän tällaiset tapaukset kuitenkin tässä tutkimusaineistoni ulkopuolelle selkeyden vuoksi ja siksi, että määritelmäni mukaan tarkoitan kollokaatiolla tässä tutkielmassa vain kahden sanan yhteisesiintymiä. Predikaatin ja objektin, predikatiivin ja adverbiaalin sekä subjektin ja predikatiivin muodostamat kokonaisuudet käsittelen omina erillisinä ryhminään.

Objekti on lauseessa verbin nominaalinen täydennys (ISK 2004 § 866). Objektia voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta. Semanttisesti määriteltynä objekti on tekemisen kohde tai tulos. Kieliopillinen objekti on morfologis-distributionaalisesti määritelty nominaa-

lilauseke (NP)¹, joka ei aina laajasti ottaen olekaan kohde. Looginen objekti puolestaan sijaitsee verbin jäljessä. Tavanomaisissa yksinkertaisissa lauseissa, esim. *Työt potkivat palloa*, sama sana on usein semanttinen, kieliopillinen ja looginen objekti. Kaikissa rakenteissa näin ei kuitenkaan ole. (Hakulinen & Karlsson 1995: 173.) Tutkimusaineistoa käsitellessäni tarkoitin objektilla kieliopillista objektiä.

Objekti on subjektin lisäksi lauseen toinen perustava nominaalijäsen, toinen perusfunktio, joka nominaalilausekkeella voi olla. Suomen kielen objektin tunnusmerkitön paikka on verbin jäljessä. (Hakulinen & Karlsson 1995: 172.) Objekti eli kohde on verbin määrite, joka ilmaisee, mihin tekeminen kohdistuu. Objektina voi olla substantiivi tai muu substantiivisesti käytetty sana, ensimmäisen infinitiivin lyhyempi muoto eli verbin perusmuoto tai sivulause. (Ikola 2001: 152.) Aarni Penttilän mukaan (1963: 587) objektina voi edellisten lisäksi olla partisiippirakenne tai sitaatti. Maisterintutkielmassani käsittelen objekteina rajaukseni mukaisen kollokaation luonteen tähden vain yksittäisiä sanoja.

Joidenkin verbien tai rakenteiden yhteydessä on vaikea sanoa, onko sana lauseenjäsenenä objekti vai ei. Useimmiten objektin ja subjektin erottaa sijamuodon perusteella. (ISK 2004 § 941.) Objektin sijoja ovat genetiivi, nominatiivi, akkusatiivi ja partitiivi. Objektin sijaan vaikuttavat lauseen myönteisyys ja kielteisyys, lauseen aspekti, tarkoitteiden määrä, se, puhutaanko joukosta tai aineesta kokonaisuutena, sekä se, onko lauseessa perussubjekti vai ei. (ISK 2004 § 930–942.) Jos subjekti ja objekti ovat samassa sijassa, täytyy turvautua sanajärjestykseen: suomessa subjekti – verbi – objekti -järjestys (SVO) on tavallisempi kuin objekti – verbi – subjekti (OVS). Joskus eron voi tehdä vain lauseen järkevyyden perusteella. Esimerkiksi lauseessa *Tästä päivästä lähtien sotilaiden ruoan tähteet saavat syödäkseen Eero ja Airi Paljakan porsaas Isolavikossa* on järkevää ajatella, että *Eero ja Airi Paljakan porsaas* on subjekti ja *sotilaiden ruoan tähteet* objekti kuin toisinpäin. (ISK 2004 § 941.) Hieman ongelmallisia ovat myös sellaiset verbit, joiden primaarinen nominaalilauseke onkin subjektin sijasta objekti. Tällaisia poikkeuksellisia verbejä ovat kausatiiviverbit kuten *harmittaa*, esim. *Minua harmittaa*. (Hakulinen & Karlsson 1995: 174.) Lisäksi on myös joukko määritteitä, jotka ovat objektin kaltaisia sijaitavuukseltaan, eli määritteen muoto määräytyy yleensä samojen sääntöjen mukaan kuin objektinkin muoto (Ikola 2001: 156). Tällainen objektinsijainen määrän adverbialiaali (osma) on esimerkiksi seuraavissa lauseissa: *Viivysin matkalla viikon ja En*

---

¹NP, engl. *noun phrase*, on suomennettu kolmella tavalla: nominilauseke, nominaalilauseke ja substantiivilauseke (Karlsson 2006: 131). Maisterintutkielmassani käytän yleensä termiä nominaalilauseke, mutta substantiivilauseke-termiä käytän tarkoittaessani lauseketta, jonka pääsana on aina substantiivi.

viipynyt matkalla viikkoa. Selkeä ero objektin ja osman välillä on kuitenkin se, että osma ei voi olla tekemisen kohde. (Hakulinen & Karlsson 1995: 216.) Maisterintutkielmassani käsitte- len predikaatin ja objektin välisiä kollokaatioita tarkastellessani pääosin prototyyppisiä objek- teja.

Predikatiivilauseen perustapaus on lause, jossa predikatiivi luonnehtii subjektia ja verbinä on *olla*. Predikatiivi on rakenteelliselta kannalta verbin täydennys mutta semanttisesti osa lauseen predikaattia. (ISK 2004 § 943.) Setälän määritelmän mukaan (1973: 14) predika- tiivi on "määräys, joka merkitykseltään vaillinaisen verbin välityksellä omistetaan subjektille (tai objektille)". "Merkitykseltään vaillinaisia verbejä" ovat etupäässä *olla* ja lisäksi *tulla* ja *tehdä* tai jotkin muut verbit, jotka merkitsevät olotilan muutosta, kehkeytymistä, valmistamis- ta tai muodostamista (Penttilä 1963: 606). Predikatiivi on useimmiten substantiivi tai adjektiivi (Ikola 2001: 148).

Predikatiivin sijat ovat nominatiivi, partitiivi ja genetiivi (Hakulinen at al. 1998: 163), eli vain kieliopilliset sijat. Näin esimerkiksi essiivi- ja translatiivimuotoiset *olla*-verbin yhtey- dessä esiintyvät lauseenjäsenet eivät ole predikatiiveja vaan predikatiiviadverbiaaleja (Haku- linen & Karlsson 1995: 211–212). Predikatiivin sija riippuu usein luonnehdittavasta tyypistä, ja predikatiivi myös kongruoi luonnehdittavan kanssa luvun suhteen. Lisäksi on predikatiivin tyyppisiä, jotka ovat aina samassa muodossa, esim. genetiivipredikatiivi tai tyypit *Nämä alueet ovat nykyään Rovaniemeä* ja *Naapurit olivat varsinainen riesa*. Predikatiivina voi toimia ad- jektiivi- tai substantiivilauseke, partisiippilauseke, *että*-lause ja *kuin*-rakenne. (ISK 2004 § 943–958.) Maisterintutkielmassani käsittelen kuitenkin predikatiiveina vain yksittäisiä sanoja.

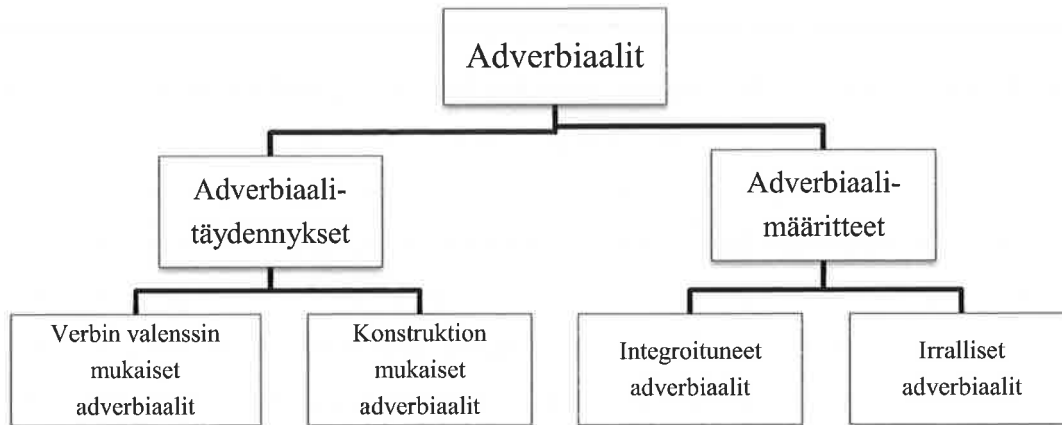
Adverbiaaleilla on lauseessa monentyypisiä tehtäviä. Usein ne ovat verbi-ilmausten määritteitä, mutta ne voivat toimia myös adjektiivien, substantiivien ja adverbien määritteinä tai täydennyksinä. (ISK 2004 § 959.) E. N. Setälän määritelmän mukaan (1973: 29) adverbi- aali on jokainen verbin määrite, joka ei ole objekti, sekä jokainen adjektiivin tai adverbien määrite. Penttilä taas toteaa (1963: 601) adverbiaaliksi nimitettävän sellaisia verbin määritteit- tä, jotka eivät ole riippuvaisia verbin muodosta, ja lisää, että on tavallista lukea adverbiaaleik- si myös lauseadverbiaalit, eli koko lausetta määrittävät määritteet. Objektin ja adverbiaalin merkitysero on se, että objekti selventää verbin perusmerkitystä ja adverbiaali tuo esiin satun- naisia seikkoja tai modifioi verbin merkitystä. Esimerkiksi lauseessa *Syön voileipääni koulus- sa aamiaistunnilla* objekti *voileipääni* kertoo jotakin oleellista syömisestä, eli sen, mitä syö- dään, kun taas adverbiaalit *koulussa aamiaistunnilla* ovat jossain määrin tilapäisiä ja vähem- män olennaisia seikkoja syömisestä kannalta. (Penttilä 1963: 586–587.)

Adverbiaaleina käytetään nominien ja verbin nominaalimuotojen eri sijamuotoja sekä partikkeleita, myös nominin ja pre- tai postposition muodostamia sanaliittoja (Ikola 2001: 166). Edellisistä perinteisistä kieliopin tulkinnoista hieman poiketen Isossa suomen kieliopissa (2004 § 867) adjektiivin ja adverbien astemääritteitä, esim. *aika hyvä* ja *melkein vahingossa*, ei pidetä adverbiaaleina. Sen sijaan joitakin perinteisen kieliopin substantiivin paikallissija-attribuutteja, kuten *pikajuna Kuopioon*, pidetään Isossa suomen kieliopissa substantiivin adverbiaalimääritteinä (mp.). Tutkielmassani noudatan kuitenkin perinteisempää jaottelua ja tarkoitan adverbiaalilla vain verbin, adjektiivin ja adverbien määritteitä.

Adverbiaalien funktionaalinen luokka on kategoriaalisen koostumuksensa puolesta paljon heterogeenisempi kuin subjekti, objekti ja predikatiivi. Adverbiaalit ovat semanttisestikin heterogeenisiä. Vanhastaan on sanottu, että adverbiaalit ilmaisevat ”seikkoja” kuten aikaa, paikkaa, suuntaa, syytä, tapaa, välinettä, keinoa, suhdetta, arviota ym.. (Karlsson 2006: 160–161.) Adverbiaalit eroavat subjektista, objektista ja predikatiivista ennen muuta siinä, että yhdessä lauseessa voi olla useita keskenään rinnastamattomia adverbiaaleja. Adverbiaalit myös sijoittuvat lauseessa muita mainittuja lauseenjäseniä vapaammin. (ISK 2004 § 960.)

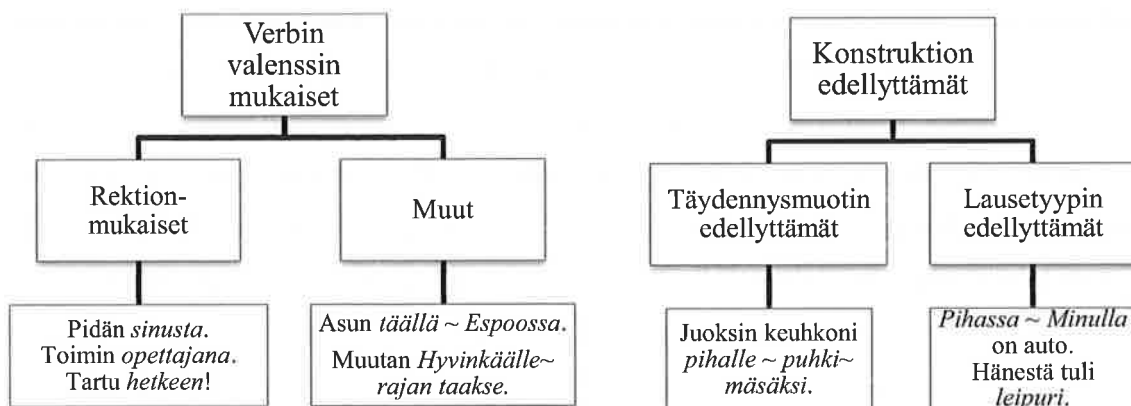
Adverbiaalia on määritelty sekä semanttisesti, syntaktisesti että morfologisesti (Hakulinen & Karlsson 1995: 200). Adverbiaalit voidaan jakaa kahteen syntaktiseen pääryhmään sen mukaan, onko kyseessä lauseen integroitunut vai sen kannalta irtonainen osa (mts. 202). Irtonaiset adverbiaalit voidaan jakaa kahteen ryhmään: kommenttiadverbiaaleihin, esim. *ehkä*, *ilmeisesti* ja *onneksi*, ja konnektiiveihin, esim. *nimittäin*, *sen takia* ja *toisaalta – toisaalta* (Karlsson 2006: 161). Adverbiaalien enemmistö on kuitenkin integroituneita. Integroituneet adverbiaalit voidaan luokitella ryhmiin esimerkiksi adverbiaalin ja verbin keskinäisen kiinteyden perusteella. Lisäksi täytyy ottaa huomioon, liittyykö adverbiaali verbiin vai kokonaiseen lauseeseen. Näillä perusteilla jaettuna integroituneiden adverbiaalien alaryhmiä ovat esimerkiksi verbin ja lausetyypin aktantit sekä verbin ja lauseen vapaat määritteet. Verbin aktantteja ovat rektio- eli valenssiadverbiaalit, esimerkiksi *näyttää joltakin*, *palata jostakin* ja *antaa (jokin) jollekin*. Lausetyypin aktantteja on joissakin kiteytyneissä peruslausetyypeissä, kuten omistus-, kokija- ja tulorakenteessa, joissa on pakollisena jäsenenä adverbiaali. Verbin vapaita määritteitä ovat mm. tavan ja välikappaleen adverbiaalit. Lauseen vapaita määritteitä taas ovat mm. aikaa ja paikkaa ilmaisevat adverbiaalit. (Hakulinen & Karlsson 1995: 202–204.) Seuraavat Isosta suomen kieliopista (2004 § 961–962) lainatut kuvaajat selventävät adverbiaalien syntaktista jaottelua. Ison suomen kieliopin jaottelu ja termit poikkeavat hieman Hakulisen ja Karlssonin käyttämistä, sillä siinä on otettu huomioon syntaktisten seikkojen lisäksi morfologisia seikkoja, mutta ryhmät ovat vastaavanlaiset. Kuviossa 1 esitetään adver-

biaalien jako ensin kahteen pääryhmään, adverbiaalitäydennyksiin ja adverbiaalimääritteisiin. Adverbiaalitäydennykset voidaan edelleen jakaa kahteen, verbin valenssin mukaisiin ja konstruktion mukaisiin tai edellyttämiin adverbiaaleihin.

Kuvio 1. Verbin ja lauseen adverbiaalityypit (ISK 2004 § 961).

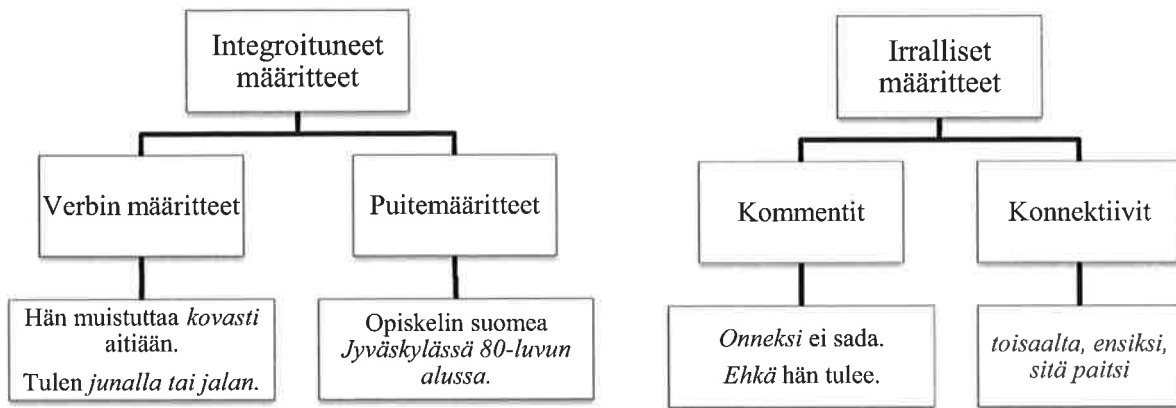
Kuviossa 2 esitetään verbin valenssin mukaisten adverbiaalien jako rektionmukaisiin ja muihin sekä konstruktion edellyttämien jako täydennysmuotin ja lausetyypin edellyttämiin adverbiaaleihin sekä havainnollistetaan näitä esimerkein.

Kuvio 2. Adverbiaalitäydennyksiä (ISK 2004 § 961)

Adverbiaalimääritteet voidaan myös jakaa kahteen ryhmään, integroituneisiin ja irrallisiin määritteisiin, kuten kuvioista 3 käy ilmi. Integroituneet määritteet voidaan jakaa verbin määritteisiin sekä puitemääritteisiin ja irralliset määritteet kommentteihin ja konnektiiveihin.

Kuvio 3. Adverbiaalimääritteitä (ISK 2004 § 962).

Adverbiaalit voidaan edellä mainitun jaottelun lisäksi jakaa useisiin ryhmiin merkityksenä ja muotonsa perusteella. Erikseen kannattaa huomioida perinteisestä adverbiaalin merkityksen määritelmästä hiukan poikkeavat habitiivi-, datiivi- ja predikatiiviadverbiaali sekä osma. Habitiiviadverbiaali on tyypillisimmin omistuslauseessa, esim. *Minulla on auto*. Lisäksi habitiiviadverbiaali voi ilmaista tilassa tai kokijana olemista, hallussa olemista, haltuun tulemistä tai kommunkaatioverbien lähdeä ja kohdetta. Datiiviadverbiaali ilmoittaa kenelle tai mille jotakin tehdään tai kenen osaksi jotakin tulee, esim. *Lahjoitan tämän sinulle*. Datiiviadverbiaalin sija on useimmiten allatiivi. Predikatiiviadverbiaali on essiivi-, translatiivi-, ablatiivi- tai adessiivisijainen. Predikatiiviadverbiaali voi olla rektiötäydennys, esim. *Pidän häntä mukavana*, tai määrite, esim. *Vyö on löysällä*. Predikatiiviadverbiaaleista erilliseksi ryhmäksi voi lukea appositioadverbiaalit, jotka ovat sivulausetta vastaavia adverbiaalimääritteitä, esim. *Sinuna en alistuisi moiseen kohteluun*. Jo aiemmin mainitut objektinsijaiset määrän adverbiaalit (osmat) ilmaisevat määrää ja mittaa, tilanteen kestoa tai tapahtuman esiintymiskeroja, esim. *Hän mietti asiaa koko päivän*. Osman sijat ovat nimensä mukaisesti nominatiivi, genetiivi ja partitiivi. (Esim. Hakulinen & Karlsson 1995: 209, 211–218 ja ISK 2004 § 972–979, 986–987.)

Rajaukseni mukaisesti käsittelen tässä tutkielmassa kollokaatioina vain kahden sanan välisiä suhteita, joten jätän käsittelyn ulkopuolelle kaikki lauseadverbiaalit. Suuri osa aineistoni esiin nousevista erikoiselta vaikuttavista adverbiaaleista on verbin adverbiaaleja, joten tarkastelen vain predikaatin ja adverbiaalin välisiin kollokaatioita, vaikka toki joitakin mielenkiintoisia tapauksia näin jääkin käsittelyni ulkopuolelle. Käsittelen omana kokonaisuutenaan muutamia rektionmukaisia adverbiaalitapauksia ja osin predikaattiverbin ja adverbien välisiä kollokaatioita.

Tarkastelen siis omina lukuinaan subjektin ja predikaatin, predikaatin ja objektin, subjektin ja predikaatin sekä predikaatin ja adverbiaalisen välisiä kollokaatioita. Näistä tarkimmin käsitelen subjektin ja predikaatin sekä predikaatin ja objektin väliset kollokaatiot. Attribuutteja en tässä käsittele lainkaan, sillä sen asema lauseenjäsenenä on kiistanalainen ja esim. ISK (2004 § 876) ei pidä sitä lainkaan itsenäisenä lauseenjäsenenä vaan vain nominaalilausekkeen täydennyksenä.

3.2 Subjektin ja predikaatin kollokaatio

Yksi aika selkeästi esiin nouseva ryhmä subjektin ja predikaatin välisissä epätavallisissa kollokaatioissa ovat sellaiset kollokaatiot, joissa predikaattiverbi on ymmärrettävissä myös konkreettisesti. Tällaisia ovat esimerkiksi virkkeet *Alko haarukoi keskuksia, joissa ihmiset liikkuvat ja joissa on myös Alkon tuotteille kysyntää* (13.4.2002b), *Koululaiset hekkuvat maan eri puolilla hiihtoinnostuksen valtaamina* (12.1.2002c) ja *Ihmiset hyrräävät iloisina ja tyytyväisinä* (2.11.2002b). Edellisissä esimerkeissä kollokaatio ei ole vahvasti tunnusmerkkinen, sillä KS mainitsee kaikki kolme verbiä *haarukoida*, *hekkua* ja *hyrrätä* myös kuvallisesti käytettäviksi. Myös käyttöyhteydet noudattavat KS:n määritelmiä ja esimerkkejä:

haarukoida – – **2. kuv.** määrittää jnk arvo suurimman ja pienimmän mahdollisen arvon väliltä, asettaa haarukkaan. *Hinnan haarukoiminen. Haarukoida tuotteen markkinoinnin kohderyhmät. Haarukoida valotusta valok.*

hekkua – – **Kuv.** *Tunnusti hekkuvan rakkautensa. Ryhtyi työhön intoa hekkuen.*

hyrrätä – – **Kuv.** *Hyrrätä tyytyväisyydestä.* – –

Näissä tapauksissa kyse voikin olla siitä, että vaikka kollokaatiot *Alko haarukoi*, *koululaiset hekkuvat* ja *ihmiset hyrräävät* sinänsä eivät ole epätavallisia, niin niiden runsaus ja tyyliävyys saavat kollokaatiot vaikuttamaan epätavanomaisilta. Esimerkissä *Ihmiset hyrräävät iloisina ja tyytyväisinä* myös *hyrrätä*-verbin rektio poikkeaa KS:n esimerkistä, mutta erikoisia rektioita käsitelen tarkemmin luvussa 3.5 adverbiaalisen yhteydessä. Tässä joukossa ehkä erikseen kannattaa mainita virke *Puolueen äänestäjien mieli on täten jakautunut* (28.9.2002a), jossa kollokaatio *mieli on jakautunut* (*mieli* + *jakautua*) on osiensa perusteella tunnusmerkkinen. On tavanomaista käyttää sanaa *mieli* merkityksessä 'mielipiteet, ajatusmaailma' ja *jakautua* merkityksessä 'osittua'. Kotekstiinkin molemmat sopivat, KS:ssa mainitaan jopa esimerkki *Äänten jakautuminen puolueiden kesken* (KS s.v. *jakautua*). Silti kollokaatio vaikuttaa tunnusmerkkiseltä, sillä merkityksen 'mielipiteet ovat jakautuneet' lisäksi kollokaatiosta syntyy

myös assosiaatio 'mielenterveys on järkkynyt', kenties vanhahtavan mutta yhä voimakkaita tuntemuksia herättävän termin jakomielitauti vuoksi. Muita konkreettisia predikaattiverbejä kuvallisessa käytössä ovat *televisio on ohentunut* (8.6.2002a), *Pohjois-Savo oheni* (5.1.2002a), *Etelä-Savo kadotti* (5.1.2002a), *ympäristömaakunta hupenee* (5.1.2002b), *Ne [Uurainen ja Korpilahti] kiikkuvat* (5.1.2002a), *kanavat ovat moninkertaistuneet* (2.2.2002b) ja *työpaikat kasvoivat* (15.6.2002c). Näissä esimerkeissä ohentuminen, kadottaminen ja hupeneminen viittaavat väkimäärän tai tarjonnan vähenemiseen ja vastaavasti moninkertaistuminen ja kasvaminen määrän lisääntymiseen. *Kiikkua* esiintyy seuraavassa yhteydessä: *Ne [Uurainen ja Korpilahti] kiikkuvat kahden vaiheilla, joten myönteinen käänne on pienestä kiinni* (5.1.2002a). Esimerkkivirkkeessä kunnat *kiikkuvat kahden vaiheilla*. Kollokaationa tavanomaisempi olisi ehkä *olla kahden vaiheilla*. Tämäkään ei silti ole vahvasti tunnusmerkkinen kollokaatio, vaan epätavanomaisuus liittyy lähinnä *kiikkua*-verbin tyyliiväriin. Sanojen tyyliiväriä käsittelen luvussa 4.4. Yhteistä monelle näistä kollokaatioista on lisäksi se, että niissä myös personoidaan ilmiöitä.

Toinen selkeästi erottuva ryhmä, jossa personointi on ehkä vielä näkyvämpää, ovat sellaiset kollokaatiot, joissa toinen osa on konkreettinen ja toinen abstrakti. Tyypillisimmin abstraktiin asiaan tai ilmiöön viittaava subjekti yhdistyy konkreettiseen predikaattiverbiin, kuten seuraavassa esimerkissä: *Ministeri Suvi-Anne Siimes vasemmistoliiton puheenjohtajana ei ole Jäätteenmäen kilpailija, sillä vasemmistoliiton ideologia torjuu äänestäjien suuren enemmistön* (12.10.2002b). Kollokaatio *ideologia torjuu* vaikuttaa epätavanomaiselta ja tunnusmerkkinen, koska kielitajuni mukaan *torjua*-verbi yhdistyy usein henkilötekijään ja myös suuri osa KS:n esimerkeistä on henkilötekijäisiä (KS s.v. *torjua*). Vastaavanlaisia kollokaatioita ovat *ahneus kellui* (12.10.2002a), *se [kirkko] tukehtuu* (25.5.2002b), *katsojaluvut komistuvat* (8.6.2002a), *maakunta komistui* (5.1.2002a), *väkimäärä kaunistui* (5.1.2002a) ja *vas-tuuministeriö nieli* (12.10.2002a), joissa kaikissa odotuksenmukaisempaa olisi, että subjektina olisi henkilötekijä.

Seuraavissa kollokaatioissa tavanomaisena subjektina ei tarvitsisi olla henkilön, mutta silti kyseessä on jonkinlainen abstraktin ja konkreettisen yhteentörmäys: *kompromissailu eli* (14.12.2002c), *asukasluku laajeni* (5.1.2002a), *se [kuntahenki] leijuu* (5.1.2002a), *pyyteet leijuvat* (21.12.2002a), *(kiusallisuuden) vana leijuu* (26.10.2002b), *Etelä-Pohjanmaa miinustui* (5.1.2002a), *vallanvirettä pihisee* (5.1.2002a), *(kaksi) henkilöä siivilöityi* (23.2.2002c), *radio-taajuus sirottuisi* (23.11.2002a), *Pohjois-Pohjanmaa vankistui* (5.1.2002a), *verotulot vuolas-tuisivat* (31.8.2002a), *ura väreilee* (29.6.2002a) ja *kaipuuta väreilee* (19.1.2002a). Näistä *Etelä-Pohjanmaa miinustui* ja *Pohjois-Pohjanmaa vankistui* muistuttavat sekä aiheiltaan että kol-

lokaatioiltaan esimerkkejä *Pohjois-Savo oheni* ja *Etelä-Savo kadotti*, jotka esittelin aiemmin. Oikeastaan nämä neljä esimerkkiä voisivat kuulua samaankin ryhmään, mutta pieni ero näissä mielestäni on, sillä verbi *vankistua* yhdistyy usein sanomalehdissä esimerkiksi puolueiden kannatukseen ja verbi *miinustaa* puolestaan talousuutisissa työntekijöiden vähentämiseen tai yrityksen tuloksen heikkenemiseen. *Kadottaa*-verbihän on varsin tavanomainen esimerkiksi sellaisissa ilmauksissa kuin *Laura kadotti taas avaimensa*, vaikka verbiä voi käyttää kuvallisestikin. Tosin kuvallisessa käytössä verbin merkitys on usein 'hämmentyä, joutua ymmälle, mennä sekaisin' (KS s.v. *kadottaa*).

Oma pieni, mutta erityinen ja erottuva ryhmänsä ovat seuraavat esimerkit: *Kun tasavallan presidentti aatelo* kahdesti vuosia ansioituneita kansalaisia arvonimillä, ja jos joukossa on ministeriksi tituleerattava, uutista monesti luetaan: ministerin arvonimi on harvinainen (30.11.2002b) ja *Holkeri on kruunautunut* vaativissa kansainvälisissä haasteissa, niin YK:n yleiskokouksen puheenjohtajana kuin Pohjois-Irlannin rauhan edistäjänä (7.12.2002a). Kollokaatioiden *presidentti aatelo* ja *Holkeri on kruunautunut* epätavanomaisuus ei ole niinkään itse sanojen merkityksessä tässä kontekstissa vaan tilannekontekstissa: *kruunautuminen* ja *aateloiminen* ovat kollokaatteina tunnusmerkkisiä, koska ne kuuluvat tasavallan sijasta kunin-gaskuntiin.

Toinen yhtä pieni mutta mielestäni myös huomionarvoinen ryhmänsä ovat sellaiset kollokaatiot, jotka eivät oikeastaan sisällä juuri informaatiota vaan toteavat vain itsestäänselvyyden. Tällaisia ovat esimerkiksi *Kansalaisella on sinällään yhdentekevää, mistä apu ja palvelu tulevat, kun vain ne saadaan juuri silloin, kun tarve on kiistaton, viimeistään silloin, kun hätä ahdistaa* ankarimmillaan (23.2.2002a) ja *Vaihtoehtona oli jopa sotilaan ammatti, mutta tie eteni* yllättäen Keski-Suomen päätoimittajaksi vuosiksi 1887–89 (12.1.2002a). Useinhan *hätä ahdistaa* ja *tie etenee*, vaikka sitä ei erityisemmin mainitsisikaan. Tavanomaisimmat kollokaatit olisivat esimerkiksi *hätä on* (*suurin/ankarin*) (KS s.v. *hätä*) ja *tie vie* (KS s.v. *tie*).

Vähän samankaltaisia ovat myös sellaiset ilmaukset, joissa ilmaus vähän toisin muotoiltuna on tavanomainen, mutta Laatikainen on korvannut kollokaatiosta toisen osan epätavallisemmalla sanalla. Hyvä esimerkki tästä on *Keskinäinen ilmapiiri samenee*, syntyy epäilyjä, kärtyisyyttä, ja pisteiden hankkimispolitiikka palaa arvoonsa (19.1.2002a). Verbiä *samentua* käytetään usein nesteistä (esim. KS s.v. *samentua*: *liejusta samentunut vesi*), joten *ilmapiiri samenee* on kollokaationa tunnusmerkkinen, eikä sitä löytynyt lainkaan yhteisesiintymänä internetistä. Sen sijaan vaikka esimerkiksi *ilmapiiri huononee* tai *tulehtuu* on kollokaationa varsin tavallinen ja näitä yhteisesiintymiä oli on internetissä runsaasti. Toinen, oike-

astaan vielä havainnollisempi esimerkki on seuraava virke, jossa idiomin *kantti kestää* (KS s.v. *kantti*) kollokaatti kestää on korvattu kollokaateilla *riittää* ja *piisaa*: *Miksi vaikkapa suurten kaupunkien kaupunginjohtajat tai ykkösluottamushenkilöt eivät voisi olla ministerinä, jos kantti riittää, niin kuin usealla piisaa, ja mikäli kansanedustajien kaarti tuntuu kevyeltä?* (16.3.2002a.) Näissä voidaan olettaa kollokaatiota käytetyn tietoisena invertoidusta tyylikeinona tai sitten mallina on voinut olla idiomi *rahkeet riittävät* (KS s.v. *rahkeet*). Lisää samantapaisia ilmauksia aineistossani on jonkin verran, esimerkiksi *poikkeuksia (saattaa) ilmaantua* (23.3.2002c), *se [katkeruus] leimuaa* (2.11.2002a), *näky avautuu* (1.6.2002b), *näkymä kirkastuu* (14.9.2002c), *paineet muhivat* (19.1.2002a), *toimenkuva rakentuu* (9.11.2002a) ja *voima pesii* (12.1.2002a). Erityishuomionsa ansaitsee virke *He [Ryti, Kallio, Mannerheim ja Kekkonen] eivät katkeroituneet eivätkä panokset kuivuneet* (20.4.2002a), jossa kollokaatio *eivätkä panokset kuivuneet* (*panokset + kuivua*) on epätavanomainen tilannekontekstinsa vuoksi. Ilmauksella tarkoitettaneen sitä, että kyseisillä henkilöillä oli vielä paljon annattavanaan, mutta kielikuvana toiseen maailmansotaan vahvasti liitettävien herrojen yhteydessä ilmaus *eivätkä panokset kuivuneet* kuulostaa miltei sodanjulistukselta.

Lisäksi Laatikainen käyttää kolumneissaan myös joitakin niin harvinaisia verbejä predikaatteina, että pelkän intuition varassa on vaikea päätellä, onko kollokaatio tavallinen vai epätavallinen. Esimerkiksi virkkeessä *Karjalainen alkoholisoitui ja rosoisia kielteisyyksiä persoonan liepeille sikisi* (20.4.2002a) predikaatti *sikisi* on sinänsä aika harvinainen, ja siksi on vaikea intuitiivisesti tietää, voiko jokin niin abstrakti kuin *kielteisyys siitä*. KS:n esimerkissä *asutus voi siitä* (KS s.v. *siitä*), joten miksipä ei *kielteisyysskin*. Samantapaisia ovat esimerkiksi kollokaatiot *aistimus huokui* (30.11.2002a), *käsitys loihdun* (20.4.2002a), *odotukset saavuttuvat* (4.5.2002a) sekä *ihmetys ja arvostus sointuvat* (23.11.2002c).

Predikaattiverbinä esiintyy joitakin kertoja myös *siivittää*. KS:n mukaan *siivittää* tarkoittaa 'antaa nopeutta, lennokkuutta, intoa tms.; jouduttaa, esimerkiksi *Kaipauksen siivittäjä pyrkimys* tai *Pelko siivitti askeleita* (KS s.v. *siivittää*). Laatikaisen kolumneissa *siivittää* esiintyy seuraavissa virkkeissä: *Laman vaikeudet siivittivät kehitystä [nuorena eläköitymistä]* (16.2.2002b), *Mikäli valtiovalta aidosti siivittää valtakunnan osakeskusten rakentumista, se antaa viikuttamatta tekniset tieteet myös Jyväskylään* (2.11.2002c) ja *Kansa siivittäisi [maakuntajohtajakandidaatti Anita] Mikkosen keulakuvakseen – –* (4.5.2002a). Esimerkeistä *valtiovalta siivittää* vaikuttaa siis aivan tavanomaiselta kollokaatiolta, samoin ainakin muodollisesti *vaikeudet siivittivät*, mutta kolmannessa esimerkissä *kansa siivittäisi* koteksti antaa ehkä ymmärtää, että kyse voisi olla myös NS:n määritelmän mukaisesta 'siivillä varustamisesta' (NS s.v. *siivittää*).

3.3 Predikaatin ja objektin kollokaatio

Kun tarkastellaan objektin ja predikaatin muodostamia kollokaatioita Laatikaisen kolumneissa, niistä muodostuu vähän samankaltaisia ryhmiä kuin subjektin ja predikaatin muodostamista kollokaatioista. Objektin ja predikaatin muodostamat kollokaatiot voi jakaa karkeasti ottaen kahteen pääryhmään: niihin, joissa sinänsä tavanomainen ilmaus on kollokaationa ainakin jossain määrin epätyypillinen, koska predikaattiverbi on eri kuin tutummassa ilmauksessa, ja niihin, joissa ainakin toinen kollokaation sana on liian abstraktin oloinen ilmaukseen. Jälkimmäisestä voi erottaa omaksi alaryhmäkseen sellaiset kollokaatiot, joissa ilmaus on turhan konkreettisesti ymmärrettävissä tai se synnyttää muuten erikoisen mielikuvan.

Lukumääräisesti suurin ryhmä predikaatin ja objektin välisistä erikoisista kollokaatioista ovat sellaiset kollokaatiot, joissa tavanomaisen kollokaation toinen jäsen, tyypillisesti predikaattiverbi, on korvattu jossakin muussa yhteydessä synonyymisella sanalla. Esimerkkejä tällaisesta kollokaation invertoidusta käytöstä ovat mm. objektiin *sauma* yhdistetyt predikaattiverbit *antaa*, *avata* ja *ojentaa* virkkeissä *Se [osakkeiden kahden sarjan järjestelmä] antaa yrityksille sauman ponnistaa omalta pohjaltaan tulevaisuuteen* (8.6.2002b), *Yhteistyö Jykesin kanssa avaa Uuraisille kunnon sauman edistykseen* (14.9.2002c) ja *Tämä [~ kansanedustajien päämäärättömyys tms.] ojentaa presidentille sauman omaan politiikkaansa, jos hän niin halajaa* (9.2.2002a). Noodiin *sauma* Laatikainen liittää siis ainakin kollokaatit *antaa*, *avata* ja *ojentaa*. Kollokaatioiden taustalla voi huomata ilmaukset *on sauma*, *avata mahdollisuuksia* ja *antaa tai tarjota mahdollisuus* ja näissä esimerkeissä lieneekin kyse 'tilaisuuden tai mahdollisuuden tarjoutumisesta', joka on KS:n mukaan yksi arkisesti käytetty sanan *sauma* merkitys, mutta KS:n esimerkeissä predikaattiverbinä on *tulla* ja *olla* (KS s.v. *sauma*). Näitä kollokaatioita voi siis pitää tunnusmerkkisinä, sillä samanmerkitysisyydestään huolimatta sinänsä synonymisten ilmausten osia ei voi vaihtaa keskenään vapaasti (vrt. Kangasniemi 1997: 14–15). Lisäksi kollokaatio *avata sauma* voi assosioitua myös ilmaukseen KS:n mainitsemaan ilmaukseen *avata haavat*, mikä ei varmastikaan ole kirjoittajan tarkoitus ollut, kun kollokaatio esiintyy virkkeessä *Yhteistyö Jykesin kanssa avaa Uuraisille kunnon sauman edistykseen* (14.9.2002c). Sen sijaan vähän samantapainen kollokaatio lauseessa *Jäsenyys [Natossa] antaisi selkänöjää Suomelle mahdollisiin ikäviin päiviin – –* (30.11.2002a) ei ole tunnusmerkkinen, sillä vastaavanlaisesta kuvallisesta käytöstä on esimerkki KS:ssa (KS s.v. *selkänöjää*).

Kollokaatio *polkea oravanpyörää* esiintyy aineistossa kahdesti, virkkeissä *Suojelupoliisi polkee täten oravanpyörää, jossa sen olisi kyettävä osoittamaan Alpo Rusi rikolliseksi*

(5.10.2002a) ja **Oravanpyörää polkevat** työvoimaviranomaiset kouluttavat heitä [nuoria] kurssi toisensa jälkeen ikään kuin tämä jotakin ratkaisisi (19.10.2002a). Näissä kollokaation taustalla voisivat olla ilmaukset *polkea paikallaan* (KS s.v. *polkea*) ja *joutua oravanpyörään* (KS s.v. *oravanpyörä*). Kollokaatiota *polkea oravanpyörää* ei ole mainittu sanakirjassa, mutta sitä on käytetty joitakin kertoja internetin keskustelupalstoilla ja vastaavissa yhteyksissä. Kollokaatio ei siis ehkä ole varsinaisesti epätyypillinen tai vain Laatikaisen käyttämä, mutta ehkä asiategistissä ainakin lievästi tunnusmerkkinen.

Lisäesimerkkejä kollokaation invertoidusta käytöstä aineistossani ovat *askeltaa jalanjälkiä* (12.1.2002a), *hillitä -hakemuksia* (2.3.2002a), *kokea vesiperä* (23.3.2002a), *liputtaa valon* (7.12.2002a), *raivata rooli* (19.10.2002a), *rapauttaa hohde* (7.12.2002b), *suurentaa edellytyksiä* (11.5.2002b) ja *valoistaa ilmapiiriä* (29.6.2002a). Kollokaatio *askeltaa jalanjälkiä* on mielenkiintoinen, sillä siinä yhdistyvät tavanomaisempi kollokaatio *seurata jalanjälkiä*, joka KS:ssa (KS s.v. *jalanjälki*) mainitaan kuvallisesti käytettäväksi, ja *askeltaa*, joka KS:n määritelmän mukaan tarkoittaa 'edetä askelin' tai 'mitata askelilla' (KS s.v. *askeltaa*). Näin virkkeessä *Suomalaiset muistavat mainiosti ministeri Eljas Erkon (1895–1965), Helsingin Sanomien päätoimittajan ja toimitusjohtajan, talvisodan ulkoministerin ja muun monimuotoisen vaikuttajan sekä hänen poikansa vuonna 1932 syntyneen ministeri Aatos Erkon, joka on askeltanut paljolti edeltäjiensä jalanjälkiä* niin sanomalehtimiehenä, toimitusjohtajana kuin vastuullisena omistajakustantajana (12.1.2002a) on ehkä pyritty korostamaan askel askeleelta etenemistä. Joka tapauksessa kollokaatiota voi pitää tunnusmerkkisenä. Virkkeen *Joissakin ensikommenteissa on sanottu keskisuomalaisten kokevan jälleen vesiperän* (23.3.2002a) kollokaation *kokea vesiperä* takana lienee ilmaus *vetää vesiperä* (KS s.v. *vesiperä*) ja verbi *kokea* merkityksessä 'tarkastaa pyydys, noutaa saalis pyydyksestä' (KS s.v. *kokea*). Kollokaatio on sekä ymmärrettävä että läpinäkyvä ja internetin keskustelupalstoilla joitakin kertoja käytetty, mutta sellaisenaan epätyypillinen samaan tapaan kuin aiemmin mainittu *polkea oravanpyörää*. Kollokaatio *liputtaa valon* esiintyy virkkeessä *Jos keskusta liputtaisi Lipposen pääministeriydelle vihreän valonsa, asia* [SDP:n ja keskustan hallitusyhteistyö] *olisi ilmeisen selvä* (7.12.2002a), jossa tavanomaisempi kollokaatio olisi *näyttää (vihreää) valoa* (KS s.v. *valo*). tai *liputtaa jonkin asian puolesta* (KS s.v. *liputtaa*). Kollokaatiota *liputtaa valon* on käytetty muutaman kerran keskustelupalstoilla. Sen sijaan kollokaatiota *raivata rooli* en onnistunut löytämään edes internetistä, joten virkkeen *Itälä ei ole vielä raivannut itselleen kunnioitettua roolia, vaan hän on edennyt Niinistön turvallisessa varjossa* (19.1.2002a) kollokaatio lienee paitsi epätyypillinen ja tunnusmerkkinen niin myös harvoin muiden kuin Laatikaisen käyttämä. Tämäkin kollokaatio olisi tyypillinen hieman toisin, esimerkiksi *raivata tie*

(KS s.v. *raivata*). Verbiä *rapauttaa* käytetään jonkin verran kuvallisesti, vaikka kuvallista käyttöä ei erikseen KS:ssa mainitakaan. Usein verbiä käytetään poliittisissa yhteyksissä, esimerkiksi internetistä hakien sanaa on käytetty poliittisissa uutisissa ja keskusteluissa. Se toki sopii hyvin Laatikaisen kolumneihin. Sanaa *hohde* käytetään myös kuvallisesti, ja sen kuvallisesta käytöstä on KS:ssa esimerkkikin. Sen sijaan kollokaatiota *rapauttaa hohde* voi pitää tunnusmerkkisenä ja kenties myös melko ainutkertaisena, sillä muita esimerkkejä kuin virkkeen *Yhtymän johdon ahneus ja sen jälkeinen lankeaminen ilmeisen rikolliseen toimintaan, jota keskusrikospoliisi määrätietoisesti tutkii, on rapauttanut Soneralta hohteen* (7.12.2002b) ei ollut aineistossani eikä löytynyt hakemalla. Tavanomaisempi kollokaatio voisi olla esimerkiksi *rapauttaa maine* tai *viedä hohde*. Kollokaatio *suurentaa edellytyksiä* virkkeessä *Yhteisyys suurentaa edellytyksiä hankkia oikeutta vääryyksiin* (11.5.2002b) ei ehkä ole varsinaisesti epätyypillinen, sillä KS:n mukaan verbiä *suurentaa* voi käyttää myös merkitsemään 'enentämistä, kasvattamista tai lisäämistä' (KS s.v. *suurentaa*), mutta tavanomaisempi ilmaus olisi ehkä silti *parantaa edellytyksiä*. Samantapainen on kollokaatio *hillitä -hakemuksia* virkkeessä *Tämä [Viron kansalaisten viisumipakko Venäjälle] on osaltaan hillinnyt kansalaisuushakemuksia mutta myös viranomaisilla on usein perusteensa vitkuttaa myönteisiä päätöksiä* (2.3.2002a), josta tavanomaisempi olisi vaikkapa *vähentää kansalaisuushakemuksia* tai vähän koko rakennetta muuttaen *hillitä intoa hakea kansalaisuutta*. Kollokaatio *valoistaa ilmapiiriä* virkkeessä *Jyväskylän Kesän korkeatasoisuuden mahdollistaminen on yksi yhteiskuntavastuullisuuden piirre, sillä Kesä valoistaa henkistä ilmapiiriä ja lujittaa luottamusta tulevaisuuteen* (29.6.2002a) on erikoinen jo verbimuotonsa vuoksi. Vaikka verbiksi vaihtaisi *valaista*, kollokaatiota voi pitää epätavallisena, koska tyypillisemmin verbiä *valaista* käytetään konkreettisessa merkityksissä tai kuvallisesti 'selvittää' esimerkiksi taustaa (KS s.v. *valaista*).

Monesti huomiota herättävä verbi vaikuttaa tehokeinolta, jolla kirjoittaja on halunnut luoda tavanomaisempaa kollokaatiota vahvemman mielikuvan tai kenties ohjailla lukijan mielikuvia. Esimerkiksi kollokaation *jahdata ratkaisu* (21.9.2002b) tunnusmerkitön versio olisi KS:ssa mainittu *etsiä ratkaisu* (KS s.v. *ratkaisu*), mutta *jahdata* 'metsästäää, pyytää, saalistaa; ahdistaa, vainota, ajaa takaa' (KS s.v. *jahdata*). on verbinä voimakkaampi kuin *etsiä* 'koettaa löytää, hakea' (KS s.v. *etsiä*). Muita samankaltaisia kollokaatioita ovat esimerkiksi *teljetä luottamus* (28.12.2002a), *tulpata nousua* (5.1.2002b), *puurouttaa ilmapiiri* (6.4.2002a), *valloittaa levikki* (9.2.2002c) ja *synnyttää syyllisjahti* (12.10.2002c). Tavanomaiset kollokaatiot kuten *etsiä ratkaisu*, *pettää luottamus*, *hidastaa nousua*, *huonontaa ilmapiiriä* tai *saada* (suuri) *levikki* eivät ole yhtä ilmaisuvoimaisia tai aktiivisia kuin Laatikaisen epätyypilliset. Lisäksi

verbi *tulpata* 'panna jhk tulppa, sulkea tulpalla, tulpittaa' (KS s.v. *tulpata*) virkkeessä *Diplomi-insinöörien koulutuksen puuttuminen on tulpannut Vaasan ja koko eteläisen Pohjanmaan nousua* (5.1.2002b) vihjaa taustalla olevan aktiivisen henkilötেকijän. Tunnusmerkittömän kollokaation *hidastaa nousua* tai *hidastaa kehitystä*, predikaattiverbissä *hidastaa* voi toki olla myös henkilötেকijä, mutta tekemisen tapa on passiivisempi. Kollokaatio *synnyttää syyllisjahti* virkkeessä *Huippuhiittäjien kärehtäminen kotikisoissa synnytti syyllisjahdin, jonka vertaista ei liene urheilumme historiassa ennen koettu* (12.10.2002c) on samantapainen kuin edelliset, mutta objekti *syyllisjahti* on yhdyssanana vakiintumaton ja melko harvinainen, joten sen kollokaatiot ovat luonnostaan harvinaisia. Tavallaan ääriesimerkki mahdollisesta mielikuvien manipuloinnista on kollokaatio *ohjentaa kirje* (25.5.2002a) virkkeessä *Mitä tolkkua on siinä, että turkiskauppiaille noin vain ohjennetaan kirje, jossa vaaditaan "mahdollisuus" luopua turkistuotteiden kauppaamisesta?* Verbiä *ohjentaa* eivät tunne KS, PS eikä NS, mutta sen käytöstä sekä merkityksessä 'ohjeistaa' että kollokaationa *ohjentaa käsi* ja *ohjentaa lakialoite* löytyy esimerkkejä internetistä. Esimerkkivirkkeen kontekstissa voisi hyvin ajatella, että kirjoittaja on halunnut tietoisesti vahvistaa tunnusmerkitöntä kollokaatiota *oientaa kirje* ja korvannut siksi odotuksenmukaisen predikaattiverbin substantiivista *ohje* 'jhk menettelyyn, toimintaan opastava lausuma, neuvo, opastus, kehotus' (KS s.v. *ohje*) johdetulla verbillä.

Kollokaatioiden *aistia kaksijakoisuutta* (9.2.2002a), *sallia aikaa* (13.4.2002a), *sirotella ikiturvaa* (30.11.2002a), *tuoda elämys* (12.1.2002a), *leiskua tuoreutta* (6.4.2002b) ja *mieltää turtuneisuutta* (14.9.2002a) epätavanomaisuus johtuu ehkä joko predikaatin tai objektin rajoituksista. Esimerkiksi *aistia* merkitsee 'havaita, tuntea (aistilla), vastaanottaa aistimuksia' (KS s.v. *aistia*) ja verbi *havaita* ei olisikaan kollokaationa tässä tunnusmerkkinen, mutta on hieman kyseenalaista, onko *kaksijakoisuus* sen kaltainen aistimus, että sen voisi *aistia*. Samaan tapaan voi kysyä, onko mahdollista yhdistää niin abstraktiin objektiin kuin *aika* predikaattiverbin *sallia* 'asiasubjektin yhteydessä: antaa myöten, antaa tilaisuus t. mahdollisuus, tehdä mahdolliseksi' (KS s.v. *sallia*), objektiin *turva* predikaattiverbin *sirotella* 'ripotella, pudotella' (KS s.v. *sirotella*) tai objektiin *elämys* predikaattiverbin *tuoda* 'kuljettaa' (KS s.v. *tuoda*)? Verbiä *leiskua* voi käyttää myös kuvallisesti 'tunteista, ajatuksista: leimuta, hehkua, kuohua, myrskytä, ailahdella' (KS s.v. *leiskua*), mutta objektina *tuoreus* on ainakin jossakin määrin epätavanomainen, samoin kuin kollokaatio *mieltää turtuneisuutta*, jossa predikaattiverbiin *mieltää* 'kokea ja muodostaa mielteitä' (KS s.v. *mieltää*) on yhdistetty verbistä *turtua* 'tulla tunnottomaksi, kuoleutua, puutua' (KS s.v. *turtua*) johdettu objekti *turtuneisuus*. Toki luovassa kielenkäytössä kaikki nämä kollokaatiot ovat mahdollisia ja ymmärrettäviä, mutta niitä voi mielestäni perustellusti pitää epätyypillisinä ja tunnusmerkkisiä.

Ehkä kannattaa vielä erikseen huomata kollokaatio *nostaa hanke* tai *latistaa hanke* (26.1.2002a) virkkeessä *Nokian, UPM-Kymmenen ja muiden suuryritysten edustajien mukanaolo nostaa tai latistaa hankkeen* (26.1.2002a). *Nostaa hanke* voi olla tavanomainen kollokaatio, jos esimerkiksi valitaan useista hankevaihtoehdoista se, jota eniten tuetaan. Mutta voiko sen vastakohtana olla *latistaa hanke*? Vai onko kyseessä kuvallinen ilmaus samaan tapaan kuin KS:n esimerkissä *Osaamattoman kääntäjän latistama teksti* (KS s.v. *latistaa*). Tässä kollokaation epätyypillisuus johtuu siis osin siitä, että kollokaatio jää merkitykseltään kaksitulkitaiseksi. Jos taas tulkitaan predikaattiverbin *nostaa* merkitykseksi 'kohentaa', 'parantaa' tai 'ylentää', jotka KS:ssa mainitaan mahdollisiksi merkitykseksi kuvallisessa käytössä (KS s.v. *nostaa*), tunnusmerkkinen kollokaatio onkin *nostaa hanke* aiemmin mainitun vakiintuneen käytön vuoksi.

Huomionarvoinen on myös virke *Kun naapurin onnistumista olisi reilua tukea ja siitä pitäisi iloita, nyt siitä kannetaan kateutta ja surua* (15.6.2002a) sen vuoksi, että predikaatti *kantaa* kollokoi usein objektien *kaunaa* ja *huolta* kanssa (KS s.v. *kantaa*). Kollokaation *kantaa kateutta* voisi siis ajatella olevan muunnoksen samasta kollokaatiosta, jossa vain objektit on korvattu osittaisilla synonyymeillään.

Toinen aineiston predikaatin ja objektin välisistä kollokaatioista esiin nouseva ryhmä ovat sellaiset kollokaatiot, joiden tunnusmerkkisyys syntyy konkreettisen ja abstraktin käsitteen välisestä ristiriidasta. Usein tällöin objektina on jokin abstraktiin ilmiöön tai vastaavaan viittaava substantiivi ja predikaattina sellainen verbi, jota voidaan käyttää konkreettisenä tai kuvallisena. Tällaisia ovat esimerkiksi kollokaatiot *leipoa tappiota* (8.6.2002a) ja *ohentaa merkittävyttä* (2.2.2002a) Näissä kollokaatioissa tunnusmerkkisyys syntyy siitä, että kollokaation synnyttämä assosiaatio on jollakin tavalla mahdoton tai ainakin vaikea ymmärtää. Esimerkiksi on helppo ymmärtää, miten merkittävyttä voi vähentää, mutta sen ohentaminen, kuten virkkeessä *Tämä [virkamiesten valmisteluvalta] ohentaa vaalien merkittävyttä* (2.2.2002a), on kuvallisenakin ilmauksena outo, vaikka sana *ohentaa* voi merkitä myös 'heikentää jnk sisällystä t. tehoa, latistaa, laimentaa, vesittää' (KS s.v. *ohentaa*). Idiominä kollokaatio *tehdä tappiota* (KS s.v. *tappio*) on tavanomainen ja verbiä *leipoa* voi käyttää kuvallisesti (KS s.v. *leipoa*) verbin *tehdä* sijasta. Laatikaisen kollokaatiota *leipoa tappiota* voi pitää-tunusmerkkinenä, koska verbi kuvaa aineesta tekemistä ja *tappio* on aineeton ilmiö. Kenties kollokaation *leipoa tappiota* tunnusmerkkisyyttä vielä lisää koteksti, sillä se esiintyy virkkeessä *Tappiota on leivottu rutkasti, mutta varakas omistaja nielee ne ohimennen* (8.6.2002a), missä sivulauseen predikaatti *niellä* korostaa aineettoman ja aineellisen välistä

ristiriitaa. Varsin vastaavanlaisia konkreettisen ja abstraktin yhdistelmiä on myös muiden lauseenjäsenten välisissä epätavanomaisissa kollokaatioissa.

Epätyypillisiä näistä Laatikaisen kollokaatioista tekee se, että kuvallisestikin käytettynä verbi vaikuttaa konkreettiselta, esimerkiksi virkkeessä *Tappolistalle kuuluvat lisäksi sunnuntain lähetykset, joissa on runsaasti ruokittu maakunnan historiaa ja nykyisyyttä, joissa on ansiokkaasti rakennettu alueen identiteettiä* (23.11.2002a) kollokaatiot *ruokkia historiaa* ja *ruokkia nykyisyyttä*. Predikaattiverbiä *ruokkia* voidaan toki käyttää merkityksen 'ravita' lisäksi kuvallisesti, kuten KS:n esimerkeissä *Ennakkoluuloja ruokkiva elokuva* tai *Lehti ruokkii lukijoitaan sensaatiojutuilla* (KS s.v. *ruokkia*), mutta kuvallinenkin käyttö vaatii henkilötেকijään liittyvä mielikuvan, jota ei substantiiveihin *historia* tai *nykyisyys* suoraan liity. Hyvin samankaltaisia ovat kollokaatiot *hahmottaa ajanvirtaa* (2.2.2002b), *herättää kuohuja* (12.1.2002a), *kasvattaa ilmapiiri* (21.12.2002a), *kauhoa kannatus* (21.12.2002a), *mielistellä voitonnälkää* (16.2.2002a), *ylittää muotituulet* (30.11.2002a), *ohentaa hyvinvointivaltiota* (26.1.2002a) ja *ohentaa merkittävyttä* (2.2.2002a), *piiskata paineita* (31.8.2002b) ja *seuloa persoona* (2.2.2002a).

Tästä ryhmästä voisi käsitellä tarkemmin kollokaatiota *betonoida valta* (21.9.2002a) ja predikaatin *paimentaa* kollokaatteja. Predikaatti *betonoida* esiintyy lauseessa – – *poliittinen valta betonoidaan kommunisteille* – – (21.9.2002a), jossa sitä käytetään samaan tapaan kuin KS:n esimerkissä *Yhtiön johto betonoi asemansa omistusjärjestelyin* (KS s.v. *betonoida*). Kollokaation epätyypillisuus syntyykin siitä, että substantiivi *asema* on konkreettisesti mitattavissa ja todennettavissa, mutta *valta* ei. Verbi *paimentaa* esiintyy mm. virkkeissä *Tärkeitä hankkeita on näin paimennettu eteenpäin* (27.4.2002b) ja *Valtio ei paimentanut vallassaan ollutta arvoviritystä* – – (7.9.2002b). Esimerkeistä jälkimmäinen on ihan tavanomainen tapa käyttää verbiä *paimentaa* kuvallisesti: miksipä yrityksiä ei voisi paimentaa siinä missä lapsia tai alaisiakin (ks. KS s.v. *paimentaa*). Sen sijaan substantiivi *hanke* kaikissa merkityksissään on aika epämääräinen paimennettavaksi.

Kollokaation epätyypillisuus voi myös syntyä siitä, että kollokaatio on ymmärrettävissä turhankin konkreettisesti tai kollokaation herättämä mielikuva voi olla epätoivottu. Jos edellä kollokaatio *betonoida valta* on aika abstrakti, niin predikaattiin *betonoida* yhdistetty objekti *varuskunta* voi synnyttää liiankin konkreettisia mielikuvia. Jos *Varuskunta betonoi tiin kaupunkiin muutama vuosi sitten, jolloin puolustusvoimat saneerasi ja keskitti* (30.11.2002c), niin mitä tapahtui? Tässä 'vakiinnuttamisen' lisäksi voi ajatus harhautua 'päällystämiseen' (vrt. KS s.v. *betonoida*). Vähän samaan tapaan kollokaatioissa *avata sauma* virkkeessä *Yhteistyö Jykesin kanssa avaa Uuraisille kunnon sauman edistykseen* (14.9.2002c)

kollokaatio tarkoittanee 'tilaisuuden tarjoutumista'(KS s.v. *avata* ja *sauma*), mutta lukijan ajatus voi harhautua 'sauman ratkeamisen' (KS s.v. *sauma*) kautta negatiivisille urille. Tällainen liiankin konkreettisesti ymmärrettävä kollokaatio voi syntyä esimerkiksi, kun kirjoittaja haluaa konkretisoida jotakin ilmiötä tai välttää toistoa. Maakuntien asukaslukumuutoksia käsittelevässä kolumnissa toistuvat väistämättä verbit *lisääntyä* ja *vähentyä* synonyymeineen. Joskus synonyymien valinta on yllättävä, kuten virkkeessä *Pohjois-Savo oheni 1005 asukasta, 0,4 prosenttia ja Pohjois-Karjala 842 kansalaista, 0,5 prosenttia, ja Etelä-Savo kadotti 1325 asukastaan, 0,8 prosenttia* (5.1.2002a), jossa predikaatin *kadottaa* voi ymmärtää joko 'menettää, joutua luopumaan' tai 'hukata (vahingossa), hävittää' (KS s.v. *kadottaa*). Kollokaatio *voittaa tilauksia* virkkeessä *Ilkka voitti suunnilleen niin paljon tilauksia kuin saman yhtymän Pohjalainen menetti* (2.2.2002b) puolestaan on siksi jossain määrin tunnusmerkkinen, että verbiin *voittaa* assosioituu ainakin lehtitilauksista puhuttaessa vahvasti ansaitun menestyksen lisäksi arpajaisvoitto (vrt. KS s.v. *voittaa*). Sanaa *perimä* käsittelem luvussa 4.2, mutta mainittakoon tässä yhteydessä myös esimerkki *Miehitysvallan perimää on perattu hanakkana* (16.2.2002c), jossa myös kollokaatio *perata perimää* saattaa saada ajatukset harhailemaan vähän samaan tapaan kuin virkkeessä *Samajalkaisuutta tehdään lisäksi maavoimissa* (7.9.2002a). Jälkimmäisessä esimerkissä kyse ei kuitenkaan ole oikeastaan määritelmäni mukaisesta tunnusmerkkisestä kollokaatiosta, sillä mahdollisesti ajatukset harhailemaan saava mielikuva syntyy kahta sanaa laajemmasta kokonaisuudesta.

3.4 Subjekti ja predikaatiivin kollokaatio

Laatikaisen kolumnien erikoisilta vaikuttavista subjektin ja predikaatiivin välisistä kollokaatioista ei nouse esiin niin selkeästi toisistaan erottuvia ryhmiä kuin vaikkapa subjektin ja predikaatin välisistä. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että enimmäkseen erikoisissa subjektin ja predikaatiivin välisissä kollokaatioissa on kyse joko siitä, että predikaatiivi on tavanomaiseen sanomalehtityyliin voimakas, tai sitten subjekti ja predikaatiivi eivät vain tunnu sopivan yhteen. Nämä kollokaatiot voi jakaa karkeasti kahteen ryhmään: joko abstrakti ja konkreettinen on yhdistetty epäodotuksenmukaisella tavalla tai sitten kollokaatio olisi muutettavissa tavanomaisemmaksi vaihtamalla toinen sanoista synonyymiin. Tässä ryhmässä siis epätavanomaisen kollokaatiot lienevät paljolti tarkoituksellisia ja niillä pyrittäneen vivahteikkaaseen kielenkäyttöön.

Selkeästi vain kollokaatin eri synonyymilla tavanomaiseksi muutettavia ovat esimerkiksi kollokaatiot *uutis- ja muu ajankohtaispalvelu (olisi) [mahdollisimman] karttava*

(12.1.2002b), *linjoitus (on) selkeä* (7.9.2002a), *selittelyt (ovat) ontuvaisia* (15.6.2002b), *mielenilmaisuus (on) kirkas* (9.11.2002a) ja *toimenkuvat (eivät ole) kirkkaat* (11.5.2002a). Näistä *kirkas* voi kollokoida noodien *toimeenkuva* ja *mielenilmaisuus* kanssa, mutta tavanomaisempi kollokaatti ilmauksissa olisi *selkeä*, internetissä on esimerkkejä näistä molemmista, mutta ei kollokaatiosta *kirkas toimeenkuva* eikä *kirkas mielenilmaisuus*. Kollokaatiossa *linjoitus (on) selkeä* noodina tavanomaisempi taas olisi *linja*, josta on internetissä useampia esimerkkejä kuin noodista *linjoitus*. Kollokaatio *uutis- ja muu ajankohtaispalvelu (olisi) [mahdollisimman] karttava (palvelu + karttava)* on merkitykseltään sen verran outo, että kyseessä voi olla lipsahdus. Kollokaatti *kattava* olisi ilmauksessa tavanomainen, ehkä myös *karttuista*, mutta *karttaa*-sanana merkitykset 'välttää, varoa, kaihtaa, pakoilla' (KS s.v. *karttaa*) tekevät kollokaatiosta vahvasti tunnusmerkkisen. Esimerkeistä *selittelyt (ovat) ontuvaisia* taas on vähän erilainen, sillä siinä tavanomaisempi kollokaatio syntyisi vaihtamalla rakenteeksi *selittelyt ontuvat*. Pienellä muutoksella tavanomaisemmaksi voisi muuttaa myös virkkeen **Presidentti on kansallinen keulakuva, symbolihahmo, joka on enemmän arvojen suunnannäyttävä kuin konkreettisen vallan käyttäjä** (9.2.2002a). Tässä kollokaatio *presidentti (on) symbolihahmo* vaikuttaa tunnusmerkkiseltä, koska noodi *presidentti* viittaa olemassa olevaan henkilöön, kun taas kollokaatti *symbolihahmo* saa ajatukset kuvitteellisiin hahmoihin. Miltei samoista aineksista syntyisivät tunnusmerkittömät kollokaatiot *presidentti (on) symboli* ja *presidentti (on) hahmo*. Tämänkaltaisesta sanojen *symboli* ja *hahmo* käytöstä on esimerkit KS:ssa (KS s.v. *symboli* ja *hahmo*).

Tunnusmerkkisiltä vaikuttavia kollokaatioita jonkinlaisen abstraktin ja konkreettisen yhteentörmäyksen vuoksi ovat esimerkiksi *tuloerot (ovat) ammottavat* (7.12.2002a), *jännite (on) ammottava* (5.1.2002b) *ehdokas (on) hehkuvainen* (19.10.2002b) *vihreät ja vasemmistoliitto (ovat) kallistuvaisia* (28.9.2002a), *eduskunta (on) ryhdikäs* (9.2.2002a), *kädet (ovat) sallivat* (21.9.2002a) ja *muuttoliike (on) pitkä* (21.12.2002b). Näistä *ammottaa-* tai *ammottava-*sanaa voi KS:n esimerkkien mukaan käyttää sekä konkreettisesti että kuvallisesti vaikkapa ilmauksessa *ammottavia aukkoja tiedoissa* (KS s.v. *ammottaa*), mutta noodi *tuloero* on ehkä liian abstrakti näin konkreettiseen kuvaan ja myös noodi *jännite* sähköterminä tai tunnetilana on sellainen, joka ei voi ammottaa (KS s.v. *jännite*). *Hehkua* tarkoittaa KS:n määritelmän mukaan 'säteillä valoa ja lämpöä, hohtaa (kuumuudesta); kuumottaa, punoittaa, loistaa (väreissä)' (KS s.v. *hehkua*). Näin johdos *hehkuvainen* on sinänsä mahdollinen kollokaatti noodille *ehdokas*. Pidän kollokaatiota silti ainakin lähes tunnusmerkkisenä, sillä henkilöön yhdistettynä assosiaatio punastelevaan tai kuumottavaan on voimakas, vaikka kirjoittaja tarkoittaisikin ennemmin säteilevää tai loisteliasta. *Kallistua* voi myös konkreettisen merkityksensä

lisäksi kollokoida kuvallisesti käytettynä monien sanojen kanssa (KS s.v. *kallistua*), mutta kollokaattina *kallistuvainen* luo turhan konkreettisen mielikuvan, erityisesti kun noodina on *vihreät*, jonka voi ymmärtää puolueen lisäksi puolueen jäsenistöä tarkoittavaksi. Kollokaation *eduskunta (on) ryhdikäs* lievä tunnusmerkkisyys taas johtuu siitä, että usein kollokaatin *ryhdikäs* noodina on yksilö (KS s.v. *ryhdikäs*). Kollokaatio *kädet (ovat) sallivat* on tunnusmerkkinen, sillä tyypillisesti verbi *sallia* sisältää merkityksen 'joku antaa luvan' (KS s.v. *sallia*) ja *kädet* eivät itsenäisesti päätöstä voi tehdä. Kollokaatio esiintyy virkkeessä *Valta siis painui entisiin käsiin, mutta nämä kädet ovat aiempaa paljon sallivammat* (21.9.2002a), jossa noodin *kädet* valinta johtunee aiemmasta kielikuvasta, mutta sillä ei sinänsä ole merkitystä kollokaation tunnusmerkkisyyden kannalta. Myös kollokaation *muuttoliike (on) pitkä* syntymiseen lienee vaikuttanut koteksti, sillä se esiintyy virkkeessä *Muuttoliike [Lapista] on vuolas ja pitkä* (21.12.2002b). Kollokaatio *-liike (on) vuolas* on kuvallisesti käytettynä tunnusmerkitön, samoin kuin esim. *joki/virta (on) pitkä*. Sen sijaan kollokaatio *-liike (on) pitkä* on kuvallisesti käytettynä tunnusmerkkinen, vaikka sinänsä kollokaatio voisi olla tavanomainen esim. urheilijan liikehdintää kuvailtaessa. Samaan ryhmään tavallaan voi lukea myös virkkeen *Erkki Ruuhisen hahmotukset ovat myös monelta muulta Joutsan seutuun liittyvältä siivulta vakavaa oppia, jonka tutkaileminen ja jalostaminen saattaisi koitua alueen menestyksen siivitykseksi* (19.1.2002b). Tässä virkkeessä kollokaatio *hahmotukset (ovat) oppia* vaikuttaa tunnusmerkiseltä, koska *hahmotus* tai *hahmottaminen* on ulkoisesti vaikeasti havaittavaa, ja on vaikea ottaa opikseen siitä, mitä on vaikea havaita.

Ehkä maininnan ansaitsevat myös muutamat tapaukset, joissa kollokaatio ilmaisee itsestäänselvyyden, kuten *kapinoitsijat (ovat) ihmisiä* (16.3.2002b), *kiinnostus on myönteinen* (19.1.2002a) ja *eurot ovat realiteetteja* (2.11.2002b). Kollokaatio *kiinnostus on myönteinen* on lievästi tunnusmerkkinen, sillä KS:n mukaan noodi *kiinnostus* tarkoittaa 'mielenkiintoa, viehtymystä, harrastusta' (KS s.v. *kiinnostus*), joten myönteisyys on jo noodin merkityksessä. Kollokaation tekee kuitenkin ymmärrettäväksi ja ehkä tarpeelliseksikin se, että se esiintyy virkkeessä *SAK:n ja sen suurimpien ammattiliittojen keskeisten vaikuttajien kiinnostus keskustaa kohtaan on myönteinen* (19.1.2002a), jossa tilannekontekstiin kuuluu tieto siitä, että keskustan vuonna 1999 esittämä työreformi herätti paljon vastustusta SAK:ssa. Myös *eurot (ovat) realiteettejä* -tyyppinen itsestäänselvyyksien toteaminen on melko tavanomainen tyylikeino erityisesti politiikassa ja sitä kautta ajankohtaiskeskustelussa, joten kyse näissä ei ole kyse samalla tavalla laatikaismaisista epätavallisista kollokaatioista kuin aiemmin.

Joissakin erikoisilta vaikuttavissa subjektin ja predikaatiivin kollokaatioissa taas on vaikea sanoa, onko erikoisuus kollokaatioissa vai siinä, että ainakin toinen kollokaation osista

on jokseenkin harvinainen yleiskielessä. Tällaisia kollokaatioita ovat esim. *puolueet (ovat) eriseuraisia* (9.2.2002a), *elämäntaival (on) haluisa* (12.1.2002a), *rakkain (on) hallitusvuoteus*, (15.6.2002a), *herkuttelevaa (on) ajatella* (4.5.2002a), *löytäminen (on) kuurnitsemista* (2.2.2002a), *seutukunta (on) ontuvainen* (9.3.2002c), *pyhättö (on) pääkirkko* (23.3.2002a), *ääni on reaali virtainen* (24.8.2002a), *räikeys (on) [ihmisoikeuksien] polkeminen* (21.9.2002a), *sommustautuminen (on) sanoma* (26.1.2002a), *voima (on) tehokestoruiske* (11.5.2002a), *erottamiset (ovat) tunnekuohuisia* 15.6.2002c), *paalutus (on) [virkistävää] luetavaa* (19.1.2002b), *kamppailu (on) tunneperäinen* (21.12.2002b) ja *vaaliliittomieli (on) korosteinen* (16.3.2002b). Käsittelen näistä joitakin myöhemmin luvussa 4. sanaston kannalta, erityisesti luvussa 4.4, jossa käsittelen Laatikaisen persoonallista sanastoa ja hänen uudissanojaan.

3.5 Predikaatin ja adverbiaalinen kollokaatio

Suuri osin predikaatin ja adverbiaalisen välisistä epätyypillisistä kollokaatioista on hyvin samankaltaisia kuin edellä käsitellyt subjektin ja predikaatin, predikaatin ja objektin sekä subjektin ja predikatiivin väliset kollokaatiot, joten käsittelen tässä luvussa vain selkeästi tunnusmerkkisiä, ”laatikaismaisia” kollokaatioita sekä sellaisia, jotka hieman toisin olisivat tunnusmerkittämiä, mutta jotka aineistossani olevassa muodossa ovat tunnusmerkkisiä. Aiemmissä luvuissa on jo käsitelty runsaasti esimerkiksi abstraktin ja konkreettisen välisiä ristiriitoja kollokaatioissa, joten lisäesimerkkien käsittely ei ole tutkimuskysymykseni kannalta tarpeen. Toisin sanoen keskityn selkeästi tunnusmerkkisiin tapauksiin esimerkkien kautta ja kiinnitän erityishuomiota sellaisiin tapauksiin, joita ei aiemmin ole noussut esiin.

Epäodotuksenmukaisia rektiota aineistossani ovat esimerkiksi *oikeuttaa* yhdistettynä translatiiviin, joka esiintyy virkkeissä *Tämä* [Keski-Suomi-lehden perustaminen vuonna 1871] *oikeuttaa* Keski-suomalaisen maamme vanhimaksi suomenkieliseksi *sanomalehdeksi* (12.1.2002a) ja *Hieman aiemmin ministereiksi on oikeutettu* esimerkiksi *Veikko Helle, Eino Uusitalo, Ilkka Suominen, Pär Stenbäck, Christoffer Taxell, Marjatta Väänänen ja Esa Timonen, kaikki kansanedustajina ja valtioneuvoston jäseninä kunnostautuneita vaikuttajia* (30.11.2002b) sekä *kärsiä ongelmia* virkkeessä *Suomi ei ole aidossa hyvinvoinnissa, jos kansasta mittava siivu on työn ulkopuolella ja kärsii mielenterveydellisiä ja muita ongelmia* (19.10.2002a). KS määrittelee sanan *kärsiä* seuraavasti:

1. tuntea (ruumiillista t. sielullista) kipua, tuskaa t. vaivaa; joutua kokemaan, saada kestää, saada osakseen (jtk epäedullista). *Kärsiä kovia tuskia. Kärsiä nälkää, puutetta. Kärsiä huonosta ruoansulatuksesta.* -- *Tehdas kärsii raaka-aineen puutetta.* --
2. olla jnk epäedullisen vaikutuksen alaisena; kehittyä epäedulliseen suuntaan. *Kuivuudesta kärsivä kasvi. Tallettajat, talletukset kärsivät inflaatiosta. Opetus kärsii tilahtaudesta.* -- (KS s.v. kärsiä.)

Kärsiä-noodin kollokaatti voi siis olla sijamuodoltaan partitiivi, kuten Laatikaisen esimerkissä on, mutta esimerkikollokaatiossa odotuksenmukaisempi rektio olisi silti illatiivi, sillä kollokaatti *ongelmia* on lähempänä KS:n määritelmän mukaista tapausta 2 kuin 1 ja kollokaatiota voi pitää ainakin lievästi tunnusmerkkisenä. *Oikeuttaa*-sanankäytöstä KS puolestaan mainitsee käyttöyhteydet 'oikeuttaa joku tekemään jotakin' ja 'antaa aiheita, antaa peruste johonkin' (KS s.v. *oikeuttaa*). Näin ollen translatiivimuotoiset kollokaatit *sanomalehdeksi* ja *ministeriksi* yhdistettynä noodiin *oikeuttaa* ovat tunnusmerkkisiä kollokaatioita. Samantapaisia epäodotuksenmukaisia rektioita ja muita muotoja aineistossa on enemmänkin, tosin monesti ilmaus muodostuu useammasta kuin kahdesta sanasta, kuten virkkeessä *Kun maailmassa kamppaillaan terrorismia vastaan, myös Suomessa on aika ryhdistäytymiseen* (25.5.2002a). Tässä esimerkissä huomio kiinnittyy ilmaukseen *on aika ryhdistäytymiseen*, jonka odotuksenmukaisempi muoto olisi *on aika ryhdistäytyä*.

Predikaatin ja adverbien väliset epätyypilliset kollokaatiot aineistossani ovat pääosin sellaisia, joissa predikaattinoodin yhdistyy hivenen ristiriitainen tai ainakin yllättävä adverbikollokaatti. Yllättävyys voi syntyä siitä, että odotuksenmukaisempaa olisi käyttää jotakin muuta rakennetta, esimerkiksi virkkeessä *He [virolaiset] saattavat kiittää myöhemmin niin Lennart Merta kuin Arnold Rüüteliä, mutta tunnustus tapahtuu eriperusteisesti* (2.3.2002a) kollokaatioita *tapahtua eriperusteisesti* tunnusmerkittävämpi ratkaisu olisi korvata sivulause esimerkiksi -- *mutta eri perustein*. Myös koko adverbikollokaatti tai ainakin sen paikka voi olla epätavanomainen, esimerkiksi *Niitä [pääministerin ja oppositiojohtajan välejä] ei hallaisasti turmele Jätteentmären halpahintaisella parjauksellaan edes Metallityöväenliiton vanhakantainen törkimys Matti Putkonen, jota viestintä- ja yhteiskuntasuhteiden päälliköksi kummallisesti kutsutaan* (14.9.2002a) tai *Häntä [maakuntajohtaja Erkki Järvelää] on halullisesti kuultu maakuntien liittojen foorumeilla ja miehen sanaa on kunnioitettu* (23.2.2002b). Ensimmäisessä esimerkissä adverbi *hallaisasti* on oikeastaan melko tarpeeton noodin *turmella* kollokaattina, sillä *turmella* merkitsee yksinkin 'pilata, vahingoittaa, tärvellä' (KS s.v. *turmella*) eli *hallaisasti* ei tuo ilmaukseen juuri mitään lisää, ja jälkimmäisessä tapauksessa kollokaatin *halullisesti* tunnusmerkitön paikka olisi noodin *on kuultu* jäljessä. Toki kollokaatiot *turmella hallaisasti* ja *kuulla halullisesti* ovat tyyliltäänkin tilannekontekstissa eli sanomaleh-

ti- ja pääkirjoitusgenressä ainakin jossain määrin tunnusmerkkisiä. Genren perusteella tunnusmerkkisenä voi pitää myös kollokaatiota *tehdä tumpeloidusti* virkkeessä *Kun päämäärä haipuu haaveeksi, toimenpiteet on silloin tehty vaillinaisesti, jopa tumpeloidusti* (28.12.2002a). Toisinaan adverbi on myös luonteeltaan sellainen, joka on tunnusmerkkinen kollokaatioissa, kuten *kuunnella vähättelevästi* virkkeessä *Pienet yrittäjät kokivat lainsäätäjän ja koko yhteiskunnan kuuntelevan heitä vain toisella korvalla ja silläkin vähättelevästi* (20.4.2002b), sillä aistihavaintoa merkitsevään verbiin on vaikea yhdistää luontevasti arvottavaa adverbialia. Erikseen voisi mainita myös kollokaation *perata hanakkana* jonka tunnusmerkitön muoto olisi *perata hanakasti*.

Predikaatin ja adverbialinkin välisissä kollokaatioissa on runsaasti sellaisia, jotka olisivat hieman toisin tavanomaisia, mutta joita Laatikaisen käyttämissä muodoissaan voi pitää tunnusmerkkisinä. Tällaisia ovat esimerkiksi *avautua poikkeavana* (24.8.2002a) *jäädä riesaamaan* (2.11.2002a), *katsoa janassa* (29.6.2002c), *keikkua muuksi* (14.9.2002a), *kohota ongelmaksi* (9.11.2002a), *rekisteröidä huomioon* (7.9.2002a), *sojottaa sormella* (4.5.2002a), *viedä umpiperään* (2.2.2002a), *ähkiä pinteessä* (23.11.2002b) ja *äityä eduksi* (7.9.2002c), joiden tunnusmerkittömät kollokaatiot olisivat *avautua erilaisena*, *jäädä vaivaamaan*, *katsoa tai tarkastella mittakaavassa*, *muuttua muuksi*, *muodostua ongelmaksi*, *ottaa huomioon*, *osoittaa sormella*, *johtaa* tai *viedä umpikujan* ja *koitua eduksi*. Laatikainen on siis korvannut tunnusmerkittömän kollokaation toisen osan, usein predikaattiverbin, harvinaisemmalla tai värikkäämmällä synonyymilla, joka tekee ilmauksesta persoonallisemman ja kollokaatiosta tunnusmerkkisen. Erityisen mielenkiintoinen on *Tämä kaikki voi äityä eduksi* (7.9.2002c), jossa tunnusmerkkisen kollokaation noodi, predikaattiverbi *äityä* muistuttaa muodoltaan tunnusmerkittömän kollokaation noodia *koitua*.

Ehkä mielenkiintoisin ryhmä predikaatin ja adverbialin välisistä kollokaatioista aineistossani ovat sellaiset, joita voinee pitää aivan kirjoittajan omina tai ainakin hyvin harvinaisina. Hyvä esimerkki tällaisista persoonallisista kollokaatioista on virkkeessä *Porvarillinen presidenttiys hujahti hatelikkoon mutta samalla taattiin kakkospuolueen rooli hallituksessa* (19.10.2002b). Kollokaation *hujahtaa hatelikkoon* kollokaattia *hatelikko* ei ole mainittu lainkaan KS:ssa, PS:ssa eikä NS:ssa ja noodista *hujahtaa* mainitaan KS:ssa esimerkit *Auto hujah-ti ohi* ja *Päivä mennä hujahti nopeasti* (KS s.v. *hujahtaa*), joita käytetään puhetilanteissa ja kaunokirjallisuudessa, mutta harvoin asiatekstissä. Samankaltaisia, ei ehkä kuitenkaan aivan yhtä persoonallisia kollokaatioita aineistossani ovat mm. *hujeltaa uraputkessa* (7.12.2002a), *jumottaa jähmeänä* (20.4.2002c), *naputella hissuttelevaksi* (9.11.2002a), *pidättyä sananviljelystä* (25.5.2002b) ja *tikuttautua ylimielisyyteen* (5.1.2002a). Luonteenomaista näille Laatikai-

sen persoonallisille tunnusmerkkisille kollokaatioilla on se, että joko noodi tai kollokaatti ovat tyylivärisiä, usein deskriptiivisiä.

4 SANASTON TYYLIPIRTEITÄ

4.1 Erikoiset rinnastukset

Yksi huomiota herättävä piirre Laatikaisen kolumneissa ovat erikoiset rinnastukset. Aluksi huomio kiinnittyi vain muutamiin, mutta lopulta erikoisilta vaikuttavia rinnastuksia kertyi aineistooni reilu parikymmentä, joten ne ansaitsevat tulla erikseen huomioituiksi. Nämä persoonalliset rinnastukset ovat mitä todennäköisimmin suurelta osin kirjoittajan tietoisia tyyli-
valintoja, ja siksikin huomionarvoinen osa hänen tyyliään.

Suurin osa Laatikaisen erikoisista rinnastuksista on sellaisia, joissa tutumpaan kielikuvaan tai ilmaukseen on lisätty rinnastus, joka tekee siitä erikoisen. Virkkeessä *Suurteollisuuden ajattelutavan muutos on ollut aistittavissa ja kuultavissa* (18.5.2002b) ilmaus *muutos on ollut aistittavissa* on aivan tavanomainen, mutta lisänä rinnasteinen 1. partisiippi *kuultavissa* tekee siitä persoonallisen jo sinänsä. Lisäksi hierarkkisesti *aistittavissa* on sanan *kuultavissa* yläkäsite, joten ilmaukseen sisältyvällä toisteisuudella voidaan ehkä korostaa aistihavainnon konkreettisuutta: se ei ole vain epämääräisesti aistittavissa, vaan siitä on myös kuulohavaintoja. Hyvin samantapaisia ovat rinnastukset *leipä ja ryynit* virkkeessä *Se [sosiaaliturva] takaa leivän ja ryynit, mutta se ei tuo omanarvontunnetta, jonka ikioma työpaikka tarjoaa* (28.12.2002a) ja *sävy- ja hajuero* virkkeessä *Sävy- ja hajueroja ei niistä [päähallituspuolueiden, SDP:n ja kokoomuksen lausumista] löydy* (9.3.2002b). Näissä tosin ei ole rinnastettu yläkäsitettä ja alakäsitettä, vaan kaksi saman tason käsitettä, joista toinen on tuttu ja toisen lisääminen tekee ilmauksesta persoonallisemman: Kielikuva *tuoda* tai tässä *taata leipä* on tuttu ja toisinaan *leivän* päällyksiäkin lisätään ilmaukseen, mutta harvemmin sanaa *ryynit*. Samoin yhdyssanaa *sävyero* käytetään kuvallisestikin, mutta harvemmin sanaa *hajuero*. Kenties rinnastuksen jälkiosan valinnan taustalla on tutumpi yhdyssana *hajurako*, joka ei kuitenkaan sellaisenaan rakenteeseen sovi. Sinänsä erilainen kuin mainitut, mutta samankaltainen viimeisen esimerkin kanssa on rinnastus *sävytys- ja innokuuspoikkeama* virkkeessä *Terrorismin vastaisissa pääministerin ja presidentin muotoiluissa esiintyy sävytys- ja innokuuspoikkeamia* (9.2.2002a), jossa sana *ero* on korvattu synonyymilla *poikkeama* ja *sävy* sanalla *sävytys*, mutta jonka esimerkkinä ja innoittajana voinee silti olla yhdyssana *sävyero*.

Samankaltaisempia sen sijaan ovat rinnastukset *eheä ja valoisa* virkkeessä *Taiteellisen johtajan Pentti Rasinkankaan luotsaama Loiskis tekee upeaa työtä taiteellaan lasten eheän ja valoisan kasvamisen hyväksi* (26.10.2002c), *herkkä ja tunnelmainen* virkkeessä *Väli-Suomen viiden sanomalehden päätoimittajat ovat niinikään korvat herkkinä ja tunnelmaisina*

(29.6.2002a), *iloisuudessa ja loisteessa* virkkeessä *Mänttä kylpee nämä päivät musiikkijuhliensa iloisuudessa ja kuvataideviikkojen loisteessa* (29.6.2002c), *kirurginen ja korkeaotsainen* virkkeessä *Jos seurakunnat tyytyvät silkkaan kirurgiseen ja korkeaotsaiseen teologiaan, väki tilaisuuksissa vähenee, vaikka sydänten sanoman kaipuu olisi vakio* (28.12.2002c), *vilkas ja raskas* virkkeessä *Kun väylä toimii pääkaupunkiseudulta Lusiin saakka ja kun moottoritietä viiletetään Jyväskylästä pohjoiseen, on mitä todennäköisintä, että myös Lusin ja Vaajakosken väli piakkoin laitetaan vilkkaan ja raskaan liikenteen edellyttämään tilaa* (14.12.2002c), *villi ja yksilöity* virkkeessä *Helsingin kaduilla ja kuppiloissa liikkuu villejä ja yksilöityjä huhuja stasilaisista ja muista Suomen etuja polkeneista kansalaisista, jotka nyt istuvat tasavallan ydinvastuissa* (23.11.2002b) sekä *yrittäjä ja onnistuja* virkkeessä *Eero Lehden näytöt pitkän tien yrittäjänä ja onnistujana ovat poikkeuksellisen vakuuttavat* (20.4.2002b).

Virkkeissä ilmaukset *eheä kasvu, korvat herkkinä, kylpeä loisteessa, korkeaotsainen teologia, villi huhu* ja *pitkän tien* (tai *linjan*) *yrittäjä* ovat tuttuja, mutta Laatikaisen lisäykset rinnastuksiin tekevät niistä erikoisemmat. Adjektiiviin *villi* rinnastettu *yksilöity* korostaa ehkä kuvatun ilmiön, *huhun* liittymistä tiettyyn henkilöön ja *eheän* parina adjektiivi *valoisa* musiikin iloa tuottavaa puolta, hieman samoin *kylpeä kuvataideviikkojen loisteessa* -ilmaukseen rinnastettu (*kylpeä*) *musiikkijuhlien iloisuudessa*. Viimeisimmässä esimerkissä on ehkä myös haluttu käyttää kahta eri adjektiivia kuvaamaan kahta eri tilaisuutta, joita kuvataan samassa virkkeessä. Ilmauksessa *kirurginen ja korkeaotsainen teologia* adjektiivi *kirurginen* synnyttää helposti mielikuvan jostakin, mikä on vaikeaa sekä nähdä että ymmärtää, jos ei ole alan asiantuntija, mikä sopii hyvin kotekstiin. Ilmaukseen *pitkän tien yrittäjä* rinnastettu *onnistuja* on hieman erilainen kuin rakenteensa vuoksi, mutta samalla tavalla kuin aiemmissa esimerkeissä tuttuun ilmaukseen on lisätty uutta, *onnistuja*, jolla pyritään korostamaan yrittäjän menestystä. Adjektiivipari *vilkas ja raskas* yhdistettynä substantiiviin *liikenne* on lisäksi siinä mielessä mielenkiintoinen, että molemmat adjektiivit yksin yhdistetään useinkin samaan pääsaan, mutta hyvin harvoin tällä tavoin rinnastettuina. Vähän näistä poikkeaa virkkeen *Useimmat suomalaiset haluaisivat todennäköisesti tarvittaessa tulla tuomioistuimessa viisaiden lainoppineiden punnitsemiksi kuin maallikoiden arkituulahdusten heiluttamiksi* (26.10.2002a) rinnastus *tulla tuomioistuimessa lainoppineiden punnitsemiksi – maallikoiden arkituulahdusten heiluttamiksi*, sillä jo alkuosa on tavallisemmin muodossa *punnita tuomioistuimessa* tai *tulla tuomioistuimessa punnituksi*. Rinnastuksessa on kuitenkin myös samankaltaisuuksia edellä esiteltyjen rinnastusten, erityisesti *kylpeä kuvataideviikkojen loisteessa – (kylpeä) musiikkijuhlien iloisuudessa* (29.6.2002c) ja *sävytys- ja innokuuspoikkeama* (9.2.2002a) kanssa.

Toisinaan erikoiset rinnastukset vaikuttavat toiston tai vastakohtien käytöltä tehokkeina. Selkeä tehoisto on verbipari *vetkuttaa ja vitkuttaa* virkkeessä *Puheenjohtaja Sauli Niinistö **vetkutti ja vitkutti** omaa ehdokkuuttaan* (19.10.2002b). Vastakohtapari *pahin ja parhain* esiintyy aineistossa parikin kertaa, virkkeissä *Kommentti on kuin selaisi 1900-luvun alun sanomalehtiä, joihin kuumaveriset piirisihteerit latelivat **pahimpiaan ja parhaimpiaan*** (5.1.2002c) ja *Yhdysvallat kamppailee syyskuun 11. päivän 2001 iskun jälkeen **parhaansa ja pahimpansa** mukaan terrorismin kitkemiseksi* (2.11.2002a). Vastakkainasettelusta on kyse myös virkkeiden *Nokian, UPM-Kymmenen ja muiden suuryritysten edustajien mukanaolo **nostaa tai latistaa** hankkeen* [kurssit, keskustelufoorumit] (26.1.2002a) ja *Viime ajat painettu media on **lujittunut ja kaupallinen televisio ohentunut*** (8.6.2002a) verbipareista *nostaa ja latistaa* sekä *lujittua ja ohentua*, vaikkeivät ne vastakohtia olekaan. Vähän samankaltaisesta, tosin saman tason eri tavoin kollokoivien käsitteiden kanssa leikkittelystä on esimerkki virkkeessä *Kun maakunta **komistui** 511 kansalaisella, naapurusten väkimäärä täten **kaunistui** 2000 ihmistä* (5.1.2002a). Ehkäpä huomionarvoinen tyyliväriinsä ja alkusointunsa vuoksi on myös verbipari *kyräillä ja kytätä* virkkeessä *Ne [SDP ja keskusta] **kyräilevät ja kyttäävät*** (7.12.2002a), vaikka verbejä käytetäänkin sekä yhdessä että erikseen arkisissakin tilanteissa eivätkä ne siinä mielessä ole kovinkaan erikoinen rinnastus.

Muutamia aineistoni rinnastuksista sen sijaan ovat ilmauksinakin melko erikoisia, kuten adjektiivipari *ankara ynnä uskalias* virkkeessä *Presidentin tarttuminen Suomen Pankin johtokunnan nimityksiin ja turvautuminen sanelemaan ratkaisuun oli **ankara ynnä uskalias** teko* (9.2.2002a), yhdyssanapari *kynä- ja elämäyskirjoittaja* virkkeessä *Saarjärven paikallislehti Sampo on saanut kolumnistikseen varsinaisen **kynä- ja elämäyskirjoittajan**, vieläpä lähipiiristään lehtiyhtiön omistajaperheestä* (11.5.2002c) ja substantiivipari *siittola ja kasvujalusta* virkkeessä *Afganistan oli terroristien **siittola ja kasvujalusta*** (21.12.2002a). Mielenkiintoinen on myös rinnastus *laitavasemmisto ja -oikeisto*, joka esiintyy aineistossa pari kertaa: *Laitavasemmiston ja -oikeiston istuminen samassa hallituksessa sulasopuisena on hengettömyyden julistus* (2.2.2002a) sekä *Kun saman valtiaspöydän ympärillä ovat istuneet entisten kommunistien ja **laitaoikeiston** perilliset, sosialidemokraatit, vihreät ja ruotsinkieliset, varsinainen ideologinen, yhteiskunnan sisällöllisen rakentamisen pohdiskelu on painunut sivuraiteelle* (14.9.2002a). Mielenkiintoisen sanavalinnoista tekee se, että *laitaoikeisto* ja *laitavasemmisto* ovat niin lähellä yleisempiä, mutta hieman toiseen tarkoitukseen vakiintuneita sanoja *äärioikeisto* ja *-vasemmisto*, että mielleyhtymän herättäminen lukijassa voi olla jopa kirjoittajan toivoma vaikutus, vaikka toki kyse voi olla myös sateenkaarihallituksen eri puolueiden erilaisuuden korostamisesta.

Aivan ainutkertaisia ja vain Laatikaisen käyttämiä eivät nämä esittelemäni rinnastukset ole, esimerkiksi viimeksi esittelemäni *laitavasemmisto ja -oikeisto* löytyy useammaltakin internetsivustolta hakukoneella kokeeksi hakiessa, vaikkakin Laatikainen käytti sanaa vuonna 2002 ja varhaisin löytämäni hakukoneosuma on vuodelta 2005 ja sen jälkeenkin osumia on verrattaen vähän, lähinnä vuodesta 2008 lähtien. Mielestäni on kuitenkin perusteltua esitellä nämä osana Laatikaisen persoonallista tyyliä, sillä monia rinnastuksista ei ainakaan perusmuodossa tai Laatikaisen käyttämässä muodossa löydy lainkaan tai löytyy käytettynä vain jossakin spesifissä kontekstissa, kuten *sävy- ja hajuero* pintakäsittelyaineista puhuttaessa tai *herkkä ja tunnelmainen* keskustelupalstalla nimeä kuvattaessa. Odotuksenmukaisesti varsin paljon osumia tuottavat *vetkuttaa ja vitkuttaa* sekä *kyräillä ja kytätä* ja myös odotuksenmukaisesti *tulla punnituksi* on selvästi useammin käytetty kuin *tulla punnitsemaksi*.

4.2 Suurtaajuiset sanat ja sanapesyeet

Yksi Laatikaisen tunnusomaisia tyylipiirteitä on hänen käyttämänsä sanasto. Tässä luvussa esittelen esimerkein sanoja ja sanapesyeitä, jotka intuitivisesti vaikuttavat esiintyvän yleiskiel-
tä ja sanomalehtigenreä taajemmin Laatikaisen kolumneissa. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät siis suomen kielen yleisimmät sanat, koska ne eivät ole erityisen persoonallisia ja kyseiselle kirjoittajalle luonteenomaisia. Sanaston tähän lukuun olen poiminut samalle tavalla havainnoiden kolumneista kuin aiemminkin, joten esittelen sanaston silmiinpistävimpiä piirteitä ja tulos olisi toisenlainen, jos sanojen taajuus esitettäisiin tilastollisesti. Vaikka en tee tilastollista analyysia, käytän vertailuaineistona Suomen sanomalehtikielen taajuussanastoa (CSC 2004), johon on kerätty 9996 sanomalehtikielen yleisintä sanaa Suomessa vuonna 2004. Jos sana esiintyy taajuussanastossa, esitän sanan sijoituksen sulkeissa päivämäärän jälkeen. Sanojen taajuus on tarkastelutapani vuoksi myös suhteellista: esimerkiksi *aateli*-sanapesyeen sana on aineistossani vain neljä (*aateli* 2.3.2002c, *aatelinen* 27.4.2002b, *aateloida* 30.11.2002b ja *aateloima* 7.9.2002c), mutta sanaa voi pitää tilannekontekstissa eli tasavallassa ilmestyvän sanomalehden pääkirjoitussivuilla suurtaajuisena. Huomionarvoisen *aateli*-sanapesyeestä tekee myös se, että sillä ei viitata aatelistoon sanan perusmerkityksessä vaan arvostettuun yleisemmin, esimerkiksi *Jos se [Jyväskylä] olisi asukaslukunsa perusteella sinne [suurten kaupunkien joukkoon] kelpuutettu, tähän olisi tarvittu vain kaupungin ja maalaiskunnan vuosikymmeniä kuulutettu yhdistyminen, se olisi varmaan etukenossa kaatunut aateliseen poruk-*

kaan (27.4.2002b). Tyypillisemmin kuitenkin tässä luvussa esiteltävät sanat tai sanapesyeet esiintyvät aineistossa lukuisia kertoja, vähintään viidestä pariin kolmeen kymmeneen kertaan, ja *aateli*-sanankaltaisia, vain muutamia kertoja esiintyviä sanoja esittelen vain, jos niissä on jotakin erityistä huomattavaa. Toisin sanoen mitä harvinaisemmasta sanasta on kyse, sitä helpommin tai vähemmän esiintymin luen sen suurtaajuiseksi. Vastaavasti taas tavanomaisempien sanojen tulee esiintyä runsaslukuisemmin, jotta pidän niitä tässä suurtaajuisina. Suurtaajuisia tai produktiivisia yhdyssanan ja sanaliiton osia käsittelen luvussa 4.3 omana kokonaisuutenaan. Jäsentelen aineistoani tässä luvussa sanojen konnotaatioiden ja aihepiirien mukaan. Kunkin sanan jäljessä on mainittu esimerkkikolumni, jossa sanaa on käytetty. Vain kerran tai kahdesti esittelemässäni muodossa esiintyvistä sanamuodoista mainitsen kaikki esiintymät. En mainitse yksittäisten sanojen esiintymiskertojen määrää muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, sillä tavoitteeni ei ole tehdä tilastollista analyysia sanojen taajuudesta, vaan vain esitellä tyypillistä sanastoa.

Suurin ryhmä tarkastelemissani Laatikaisen suurtaajuisissa sanoissa ja sanapesyeissä ovat konnotaatioltaan selkeän myönteiset sanat. Tähän ryhmään kuuluu enemmän sanoja kuin muihin ryhmiin ja myös yksittäiset sanat tai sanapesyeet esiintyvät aineistossani lukuisia kertoja. Monet sanoista ovat konnotaatioltaan hyvin myönteisiä adjektiiveja ja adverbeja, mutta joukossa on myös substantiiveja ja verbejä. Tähän ryhmään luen kuuluvaksi sanat *aito* (mm. 19.1.2002a; CSC 2004: 1817.) ja *aidosti* (mm. 9.2.2002a; CSC 2004: 5461.), *kiehtova* (mm. 5.1.2002c) ja *kiehtoutua* (11.5.2002a), *kirkas* (mm. 5.1.2002a; CSC 2004: 2650.) ja *kirkkaasti* (12.1.2002a ja 7.9.2002a; CSC 2004: 9532.), *komea*-pesye, josta esiintyvät sanat *komea* (mm. 2.2.2002b; CSC 2004: 1796.), *komia* (16.3.2002c), *komeasti* (mm. 27.4.2002c; CSC 2004: 5002.) ja *komeus* (8.6.2002c) sekä *komistua* (8.6.2002a ja 5.1.2002a), *muhkea* (mm. 9.2.2002c; CSC 2004: 6128.), *oikea* (mm. 23.2.2002a; CSC 2004: 418.) ja *oikeasti* (11.5.2002a; CSC 2004: 3618.), *roima*-pesye, josta esiintyvät sanat *roima* (29.6.2002b ja 27.4.2002a), *roimasti* (mm. 8.6.2002c; CSC 2004: 9471.) ja *roimaotteisesti* (23.2.2002a), *ruhtinas*-pesye, josta esiintyvät sanat *ruhtinas* (16.2.2002a), *ruhtinaallinen* (mm. 30.11.2002b) ja *ruhtinasvirkamies* (5.10.2002a), *tuore* (mm. 19.1.2002a; CSC 2004: 691.), *upea* (mm. 5.1.2002a; CSC 2004: 1985.) ja *upeasti* (16.3.2002a; CSC 2004: 8423.) sekä *ykkönen* (mm. 20.4.2002b; CSC 2004: 1255.). Lisäksi yhdyssanan määriteosana *ykkös-* esiintyy lukuisia kertoja, mutta niitä esittelen luvussa 4.3 samoin kuin *mahti*-pesyeen sanoja, joita myös esiintyy sekä itsenäisesti että yhdyssanan osina. Ryhmän Laatikaisen teksteissä suurtaajuisinta sanaa *tuore* voi käyttää merkityksessä 'uusi', mutta koska sama sana merkitsee myös 'virkistävää, omaperäistä, väljähtymätöntä, kaavoihin kangistumatonta, välitöntä, eloisaa' (KS s.v. *tuore*),

voi sitä pitää konnotaatioltaan myönteisenä, vaikka kirjoittaja käyttääkin sanaa usein 'uusi'-merkityksessä, esimerkiksi *He tukevat ratkaisullaan tuoreen mallin syntymistä* (19.1.2002a). *Ruhtinas*-sanapesyeen luen tässä suurtaajuisiin samoin perustein kuin aiemmin *aateli*-sanapesyeen, ja myös *kiehtova*-pesyeen voi mielestäni lukea suurtaajuisiin, sillä se ei ole kovin tavanomainen tilannekontekstissa ja se on samankaltainen hyvin positiivinen adjektiivi kuin *upea*, jos verrataan vaikkapa virkkeitä *Radio Keski-Suomesta poistetaan 20–30 avustajaa, joiden joukossa on osaavia ja kiehtovia ohjelman tekijöitä* (23.11.2002a) ja *Kaupunginjohtaja Pekka Kettusen ja yliopistonrehtori Aino Sallisen esiintymiset olivat säkenöiviä ja upeita* (26.1.2002a). *Oikea* on melko suurtaajuinen yleensäkin sanomalehtikielessä, mutta mielestäni se on silti huomionarvoinen, koska Laatikainen käyttää sitä usein hieman arvottavalla tavalla, kuten virkkeessä *Oikeassa kaupungissa on kiehtovaa särmää ja vetoa, jota on vaikea tarkasti määrittää* (27.4.2002c).

Toinen ryhmä muodostuu sanoista, joita voi ajatella agraariyhteiskuntaan, maaseutuun, luontoon ja välittömiin aistihavaintoihin sekä ruumiilliseen työhön liittyvinä. Tällaisia ovat kuvallisesti käytettyinä esimerkiksi *ruokkia*-pesye, *maistua* (mm. 2.3.2002c; CSC 2004: 2798.) ja *leipoa* (mm. 8.6.2002a; CSC 2004: 5929.), kuten – – *Yrityksen johto keskittyi muutama vuosi sitten leipomaan itselleen mukkeita optioita* – – (12.10.2002a). *Ruokkia*-pesyeestä aineistossa esiintyvät sanat *ruokkia* (mm. 20.4.2002a; CSC 2004: 4882.), *ruokkiminen* (9.3.2002b ja 14.9.2002a), *ruokkiva* (16.11.2002b) sekä yhdyssana *ruokkijajoukko* (1.6.2002b). Samaan ryhmään voi lukea *aisti*-pesyeen, josta aineistossani esiintyvät sanat *aistimus* (30.11.2002a), *aistiva* (mm. 23.2.2002c) ja *aistivainen* (23.2.2002c), sanan *kenttä* (mm. 26.1.2002b; CSC 2004: 701.), sanat *linjoittaa* (24.8.2002a) ja *linjoitus* (mm. 16.3.2002a), *paaluttaa*-pesyeen, josta aineistossani esiintyvät sanat *paaluttaa* (mm. 16.11.2002b), *paaluttaja* (2.2.2002a) ja *paalutus* (19.1.2002b), *paimen*-pesyeen, josta aineistossani esiintyvät sanat *paimentaa* (mm. 9.3.2002a), *paimentama* (mm. 9.11.2002a), *paimentaminen* (7.12.2002c), *paimentanut* (4.5.2002c ja 14.9.2002a), *paimentava* (mm. 6.4.2002b) ja *paimennus* (mm. 2.2.2002a), *perata*-pesyeen, josta esiintyvät sanat *perata* (mm. 16.2.2002c), *perkaaminen* (16.3.2002a ja 16.11.2002a) ja *perkaus* (5.10.2002a), sana *reitti* (mm. 12.1.2002a; CSC 2004: 1533.) sekä sanat *siivittää* (mm. 16.2.2002b; CSC 2004: 6896.) ja *siivitys* (19.1.2002b). Lukumääräisesti monikaan tämän ryhmän sanoista ei ole huomattavan suurtaajuinen laajassa aineistossa. Ryhmän sanoja voi mielestäni silti pitää suurtaajuisina, koska ne eivät nykykielessä ole kovin yleisiä ja niitä käytetään aineistossani toistuvasti kuvallisesti, kuten *Valtio ei paimentanut vallassaan ollutta arvoyritystä* – – (7.9.2002b) ja – – *Tanja Rasin paimennuksessa festivaali on kulkenut huipennukseen toisensa jälkeen* (29.6.2002a). Lisäksi tämä ryhmä

heterogeenisyydestään huolimatta antaa kuvan siitä, millaisia kielikuvia kirjoittaja käyttää ja millaisesta maailmasta hän aineksia kuvallisiin ilmauksiinsa ottaa.

Oman pienen, mutta ehkä kuitenkin huomionarvoisen ryhmän muodostavat eläkeläisiin ja ikäryhmien välisyyteen tai pitkäaikaisuuteen viittaavat jokseenkin suurtaajuiset sanat *reservi* (mm. 23.2.2002b; CSC 2004: 6372.) ja *reserviläinen* (16.2.2002b) merkityksessä 'eläke' ja 'eläkeläinen', *seniori* (28.9.2002c), *seniorikansalainen* (2.2.2002c ja 4.5.2002c) ja *seniorivaikuttaja* (7.12.2002a) merkityksessä 'eläkeläinen, eläkeläis-' sekä *sukupolvi*-pesye, josta aineistossa esiintyvät sanat *sukupolvinen* (mm. 23.2.2002c), *sukupolvisesti* (1.6.2002a ja 12.10.2002c) ja *sukupolvisuus* (18.5.2002b). *Eläke-* ja *eläkeläinen*-sanat toki ovat nykyään konnotaatioiltaan jossain määrin negatiivisia ja niitä vältellään usein, joten *seniori*-sanana yleisyys ei ole mitenkään erityisen yllättävää. Myös *reservi*-sanaa käytetään melko yleisesti viittaamassa leikillisesti eläkkeelle jäämiseen tai eläkkeellä olemiseen, mutta alun perin armeijan sanastoon kuuluvana sanana sen käyttö kertoo ehkä myös jotakin siitä, mistä kirjoittaja kielikuviaan hakee. Mikään aineistoni virkkeistä, joissa *reservi*-sanaa on käytetty, ei liity armeijaan, vaan ne ovat kaikki samantapaisia kuin Arvi Lindistä kirjoitettu: *Hän siirtyy eläkkeelle, reserviin, vuoden 2003 lopussa, jolloin hän täyttää 63 vuotta ja takana on melkein neljän vuosikymmenen rupeama televisiossa* (28.12.2002b). *Sukupolvinen*-sanapesye on vähän erilainen, sillä sitä käytetään pääsääntöisesti kuvaamaan pitkäaikaisuutta kuten *Pääasia on, että sukupolvinen unelma toteutuu taloudellisesti realistisella tavalla* (16.3.2002c). Se on kuitenkin siinä mielessä samankaltainen kuin edelliset *reservi* ja *seniori*, että myös sitä käytetään kiertoilmauksen tapaan.

Lisäksi kirjoittaja käyttää joitakin sellaisia sanoja melko taajaan, joilla olisi tavanomaisempi vastine. Tällaisia ovat esimerkiksi *kosolti* (mm. 5.1.2002a) 'paljon', *luontua* (mm. 6.4.2002a) 'sopia' tai 'onnistua', *ohentaa* (mm. 26.1.2002a) ja *ohentua* (5.1.2002a ja 2.3.2002c) 'vähentää, heikentää' ja 'vähentyä, heikentyä tms.', *piisata* (mm. 19.1.2002a) 'riittää', *perin* (mm. 23.2.2002a; CSC 2004: 5117.) 'hyvin', *porukka* (mm. 16.2.2002a; CSC 2004: 1568.) 'ryhmä', *pulma* (mm. 5.1.2002b; CSC 2004: 3399.), *pulmallinen* (23.2.2002c) ja *pulmallisuus* (15.6.2002c) 'ongelma', 'ongelmallinen' ja 'ongelma(t), vaikeudet', *pärjätä* (mm. 5.1.2002b; CSC 2004: 1618.), *pärjääjä* (2.3.2002c) ja *pärjääminen* (mm. 8.6.2002a) 'tulla toimeen, menestyä', 'menestyjä' ja 'menestys', *rakentua* (mm. 12.10.2002a; CSC 2004: 3742.) 'tulla, muodostua', *siivu* (mm. 19.1.2002b; CSC 2004: 6534.) 'osa, osuus tms.' sekä *silkka* (mm. 5.1.2002b; CSC 2004: 7058.) 'pelkkä'. Sanoja *ankara* (mm. 9.2.2002a) ja *ankarasti* (5.10.2002a ja 7.12.2002a) kirjoittaja käyttää myös toisinaan silloin, kun tyyppillisempi kollokaatti olisi jokin muu, esimerkiksi *kova kollokaatiossa ankara arvo* (16.2.2002a), jolla

kirjoittaja viittaa liiketaloudellisiin arvoihin. Monet esiintymistä kuitenkin ovat sellaisia, joissa *ankara* on odotuksenmukainen (esim. *Ankara verotus passivoittaa ihmisiä* – – 28.12.2002a), joten *ankara-* ja *ankarasti-*sanoja ei voi pitää samaan tapaan suurtaajuisina kuin muita tässä esittelemiäni sanoja. Osa mainitsemistani sanoista käsittelen vielä luvussa 4.4, jossa esittelen Laatikaisen sanaston tyylipiirteitä.

Erikseen kannattaa kuitenkin huomata vielä sanat *itsellinen* (mm. 23.11.2002a) ja *itsellisyys* (mm. 2.3.2002a), joita kirjoittaja käyttää sanojen *itsenäinen* ja *itsenäisyys* asemesta, kuten seuraava esimerkki havainnollistaa: *Arnold Rүүtel koetaan mutkattomana, rehellisenä ja kähmintöihin lankeemattomana valtiollisena vaikuttajana, mikä ei ole ihan normaalia itsellisuuden alkuvuosien Virossa* (2.3.2002a). Samaan tapaan myös sanaa *perimä* (mm. 16.2.2002c) käytetään sanan *perintö* sijaan, kuten *Urho Kekkosen perimää jaettaessa 1980-luvun alussa SDP ja keskusta ottivat jälleen reippaasti mittaa* (7.12.2002a). Myös sanaa *persoona* (mm. 12.1.2002a; CSC 2004: 4262.) kirjoittaja käyttää usein sellaisissa yhteyksissä, joissa tavanomaisempaa olisi käyttää sanaa *hahmo* tai *henkilö*, esimerkiksi virkkeissä *Vastaa-jina on kaksi keskisuomalaista ja kaksi maakunnan ulkopuolista persoonaa* (31.8.2002b) ja *Toki poikkeuksia saattaa ilmaantua, mutta yleissäöntö on: maakuntajohtajuutta tavoittelevat virkamiestaustaiset persoonat* (23.3.2002c). Aineistossani on myös viisi *-persoona-*loppuista yhdyssanaa, jotka esittelen luvussa 4.3, jossa käsittelen produktiivisia yhdyssanojen ja sanaliittojen osia.

4.3 Produktiiviset yhdyssanan ja sanaliiton osat

Tässä luvussa esittelen sellaisia yhdyssanoja ja sanaliittoja, jotka joko itsessään esiintyvät usein tarkastelemissani teksteissä tai joiden jompikumpi osa tuntuu olevan kirjoittajan erityisessä suosiossa. Osa produktiivisista yhdyssanan tai sanaliiton osista selittynee kirjoitusten aihepiireillä: moni teksteistä käsittelee tavalla tai toisella arvoja ja yhteiskunnallisia tai talouselämän vaikuttajia, siis arvopersononia, joten paitsi että *arvo-*sana esiintyy usein itsenäisenä sanana, on luonnollista, että se on myös useiden yhdyssanojen osana. Kaikkia produktiivisia yhdyssanan osia tekstien aihepiirit eivät kuitenkaan selitä, vaan jotkin sanat esiintyvät aiheiltaan hyvinkin erilaisissa teksteissä eri etu- tai jälkiosan kanssa. Usein tällaisista monissa yhteyksissä esiintyvistä yhdyssanan tai sanaliiton osista muodostettu jokin yhdyssana on aivan tavallinen ja yleisessä käytössä, mutta osa sanapesyteen yhdyssanoista ja sanaliitoista vaikuttaa kirjoittajan omilta tilapäissanoilta tai ainakin hyvin harvinaisilta.

Ehkä osin aineiston keräystavasta johtuen enemmistö produktiivisista yhdyssanan tai sanaliiton osista vaikuttaisi olevan etu- tai määräiteosia, mutta jälkimmäisiäkin osia joukossa on. Huomattavan produktiivisia yhdyssanan tai sanaliiton osia ovat *arvo*, *avain*, *huippu*, *kammari*, *mahti*, *persoonaa*, *valta*, *voima*, *ydin* ja *ykkös*, joista osa esiintyy sekä etu- tai määräiteosana että jälkimmäisenä osana. Yhdyssanan määräiteosana *arvo* esiintyy yhdyssanoissa *arvofoorumi* (2.2.2002c), *arvokriisi* (16.11.2002a), *arvopersona* (29.6.2002a), *arvoraunio* (7.9.2002b) ja *arvovaltaistaja* (26.1.2002b). Yhdyssanan alkuosana *huippu*- on hyvin yleinen, Suomen kielen perussanakirja ja Nykysuomen sanakirja mainitsevat yhteensä 69 erilaista *huippu*-alkuista yhdyssanaa, KS yksin 42. Näiden vakiintuneempien yhdyssanojen lisäksi alkuosalla voi muodostaa lähes rajattomasti uusia yhdyssanoja, kuten Suomen kielen perussanakirjan määritelmästä voi päätellä.

huippu- 1. yhdyssubstantiivien alkuosana: tav. korkein, suurin t. paras (mahdollinen); ääri-, maksimi-; parhaimpia, merkittävimpiä, huipputaso. 2. yhdysadjektiivien alkuosana: äärimmäisen, mahdollisimman, erittäin. (PS s.v. *huippu*.)

Erkki Laatikaisen käyttämät *huippujohto* (9.2.2002a), *huippuluokkainen* (23.2.2002a) ja *huippuvalta* (15.6.2002a) eivät esiinny sellaisenaan missään mainitsemistani sanakirjoista, mutta niitä on käytetty aivan määritelmän mukaisella tavalla.

Yhdyssanan määräiteosana *avain*- on yksi aineistoni produktiivisimmista. Erilaisia *avain*-alkuisia yhdyssanoja aineistossa on peräti 11 ja näistä kolme esiintyy useammin kuin kerran. *Avainasema* esiintyy kahdesti kolumneissa 23.3.2002c ja 2.11.200, *avainhenkilö* ja *avainihminen* useita kertoja. Sanaa *avainhenkilö* käytetään kolumneissa seitsemän kertaa (26.1.2002a, 9.2.2002c, 16.2.2002c, 9.3.2002b, 13.4.2002b, 12.10.2002a ja 16.11.2002b) ja sanaa *avainihminen* neljä kertaa (5.1.2002b, 19.1.2002c, 23.3.2002a ja 1.6.2002c). Kertaalleen esiintyviä ovat *avainala* (18.5.2002a), *avainmies* (21.12.2002c), *avainpersoonaa* (9.2.2002a), *avaintekijä* (21.9.2002a), *avaintoimija* (5.1.2002b), *avaintuoli* (23.2.2002c), *avainvaikuttaja* (2.2.2002a) ja *avainvirka* (23.2.2002b). Mainitsemistani yhdyssanoista sellaisenaan Nykysuomen sanakirja mainitsee vain yhdyssanan *avainasema*, Perussanakirja sen lisäksi myös yhdyssanan *avainhenkilö* ja Kielitoimiston sanakirja vielä näiden lisäksi yhdyssanan *avaintekijä*. Nämä lienevätkin toimineet mallina muille *avain*-alkuisille yhdyssanoille, sillä kaikkia niitä käytetään ilmaisemaan jonkin olevan hyvin tai jopa ratkaisevan tärkeää, kuten yhdyssana *avaintuoli* virkkeessä *Aistittavissa oli, kuinka Jyväskylän kaupungin johdossa, maakunnan useilla avaintuoleilla, jopa yritysjohtajien kammareissa ja vähän kauempanakin sympatiseerattiin Seliniä* (23.2.2002c).

Yksi mielenkiintoinen toistuva yhdyssanan ja sanaliiton osa on *kamari*, tai oikeastaan *kammari*, sillä kirjoittaja käyttää nimenomaan kansanomaista kirjoitusasua *kammari* yleiskielisemmän *kamari*-asun sijasta. Lisäksi on huomattava, että kirjoittaja käyttää *kammari*-sanaa yhdyssanan ja sanaliiton jälkimmäisenä osana, kun Nykysuomen sanakirjassa, Suomen kielen perussanakirjassa ja Kielitoimiston sanakirjassa on enimmäkseen *kamari*-alkuisia yhdyssanoja, *kamari*-loppuisia on mainittu vain huoneiden, kansanedustuslaitoksen ja joidenkin virastojen tms. nimityksinä, kuten *ullakkokamari* ja *tullikamari*.

Huomionarvoista on myös, että kaikki tutkimusaineistoni *kammari*-loppuiset ilmaukset, kolme yhdyssanaa *valtakammari* (19.1.2002a), *hovivallan odotuskammari* (19.1.2002a), *hallituskammari* (28.12.2002a) ja neljä sanaliittoa *yritysjohtajien kammari* (28.12.2002a), *poliitikkojen kammari* (28.12.2002a), *päätännän korkein kammari* (28.12.2002a), *vallan kammari* (28.12.2002a) sekä yksi muu ilmaus – – *niissä kammareissa, joissa päätetään* – – (21.12.2002c), liittyvät päätöksentekoon tai politiikkaan, useimmiten poliittiseen päätöksentekoon. Näin *kammari*-ilmausten innoittajana saattaisi olla *kaksikamarinen parlamentti*. Myös *kamarifilosofian* tai *kamariviisauden* kaltaisten halventavien, käytännöstä vieraantumista ilmaisevien yhdyssanojen voisi ajatella olevan olleen vaikuttamassa ilmausten syntymiseen, vaikkakaan lauseyhteyden perusteella ilmeisen halventavaa sävyä ei ainakaan kaikissa ilmauksissa ole, esim. *Keskusta jäi täpärästi valtakammareihin johdattavan kynnyksen alle* (19.1.2002a) tai *Normaalialia on, että suureen kysymykseen suhtaudutaan monella tavalla myös päätännän korkeimmissa kammareissa* (7.9.2002a). Halventavaa tai ironista sävyä voi ehkä olla esimerkiksi virkkeissä *Vain vihreiden Osmo Soininvaara hetken puhui asiasta ministeriksi päästyään, mutta jalot hankkeet hautautuivat kiivaan vallan kammareihin* (19.10.2002a) tai *Kun ruiskeita kaivataan, samaan aikaan hallituskammareiden perukoissa hiotaan pienille ja keskisuurille yrittäjille tärkeiden pääomaverojen kiristämistä* (28.12.2002a), mutta sekin lienee enemmän lukijan tulkinnasta kuin itse ilmauksesta kiinni.

Laatikainen käyttää kolumneissaan myös *mahti*-sanaperhettä runsaasti: *mahti* yksinään on aineistossa yhdeksän kertaa, *mahti*-alkuisia yhdyssanoja on kahdeksan ja *mahti*-loppuisia kolme. Lisäksi *mahtaja* on aineistossa kolmesti (6.4.2002a, 18.5.2002a ja 5.10.2002a) ja keran myös yhdyssana *mahtajakansa* (7.9.2002a). Toki sanakirjoissakin on paljon *mahti*-yhdyssanoja ja taloudellisista tai yhteiskunnallisista asioista puhuttaessa jotkin yhdyssanat ovat yleisiä ja luontevia, kuten *Neuvostomahti* (16.2.2002c) viittaamassa Neuvostoliittoon tai *öljymahti* (21.12.2002a) luonnehtimassa Irakia. Erikoisempi yhdyssana, *kykymahti*, on virkkeessä *Hän [Matti Louekoski] on hoitanut velvoitteensa ihan asiallisesti, mutta ylivoimaiseksi kykymahdiksi häntä lienee vaikea todistella* (28.9.2002c). Aineistoni *mahti*-alkuisia yhdyssa-

noja *mahtietuisuus* (26.10.2002a), *mahtijohto* (19.10.2002b), *mahtikyky* (24.8.2002a), *mahtitahditus* (9.2.2002a), *mahtivaltias* (24.8.2002b), *mahtivaltio* (21.12.2002a), *mahtivuosi* (20.4.2002a) ja *mahtiyritys* (27.4.2002b) ei ole sellaisenaan Nykysuomen sanakirjassa, Suomen kielen perussanakirjassa eikä Kielitoimiston sanakirjassa.

Aineistossani kirjoittaja käyttää sanaa *persoona* lähes säännönmukaisesti tarkoittamassa henkilöä tai ihmistä. Myös seuraavat *persoona*-loppuiset yhdyssanat ovat aineistossani: *arvopersoona* (29.6.2002a), *järkipersoona* (14.9.2002a), *kansanpersoona* (6.4.2002b), *taustapersoona* (6.4.2002a) ja *voimapersoona* (21.9.2002b). Näissäkin tavanomaisempaa olisi käyttää *persoona*-loppuisen yhdyssanan sijasta jotakin muuta ilmausta, esimerkiksi *arvovieras* virkkeessä *Tiistaiseen avajaishetkeen saapuu jälleen jännittäviä arvopersonia* (29.6.2002a) tai *kansanmies* virkkeessä *Äänestäjät kokevat hänet läheiseksi ja helposti lähestyttäväksi kansanpersoonaksi*, – – (6.4.2002b). Sivuan näitä yhdyssanoja myös luvussa 4.2 *persoona*-sanan käsittelyn yhteydessä.

Ei ole yllättävää, että tämänkaltaisissa teksteissä *valta*-sana esiintyy paitsi yksin, niin myös yhdyssanojen ja sanaliittojen osana sanakirjojen mainitsemalla tavalla. Kuitenkin jotkin ilmauksista ovat sen verran erikoisia, että niitä kannattaa tarkastella hieman. Yhdyssanoista ja sanaliitoista *vallan kammari* (19.10.2002a) ja *valtakammari* (19.1.2002a) tulivat mainituiksi ja *kammari*-loppuisen yhdyssanojen ja sanaliittojen käsittelyn yhteydessä. Muita *valta*-pesyeen sanoja aineistossani ovat *vallanmielisyys* (9.2.2002a), *vallanrappuset* (6.4.2002b), *vallanvire* (15.6.2002a), *valtakeskus* (26.1.2002a), *valtakilpa* (15.6.2002a) ja *valtapoliitikko* (4.5.2002a) sekä *ydinvalta* (28.9.2002a). Esimerkkeinä näiden käytöstä voisi mainita vaikkapa *Korkeatasoisten kurssien piirteisiin kuuluu maailman valtakeskuksiin ja niiden näkymiin tutustuminen, käynnit esimerkiksi Yhdysvalloissa, Kiinassa, Saksassa tai Venäjällä* (26.1.2002a) ja *Se [SDP] toivoo porvarillisen vihanpidon jatkuvan niin kauan kuin vallanvirettä Suomenniemellä pihisee* (15.6.2002a), joista ensimmäinen yhdyssana, *valtakeskus*, on odotuksenmukainen ja tavanomainenkin, mutta jälkimmäinen, *vallanvire*, ei tuottanut yhtään hakukoneosumaa.

Sana *voima* esiintyy myös aineistossani monia kertoja itsenäisesti. Sen lisäksi sana esiintyy seuraavissa yhdyssanoissa: *voimahahmo* (30.11.2002b), *voimahenkilö* (14.12.2002c), *voimakeskus* (13.4.2002a), *voimapersoona* (21.9.2002b) ja *voimaministeri* (6.4.2002a). Lisäksi kirjoittaja käyttää johdosta *voimallinen* kolmessa eri kolumnissa helmi–huhtikuussa 2002 (2.2.2002a, 20.4.2002a ja 27.4.2002c). Neljä viidestä Laatikaisen *voima*-alkuisesta yhdyssanasta kuvaa henkilöä, joten ne ovat varsin samantapaisia kuin PS:n ja KS:n mainitsema *voimahahmo* 'voimakkaasti vaikuttava persoona' (PS ja KS s.v. *voimahahmo*) ja NS:ssä esiin-

tyvät *voimahenkilö*, *voimaihminen* tai *voimainero*. PS ja KS eivät mainitse yhdyssanaa *voimakeskus*, mutta NS:ssa se määritellään kuvallisestikin käytettäväksi. Näin virkkeessä *Lännen voimakessuksissa otetaan huomioon syyskuun [9.11.2001] kaltaisten tuhojen uusiutuminen* (13.4.2002a) sanaa käytetään odotuksenmukaisesti. Toki on hyvä huomata, että *voima*-sanalla on suomen kielessä monia merkityksiä ja se on yleisesti ottaenkin varsin produktiivinen ja taajaan esiintyvä sana.

Tarkastelemissani kolumneissa on myös viisi erilaista *ydin*-alkuista yhdyssanaa: *ydinasia* (21.9.2002a), *ydinintressi* (7.9.2002a), *ydinkeskus* (5.1.2002a), *ydinvalta* (28.9.2002a) ja *ydinvastuu* (23.11.2002b). KS:n mukaan sanaa *ydin*- yhdyssanan määriteosana käytetään mm. merkityksessä 'tärkeä, perustava sisin, sydän-' (KS s.v. *ydin*-), joten Laatikaisen käyttämät yhdyssanat ovat määritelmän mukaisia, kuten *Yhdellä kansanedustajalla on hankala yltää ydinvaltaan maakunnassa* (28.9.2002a).

Laatikainen kirjoittaa usein kolumneissaan arvostamistaan tai yleisemminkin ottaen merkittävistä tai tunnetuista henkilöistä ja luonnollisestikin tärkeinä pitämistään asioista, joten ei ole kovin yllättävää, että sekä sana *ykkönen* että yhdyssanan määriteosana *ykkös*- esiintyvät monissa kolumneissa. KS ei mainitse erikseen yhdyssanan alkuosaa *ykkös*-, mutta sen sijaan *ykkös*-alkuisista yhdyssanoista on mainittu mm. *ykkösketju* "urh. parhaista pelaajista koostuva hyökkäysketju esim. jääkiekossa, kuv. merkittävimmästä t. parhaasta ryhmästä" (KS s.v. *ykkös*ketju) ja *ykkösmies* "Järjestön, hiihdon *ykkösmies* näkyvin, huomattavin, paras mies" (KS s.v. *ykkösmies*). Näin aineistoni *ykkös*-alkuiset yhdyssanat *ykköshenkilö* (8.6.2002a), *ykkösjohtaja* (15.6.2002a, 15.6.2002c ja 14.12.2002a), *ykköskaarti* (24.8.2002c), *ykkösketju* (15.6.2002a ja 14.12.2002a), *ykkösluottamushenkilö* (16.3.2002a), *ykköspuolue* (7.12.2002a), *ykkösrivi* (26.1.2002a), *ykkösryhmä* (23.2.2002b), *ykkössanomalehti* (5.10.2002a), *ykkösvaihtaja* (16.2.2002a ja 23.3.2002c), *ykkösvastuu* (7.9.2002b), *ykkösvirka* (23.2.2002b), *ykkösvirkamies* (21.12.2002c) ja *ykkösvoima* (19.10.2002b) ovat samantapaisia KS:n esimerkkien kanssa. Ehkä esimerkiksi näistä voisi poimia virkkeen *Näin se [kokoomus] oli vaisu Uosukaiseensa ja vielä kielteisempi porvarillisen leirin ykkösvoimaan Esko Ahoon* (19.10.2002b), jossa yhdyssanan määriteosana on *ykkös*- merkityksessä 'näkyvin, huomattavin, paras' (KS s.v. *ykkösmies*) ja jälkimmäisenä osana aiemmin yhdyssanan määriteosana esitelty *voima* KS:nkin esittelemässä merkityksessä 'ihminen tai ihmisyyhteisö toimivana tekijänä, kuten KS:n esimerkeissä "Kuoron kantavat voimat" tai "Eduskunnan oppositiovoimat" (KS s.v. *voima*).

Erikseen voisi vielä mainita sanaliitoista muutamia sellaisia, joissa määriteosana on luonnetta tms. kuvaava *-inen*-adjektiivi, kuten *henkinen* tai *henkisesti*, *inhimillinen* ja *kieltei-*

nen, sillä näin kirjoittaja muodostaa varsin yllätyksellisiä sanaliittoja. *Henkinen* esiintyy mm. sanaliitoissa *henkinen kannatus* (21.12.2002a), *henkinen sisäsiittoisuus* (5.10.2002a), *henkinen tunto* (25.5.2002b), *henkisesti säröilevä ilmanala* (23.2.2002c), *henkisesti ylennyt* (4.5.2002c) ja *henkinen yhteys* esimerkiksi virkkeessä *Keuruun ja Jyväskylän henkinen yhteys on vanha juttu* (25.5.2002b). *Kielteinen*-määriteosaisia sanaliittoja aineistossa ovat esimerkiksi *kielteinen esimerkkikouhotus* (16.3.2002b), *kielteinen kotkotus* (5.10.2002a) ja *kielteinen numero* (6.4.2002c). Määriteosana *inhimillinen* puolestaan on mm. sanaliitoissa *inhimillinen elonkäännö* (2.3.2002c), *inhimillinen lainalaisuus* (19.1.2002a) ja *inhimillinen säie* (12.1.2002a).

4.4 Sanojen tyyliväri ja persoonallinen sanasto

Tässä luvussa esittelen Laatikaisen kolumnien tyyliväriteistä ja persoonallista sanastoa sekä joitakin tilapäisiltä tai persoonallisilta vaikuttavia yhdyssanoja sekä muutamia epätyypillisiä sanamuotoja luetelmamaisesti. Sanojen tyyliväriä tarkastelen vertaamalla aineistosta poimimiani sanoja Kielitoimiston sanakirjaan sekä Nykysuomen sanakirjaan. Ensisijaisena vertailukohtana on KS, mutta joitakin tarkennuksia poimin NS:sta, sillä toisinaan KS:ssa ei mainita sanan tyyliväriä, mutta NS mainitsee, ja jotkin sanoista ovat vain NS:ssa. Toki sanakirja-aineistoa vertailukohtana käytettäessä tulee ottaa huomioon sanakirjojen kuvaama kielitodellisuus sekä ajat ja aiheet, joilta ja joista esimerkit ovat, mutta pidän silti sanakirja-aineistoon vertailua käyttökelpoisena tapana esitellä oletusarvoisesti yleiskielisen tekstin tyyliväriteistä sanastoa. Muutamilla tarkastelemistani sanoista on useampia merkityksiä. Monimerkityksiset sanat luen tyyliväriteiksi, jos niiden kolumneissa käytetty merkitys on sellainen. Toisinaan etsin sanaa hieman eri muodossa kuin sitä on käytetty aineistossa. Näissä tapauksissa aineistossa käytetty muoto on sulkeissa ennen päiväystä. Muutamille sanoille mainitaan kaksi tyyliväriä, joten nämä sanat mainitsen kahdesti. Kolumneissa käytetään melko paljon kielikuvia ja kuvallisia ilmauksia, joista osa on ilmeisen kuvaavia, vaikka niitä ei ole erikseen sanakirjoissa deskriptiivisiksi merkitty, kuten *hoilata* (9.3.2002b), *pelmahtaa* (mm. 4.5.2002a), *pönäkkä* (18.5.2002a) ja *ropista* (27.4.2002b). Tällaiset sanat olen jättänyt esittelyni ulkopuolelle, sillä tyyliväriteiseksi sanakirjoissakin mainittua sanastoa on aineistossa varsin runsaasti. Yhdyssanoja esittelen lyhykäisesti esimerkkien kautta, sillä produktiivisia yhdyssanan ja sanaliiton osia esittelin edellisessä luvussa 4.3 ja tämän luvun perustana olevista yhdyssanoista on luetelo liitteenä (liite 3).

Lukumääräisesti suurin ryhmä tyyliväritteisissä sanoissa ovat arkityyliset sanat. Arkityylisiä ovat *fiilinki* (19.10.2002b), *hinku* (28.9.2002c), *hoksata* (26.10.2002a), *huidella* (7.12.2002a) ja *huiteleva* (21.9.2002b), *huseerata* (12.10.2002b) ja *huseeraaja* (7.9.2002b), *höösätä* (*sosiaalinen höösaus* 26.1.2002a), *jynssätä* (27.4.2002a) ja *jynssäminen* (23.11.2002a), *jämähtää* (31.8.2002a) ja *jämähtänyt* (21.9.2002a), *killua* (28.9.2002a), *lahdata* (23.11.2002a), *moka* (mm. 7.9.2002b), *piisata* (mm. 19.1.2002a), *piitata* (15.6.2002b), *poru* (23.11.2002a), *porukka* (mm. 16.2.2002a), *pärjätä* (mm. 5.1.2002b), *rassata* (8.6.2002a), *riepoa* (29.6.2002b), *roikkua* (15.6.2002c), *runtata* (5.1.2002c ja 19.10.2002a), *rutkasti* (8.6.2002a), *seilata* (21.9.2002b), *tumpeloida* (*tumpeloidusti* 28.12.2002a ja *tumpeluus* (11.5.2002b), *tyriä* (12.10.2002a), *veivata* (30.11.2002a ja 28.12.2002a), *vitkuttaa* (mm. 2.3.2002a) ja *värkätä* (28.9.2002a). Myös *tuhti* (28.12.2002a) mainitaan NS:ssa puhekieliseksi, mutta KS:ssa mainintaa ei ole. Arkisina voinee pitää myös joitakin ilmauksia kuten *ei ole moksiskaan* (20.4.2002a), *potkaista kortistoon* (15.6.2002c) ja *täyttä häkää* (21.9.2002a), vaikka niiden tyyliväritteisyyttä en ole erikseen selviteltykään.

Muita kuin arkityylisiä tyyliväritteisiä sanoja on aineistossa ehkä yllättävänkin vähän. Ylätyylisiä tai tavallisesti tai varsinkin ylätyylisiä sanoja aineistossani ovat *halata* (*halajaa* 28.9.2002b ja 9.11.2002a) ja *halajava* (28.9.2002c), *kaikaa* (12.10.2002b, 2.11.2002b ja 30.11.2002a), *kumajaa* (30.11.2002a), *peljättää* (12.10.2002b), *pyhättö* (mm. 2.3.2002c) ja *virvoittaa* (*virvoittava* 12.1.2002a). Deskriptiivisiä tai onomatopoeettisia ovat *hujauttaa* (12.10.2002b ja 19.10.2002b), *retkahtaa* (28.12.2002a), *retkottaa* (12.10.2002c), *tupsahtaa* (20.4.2002a) ja *jyskiä* (14.12.2002b), *suhina* (13.4.2002b) sekä *hersyä* (*hersyillä* 24.8.2002b). Murteellisiksi mainittuja on vain kaksi, *kumajaa* ja *luppoilla* (1.6.2002a), halventaviksi vain yksi *riekku* (7.9.2002b) ja leikillisiäkin vain kolme *palkollinen* (20.4.2002b ja 23.11.2002a), *potra* (31.8.2002b) ja *viritelmä* (13.4.2002b). Vanhahtaviksi sanakirjoissa mainitaan *kuurnita* (*kuurnitseminen* 2.2.2002a), *palkollinen* (20.4.2002b ja 23.11.2002a) ja *peljättää*. Lisäksi ainakin jossain määrin vanhahtavina voinee pitää sanoja *kummailla* (1.6.2002a) ja *käypäläinen* (9.3.2002b), jotka ovat NS:ssa mutta eivät enää KS:ssa, sekä *loihtua* (19.1.2002c ja 20.4.2002a), jota ei ole verbinä NS:ssakaan, mutta substantiivi *loihtu* on. Hieman tulkinnanvarainen on (*lähteä penkaamaan* 23.11.2002b, *penkaaminen* 23.11.2002b), jota ei ole sanakirjoissa, mutta NS:ssa on sanasta *penkoa* kansanomaisen muoto *pengastaa*, joka voisi olla Laatikaisen käyttämän muodon taustalla.

Muita Laatikaisen persoonallisia sanoja ovat *ambitiollinen* (4.5.2002a), *jahkuaminen* (15.6.2002c), *juuttantua* (15.6.2002a ja 9.11.2002a), *naapurikarseus* (15.6.2002a), *paussillisesti* (21.9.2002b), *riesata* (mm. 6.4.2002a) ja *riesaama* (21.12.2002b) sekä *tikuttautua*

(5.1.2002a). Näitä sanoja eivät tunne sanakirjat eivätkä internetin hakukoneet, joten on perusteltua olettaa, että ne kuuluvat joko kirjoittajan murteeseen, hänen henkilökohtaiseen sanavarastoonsa tai ovat jopa kirjoittajan omia uudissanoja. Myös sanat *hupulointi* (24.8.2002a), *jumottaa* (20.4.2002c ja 1.6.2002c) ja *jumottaminen* (6.4.2002a), *kandideeraus* (20.4.2002a), *kompromissailu* (14.12.2002c), *natottua* (30.11.2002a), *ohjentaa* (25.5.2002a), *peikottelu* (7.9.2002a), *rohevasti* (16.2.2002b), *sympatiseerata*-pesye (mm. 2.2.2002a) ja *unelmikko* (28.9.2002b) ovat tilannekontekstissa persoonallisia, koska niitä ei mainita lainkaan sanakirjoissa, vaikka niitä käytetäänkin jonkin verran mm. internetin keskustelupalstoilla. Erityisen mielenkiintoisia näistä ovat sanat *hupulointi*, jota näkyy käytettävän eniten Jyväskylässä ja Keski-Suomessa, ja *kandidaareus*, josta hakukoneet löytävät vain yhden osuman ja senkin Keski-suomalaisen pääkirjoitus- ja mielipidesivustolta, koska nämä voivat olla joko murteellisia tai Laatikaisen vaikutuksesta käytettyjä sanoja. Mielenkiintoisia erikoisen käyttöyhteytensä vuoksi ovat myös *jumottaa* ja *unelmikko*: *jumottaa* löytyy internetistä vain meän kielen sanana ja *unelmikkoa* taas näkyy käytettävän lähinnä runoudesta puhuttaessa ja runoblogeissa. Erikoinen on myös sana *piiskuttaja* (6.4.2002a), jota ei löydy lainkaan internetistä edes verbinä, mutta verbi *piiskuttaa* on KS:ssa. Tavallaan tavanomaiselta vaikuttavia mutta siltikin muotonsa vuoksi persoonallisia ovat verbit *elähtyä* (16.2.2002a), *epäviihtyistyä* (9.2.2002b), *kiehtoutua* (11.5.2002a), *raapaistua* (25.5.2002b), *saavuttua* (4.5.2002a) ja *uittaantua* (14.12.2002c), jotka ovat kyllä läpinäkyviä mutta joita ei ole KS:ssa.

Laatikaisen persoonallisista kaksiosaisista yhdyssanoista suuri osa on sellaisia tilapäisyhdyssanoja, joissa on joko korvattu vakiintuneen yhdyssanan toinen osa erikoisemmalla synonyymilla tai sitten luultavimmin kyseiseen yhteyteen luotuja, mutta itsenäisestikin ymmärrettäviä yhdyssanoja. Esimerkiksi *rivisuomalainen* (15.6.2002b) on vakiintuneempi muodossa *rivikansalainen*, *tupakannälkä* (12.1.2002a) *tupakantuska*, *umpiperä* (2.2.2002a) *umpikuja* ja *väljäkätisyys* (16.10.2002a) *avokätisyys*. Tällaiset yhdyssanat ovat varmasti tietoista kielellä leikkelyä. Sellaiset yhdyssanat kuin vaikkapa *kiitosmaininta* (mm. 9.2.2002c), *kuntayhtymällinen* (4.5.2002a) ja *syyllispenkki* (23.11.2002b) eivät ehkä ole vakiintuneita, mutta aivan ymmärrettäviä. Sen sijaan oikeastaan vain kontekstissaan ymmärrettäviä kaksiosaisia yhdyssanojakin kolumneissa on melko runsaasti. Tällaisia ovat esimerkiksi *blokkivaltio* (*Kommunistisen imperiumin hajoaminen, Saksojen yhdistyminen ja demokratian laajeneminen niin Venäjälle kuin Neuvostoliitosta sidonnaisiin silloisiin **blokkivaltioihin** on muuttanut turvallisuuspoliittisen ympäristön* 7.9.2002a), *emäntätytär* (*Lausunnot heijastelevat ehjää persoonaa, joka on sopusoinnussa maailman huipulla pelaavan jääkiekkoilijapojan ja maatalan **emäntätyttären** isänä* 28.12.2002b), *velkaloukkuisa* (***Velkaloukkuisat** yrittäjät on pelas-*

tettava takaisin tehokkaiksi yrittäjiksi 8.6.2002c) ja yliyö (*Keskisuomalainen on julkaissut esitelmän lähes kokonaisuudessaan torstain ja perjantain yliöinä* 19.1.2002c). Melko persoonallisina, joskin täysin ymmärrettävinä voi pitää myös seuraavia kahdesta rinnasteisesta osasta koostuvia yhdyssanoja: *inhimillisoikeudellisesti* (21.9.2002b), *kristillishumaaninen* (13.4.2002a), *poliittisvaltiollinen* (2.11.2002a) ja *valtiollisaatteellinen* (6.4.2002a).

Moniosaisissa yhdyssanoissa on myös vastaavanlaisia kuin kaksiosaisissakin. Yhtä osaa vaihtamalla tuoretettuja ovat esimerkiksi *pääkabinetti puolue* (14.9.2002a) ja *valtionpäähenkilö* (14.12.2002a), tilapäisiä mutta itsenäisenäkin ymmärrettäviä ovat esimerkiksi *maailmanpoliisivaltio* (16.2.2002a) ja *sosiaaliturvaverkko* (26.1.2002a) ja kotekstissaan ymmärrettäviä ovat esimerkiksi *taustamyötämieli* (*Sen [Alpo Rusin syyllistämisen] teki virallisesti media, mutta tuskinpa näin kävi ilman suojelupoliisin taustamyötämieltä* 5.10.2002a) ja *ristiriitakenttä* (*Tästä virasta kaukokatseinen maaherra tuki kiistattoman kyvykkään suojattinsa vaikean ristiriitakentän Keski-Suomen seutukaavaliiton seutukaavajohtajaksi* 4.5.2002a). Sekä kaksi- että useampiosaisissa yhdyssanoissa on myös useita -UUs-johtimella muodostettuja substantiiveja, kuten *puhemiehisyys* (1.6.2002b ja 9.11.2002a), *ylenkatseellisuus* (15.6.2002b), *julkishallintohakuisuus* (9.3.2002a) ja *äärimarkkinataloudellisuus* (2.2.2002a).

Lisäksi moniosaisissa yhdyssanoissa on muutamia sellaisia, joista yhden osan voisi jättää hyvin pois ilman että sanan ymmärrettävyys siitä ainakaan kärsisi. Esimerkiksi *maaispeltomaisema* (31.8.2002b) voisi kai olla aivan yhtä hyvin vain *peltomaisema*, *makeistehdasyhtiö* (29.6.2002a) *makeisyhtiö* ja *suojelupoliisivoimat* (21.9.2002b) pelkkä *suojelupoliisi*, vaikka *poliisi* ja *poliisivoimat* eivät täysin synonymisia sanoja olekaan. Muutamat moniosaiset yhdyssanat ovat myös sen verran mutkikkaita, että niitä on hieman vaikea ymmärtää jopa kotekstissaan, kuten *nousutoimihenkilöjohtaja* (*Se [liikenneministeriö] on hyväksynyt suunnitteen sen, mitä nousutoimihenkilöjohtajat ovat milloinkin ehdottaneet* 24.8.2002a) ja *tehokestoruske* (*Myös Jyväskylälle ja Keski-Suomelle yliopiston voima on tehokestoruske* 11.5.2002a).

5 PÄÄTÄNTÖ

Maisterintutkielmani tavoitteena on ollut selvittää, mikä tekee Erkki Laatikaisen kolumnien kielestä tunnistettavan persoonallista. Aineistoa kerätessäni huomasin, että tarkasteltavia piirteitä olisi aivan valtavasti melkein kaikilla ilmaisun tasoilla sananmuodoista ja johdoksista lauserakenteisiin ja metaforiin. Esimekiksi Kennyn (2001: 73) mukaan sanallista luovuutta voi tarkastella esimerkiksi uusien sanojen ja uusien kollokaatioiden näkökulmasta. Minua myös viehättää kollokaatiokäsitteen luoja, J.R. Firthin (1969) tapa tarkastella Swinburnen runokieltä kollokaatioiden ja muiden sanaston tyylipiirteiden kautta. Firth (mts. 201) toteaa, että *Even a casual reader of Swinburne will soon appreciate that he is in a strange world in which contrasts and concord are one and contraries divine*. Usein Laatikaisen kolumneista keskusteltaessa esiin nousseita tyylipiirteitä ovat ylisanat, omatekoisilta vaikuttavat pitkät yhdyssanat ja hyvin erikoiset sanayhdistelmät. Tutkielmassani olen siis halunnut selvittää, vähän Firthiä mukaillen, millainen on se maailma, johon satunnainenkin Laatikaisen lukija väistämättä törmää.

Eniten minua kiinnostivat persoonalliset sanat ja sanayhdistelmät, joten päätin käsitellä ainakin kollokaatioita. Koska kollokaatioissa on kyse määritelmäni mukaan kahden sanan yhteisesiintymistä, tuntui luontevalta tarkastella myös sellaisia kahden sanan yhteisesiintymiä, jotka eivät ole kollokaatioita, ja koska toisinaan erityisyys oli enemmän yksittäisessä sanassa kuin kollokaatiossa ja rinnastuksissa, halusin tarkastella myös sanastoa yksittäisten sanojen tasolla. Esimerkiksi johdosten ja johdostyyppien tarkastelu oli myös ollut mielenkiintoista, mutta päädyin jättämään ne omana kokonaisuutenaan pois ja vain sivuan niitä sanaston tarkastelun yhteydessä. Ensinnäkin aihe olisi laajentunut liiaksi, ja toisekseen johdosten säännömukaisemman tutkiskelun yhteydessä tuntuisi järkevältä myös tehdä jonkinlaista tilastollista analyysia ja luotettavien tulosten saamiseksi olisi ollut myös ehkä tarpeen tehdä laajempia vertailuja muihin aineistoihin, mikä ei olisi ollut varsinaisen tutkimuskysymyksen kannalta kovinkaan olennaista. Perimmäinen kysymyshän on, mikä tekee Laatikaisen kielestä ”laatikaismaista”.

Sen määrittäminen, mitä tarkoitan kollokaatiolla ja millä perusteella valikoin ja jäsenen tarkasteleman kollokaatiot oli yllättävän aikaa vievää. Kollokaatioita on määritelty ja luokiteltu varsin monin tavoin ja usein määritelmässä toistuu melko epämääräinen rajausta ”luonteenomaisella tavalla tms.”. Vaikka kollokaation useimmiten todetaan olevan sanojen, ei kielioppikategorioiden välinen ilmiö, jäsenen kollokaatiot ensin lauseenjäsennyksen avulla

ja sitten vasta muilla perustein. Lauseenjäsennyksen avulla analyysin aloittaminen on siinä mielessä perusteltua, että näin olisi mahdollista tarkastella mahdollisia eroja siinä, millaisia eroja on eri lauseenjäsenten välisissä epätyypillisissä eli tunnusmerkkisissä kollokaatioissa. Aineistoni valossa suurempia eroja eri lauseenjäsenten välisissä kollokaatioissa ei kuitenkaan ole, vaan samantapaiset ryhmät toistuivat eri lauseenjäsenten välisissä kollokaatioissa.

Tällaisessa tutkimusasetelmassa on vaikea rajata, mikä on tyyppillistä ja mikä epätyypillistä sekä mikä on toistuvaa tai suurtaajuista ja mikä ei. Tilastollisen analyysin avulla ja laajempaa vertailuaineistoa hyödyntäen tulokset voisivatkin olla toisenlaisia. Pelkkään omaan kielitajuun ja lähinnä yleiskielen sanakirja-aineistoihin tukeutuessa on vaarana se, että esimerkiksi sekä oma että tarkasteltavan murretausta voivat jäädä huomiotta, vaikka ne väistämättä vaikuttavat siihen, mikä vaikuttaa epätyypilliseltä ja mikä ei. Tyyllintutkimus ja kollokaatiotutkimus on kuitenkin luonteeltaan varsin epävarmaa ja usein voidaan vain todeta, että jokin vaikuttaa olevat tietyllä tavalla, mutta mitään varmuutta asiasta ei ole. Henkilökohtaiseen laajan aineiston havainnointiin perustuvassa tarkastelussa on myös vaarana yliyleistäminen. Kun jonkin piirteen huomaa, siihen alkaa kiinnittää huomiota, ja ehkä tavanomainenkin piirre alkaa vaikuttaa tunnusomaiselta.

Yksittäisen kirjoittaja tyyliä tarkasteltaessa on myös vaikea päättää, mitä aineisto on toisaalta riittävän suuri, jotta sen perusteella voisi tehdä jonkinlaisia yleistyksiä tai yleisempiä havaintoja, ja toisaalta riittävän pieni, jotta sen pystyy todella käsittelemään. Halusin kerätä raaka-aineistoni kokonaisen kalenterivuoden kolumneista, sillä halusin tarkentaa tutkimusksymykseni vasta aineiston käsittelyn myötä sen mukaan, millaisia piirteitä teksteistä löytyy eli aloittaa tarkastelun mahdollisimman avoimin mielin. Yksi minua alun perin kovasti kiinnostaneista piirteistä ovat metaforat, ja ajattelin, että esimerkiksi vuodenaajat voivat ohjata kirjoittajan kielikuvien käyttöä, joten halusin kaikkina vuodenaikoina kirjoitettuja tekstejä aineistooni. Toinen ja ehkä näin jälkikäteen ajatellen järkevämpikin ratkaisu olisi voinut ottaa aineistoon esimerkiksi joka kuukauden yhden lauantain kolumnit. Tällä tavoin olisi ehkä ollut mahdollista tarkastella tyyliä useammasta näkökulmasta kuin tässä tutkielmassa ja hyödyntää myös laajempaa vertailuaineistoa. Lisävalaistusta Laatikaisen persoonalliseen tyyliin varmasti antaisivat rakenteiden, tyyppillisten johdosten ja suurtaajuisien muotojen sekä aihepiirien ja metaforien tarkastelu.

Firthin jälkeen kollokaatioita on tarkasteltu ehkä enemmän toisen tai vieraan kielen oppimisen näkökulmasta kuin tyyllillisenä ilmiönä. Mielestäni kollokaatioiden tarkastelu tyylin ja vieraan kielen oppimisen kannalta ovat toisiaan tukevia näkökulmia. Kielenoppijan on hyvä tietää opittavan kielen tyyppilliset kollokaatiot, mutta kielen syvällisen ymmärtämisen

kannalta myös epätyypillisten kollokaatioiden havaitseminen ja ymmärtäminen on avartavaa. Toki myös tyylin tarkastelun kannalta kollokaatio on mielenkiintoinen ilmiö, ja yhden kirjoittajan kollokaatioiden lisäksi olisi mielenkiintoista tarkastella myös eri aihepiirejä käsittelevien tekstien kollokaatioita.

Maisterintutkielmassani pyrin siis selvittämään, millaisia epätavanomaisia kollokaatioita Laatikainen käyttää kolumneissaan. Kolumneissa on huomattavan runsaasti invertoidusti eli käänteisesti käytettyjä kollokaatioita, joissa tyypillisestä kollokaatiosta luodaan uusi tunnusmerkkinen kollokaatio, kun jompikumpi sanoista korvataan synonyymilla (*ilmapiiri samenee, ojentaa sauman*). Esimerkkejä tällaisesta invertoidusta kollokaation käytöstä on kaikissa tarkastelemissani lauseenjäsenten kollokaatioissa. Varsin usein Laatikaisen käyttämä synonyymi on myös tavanomaista kollokaatiota ekspressiivisempi (*askeltaa jalanjälkiä, palvelu olisi karttava*). Invertoitua kollokaatioiden käyttöä voi hyvin pitää yhtenä Laatikaisen persoonallisten kielen piirteenä. Se onkin yksi helposti tunnistettava ja siksi myös helposti parodioitava piirre Laatikaisen kielessä. Usein Laatikaisen tunnusmerkkisissä kollokaatioissa on predikaattina useimmiten henkilötökijään yhdistyvä verbi ja subjektina abstraktia ilmiötä kuvaava substantiivi, eli kollokaatioiden avulla personoidaan yhteiskunnallisia ilmiöitä (*ideologia torjuu, vastuuministeriö nielee*). Konkretisoinnista on ehkä kyse myös monissa muista abstraktia ja konkreettista yhdistelevissä persoonallisissa kollokaatioissa (*leipoa tappiota, ura väreilee*). Toisinaan tosin semanttinen ristiriita sen verran suuri, että ilmauksen ymmärrettävyys voi kärsiä. Joskus taas tunnusmerkkinen kollokaatio ilmaisee itsestänselvyyden (*eurot [ovat] realiteetteja, kapinoitsijat [ovat] ihmisiä*). Tällöin on vaikea sanoa, onko kyse tietoisesta painottamisesta tyylikeinona vai jostakin muusta.

Sanaston tasolla halusin tarkastella, millaiset sanat toistuvat kolumneissa, miten persoonallisilta vaikuttavat yhdyssanat on muodostettu ja millainen on sanojen tyyliväri. Persoonallinen tyyli on sanaston osalta yhdistelmä synonyymeilla leikittelyä niin kollokaatioissa kuin yhdyssanoissa ja sanaliitoissakin (*tupakannälkä, väljäkätisyys, kansanedustajan tuoli*) ja ilmaisuvoimaisten sanojen käyttöä tavanomaisempien sijasta tai rinnalla (*ähkiä, ohjentaa, kirikkaasti*). Suutaajuisissa sanoissa on runsaasti konnotaatioiltaan myönteisiä sanoja (*kiehtova, ruhtinaallinen, upea*), maaseutuun, luontoon, agraariyhteiskuntaan tai välittömiin aistihavaintoihin liittyviä sanoja (*ruokkia, paimentaa, perata*) sekä sellaisia sanoja, joilla olisi tavanomaisempikin vastine (*kosolti, luontua, silkka*). Lisäksi kirjoittaja käyttää joitakin kiertoilmauksia tai suosii jotakin tiettyä sanaa sen synonyymien sijasta, kuten usein sanoja *reservi, reserviläinen* ja *seniori* viitatessaan *eläkkeeseen* tai *eläkeläisyyteen* ja sanaa *persoona* tarkoittaessaan *henkilöä* tai *ihmistä*. Yhdyssanoissa ja sanaliitoissa luonteenomaista ja tunnistettavaa

on runsas vahvistus- ja muiden ilmaisuvoimaisten sanojen käyttö (*mahtitahditus, ydinintressi, äärimarkkinataloudellisuus*) sekä tapa tehdä saman mallin mukaan uusia yhdyssanoja (*avainasema, avainvaikuttaja, avainvirka*). Sanastossa on myös toistuvasti arkityylisiä ilmauksia (*huseeraaja, höösääminen, piisata*) ja satunnaisemmin muitakin tyyliväritteisiä ilmauksia (*palkollinen, pyhättö*). Ehkä yllättävänkin vähän aineistossa on sellaisia yksittäisiä sanoja, joista en löytänyt lainkaan muuta käyttöä (*jahkuaminen, juuttaantua, riesata*). Toisaalta näitä yhdessä tilapäisyhdyssanojen sekä varsin harvinaisten sanojen (*hupulointi, jumottaa, piiskuttaja*) kanssa on niin kuitenkin niin paljon, että jollei aivan jokaisessa yksittäisessä kolumnissa niin ainakin joka viikko esiintyy sellaista sanastoa, jota voi pitää Laatikaisen henkilökohtaisena, kenties jopa osin hänen uudissanoinaan, joten vaikutelma omatekoisesta sanastosta pitää siinä mielessä paikkansa.

Tutkielmassani halusin selvittää Erkki Laatikaisen kielen ”laatikaismaisuuutta” erityisesti kollokaatioiden ja sanaston tasolla. Vaikka tietysti pyrin lähestymään aineistoani avoimin mielin ja mahdollisimman ennakkoluulottomasti, oletin löytäväni Laatikaisen kolumneista vuolassanaisen, arki- ja muilla tyylivärisillä sekä ilmaisuvoimaisilla ja pitkillä tai omilla sanoilla kuvatun maailman, jossa kirjoittajan arvostamia asioita ja ihmisiä kehutaan häpeilemättä ja kirjoittajan vähemmän arvostamia taas ei epäröidä arvostella. Jotakin sen kaltaista voin tulosteni perusteella sanoa löytäneenikin.

LÄHTEET

- Carter, Ronald 1987: *Vocabulary. Applied linguistic perspectives*. London, UK: Allen & Unwin (Publishers) Ltd..
- Cruse, D. A. 1986: *Lexical semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CSC = CSC – Tieteen tietotekniikan keskus 2004: *Suomen sanomalehtikielen taajuussanasto*. – <http://www.csc.fi/tutkimus/alat/kielitiede/taajuussanasto-B9996/view> 2.2.2014.
- Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Firth, J. R. 1968: *Selected papers of J. R. Firth 1952–1959*. Toimittanut F. R. Palmer. Bloomington & London: Indiana University Press.
- 1969 (1957): *Papers in linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press.
- Forsgren, Tuuli 1995: Kollokaatiokäsitteestä. – Irma Sorvali (toim.), *Kääntämisen tutkimuksen päivät Oulussa 12.12.1995* s. 9–16. Oulu: Oulun yliopisto.
- Grönholm, Maija 2000: Pörröinen nalle söi herkullisen jäätelön – kollokaatiotaidoista suomen kielessä (L2). – *Fennica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000* s. 115–134. Åbo: Åbo Akademi tryckeri.
- Haapaniemi, Riikka 1999: "Hyväntuulinen jäätelö". Kollokaatioiden hallinta hyvin ruotsivaltaisella alueella. – Maija Grönholm (toim.), *"Hyväntuulinen jäätelö". Suomen oppimisesta suomenruotsalaisissa peruskouluissa. Om inläring i finska i finlandssvenska grundskolor* s. 67–89. Vasa: Publikationer från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi Nr 31.
- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred 1995: *Nyky-suomen lauseoppia*. 3. muuttamaton painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakulinen, Auli, Kauppinen, Anneli, Leiwo, Matti, Paunonen, Heikki, Räikkälä, Anneli, Saukkonen, Pauli, Yli-Vakkuri, Valma & Östman, Jan-Ola 1998: *Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Helsinki: Edita.
- Hakulinen, Auli & Ojanen, Jussi 1970: *Kielitieteen ja fonetiikan terminologiaa*. Tietolipas 66. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halliday, M. A. K. 2004: *Lexicology*. – M. A. K. Halliday, Wolfgang Teubert, Colin Yallop & Anna Čermáková, *Lexicology and corpus linguistics* s. 1–22. London – New York: Continuum.
- Hoey, Michael 1991: *Patterns of lexis in text*. Oxford: Oxford University Press.
- Hämäläinen, Unto 2013: Muistot: Erkki Laatikainen. – *Helsingin Sanomat*. – <http://www.hs.fi/muistot/a1364358754488> 21.10.2013.
- Ikola, Osmo 2001: *Nyky-suomen opas*. 2. painos. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 65.
- ISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, Terho 2000: *Uusi kieliopas*. Tarkistanut ja uudistanut Sari Maamies. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Jantunen, Jarmo 2001: "Tärkeä seikka" ja "keskeinen kysymys": mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisynonyymeista? *Virittäjä* 2 s. 170–192.
- 2004: *Synonymia ja käännössuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen erityispiirteisiin*. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja University of Joensuu Publications in the Humanities N:o 35.
- Kangasniemi, Heikki 1997: *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Karlsson, Fred 2006: *Yleinen kielitiede*. Uudistetun laitoksen kolmas painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kenny, Dorothy 2001: *Lexis and creativity in translation. A corpus-based study*. Manchester, UK & Northampton, MA, USA: St. Jerome Publishing.
- Keskisuomalainen 2013: Historia. – <http://www.keskisuomalainen.com/web/index.php?id=110> 21.10.2013.
- Kielikello*. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten keskus. Helsinki.
- KKO = *Kuka kukin on. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 2007*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kotilainen, Lauri 2003: *Parempi lehtijuttu*. Helsinki: Inforviestintä Oy.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 170. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. – <http://mot.kielikone.fi.ezproxy.mikkeli.amk.fi:2048/mot/mamk/netmot.exe>, <http://mot.kielikone.fi.ezproxy.jyu.fi/mot/jyu/netmot.exe?motportal=80>.
- Kuutti, Heikki 2012: *Mediasanasto*. Jyväskylä: Media Doc Oy.

- Laatikainen, Erkki 2002a: Kahden sanomalehden Vaasa. – *Keskisuomalainen* 5.1.2002.
- 2002b: Keskustelemattomuus riesaa SDP:n julkikuvaa. – *Keskisuomalainen* 6.4.2002.
- Leech, Geoffrey 1974: *Semantics*. Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books Ltd.
- Lilja, Esa 2008: Laatikaisen ote hellittää. – *Helsingin Sanomat* 6.8.2008 s. C 6.
- Lyons, John 1995: *Linguistic semantics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCarthy, Michael 1990: *Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press.
- McIntosh, Angus 1966: Patterns and ranges. – Angus McIntosh & M. A. K. Halliday. *Patterns of language. Papers in general, descriptive and applied linguistics* s. 183–199. London: Longmans, Green and Co Ltd.
- MOT Englanti = Kielikone Oy. 2013. – <http://mot.kielikone.fi.ezproxy.mikkeli.ami.fi:2048/mot/mamk/netmot.exe> 22.10.2013.
- Metsämäki, Mikko & Mäkinen, Esa 2005: *Kuka kukin luulee olevansa Who's who in their mind in Finland 05*. Jyväskylä: Ajatus Kirjat, Gummerus Kustannus Oy.
- Nenonen, Marja 2002: *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja University of Joensuu Publications in the Humanities N:o 29.
- NS = *Nyky-suomen sanakirja*. Helsinki: WSOY 1951–1961.
- OKM = Opetus- ja kulttuuriministeriö 2009: Valtion journalistipalkinnot neljälle ja sanomalehtimieseläke kymmenelle. – <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2009/06/journalistipalkinnot.html?lang=fi> 21.10.2013.
- Partington, Alan 1998: *Patterns and meanings*. Philadelphia, PA, USA: John Benjamins Publishing Company. – <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Doc?id=500133> 8.3.2008.
- Penttilä, Aarne 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, tarkistettu painos. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- PS = *Suomen kielen perussanakirja*. Helsinki: Valtion painatuskeskus ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1990–1994.
- Setälä, E. N. 1973: *Suomen kielen lauseoppi*. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Kuudestoista painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Sinclair, John 1991: *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Stubbs, Michael 1996: *Text and corpus analysis. computer-assisted studies of language and culture*. Oxford, UK & Cambridge, Massachusetts, USA: Blackwell Publishers Ltd. & Blackwell Publishers Inc..
- Teubert, Wolfgang 2004: Language and corpus linguistics. – M. A. K. Halliday, Wolfgang Teubert, Colin Yallop & Anna Čermáková, *Lexicology and corpus linguistics* s. 73–112. London – New York: Continuum.
- Tiittula, Liisa 1989: Sanomalehtikielellä vaikuttamisen keinoista. *Kielikello* 2 s. 3–12
- Tilastokeskus 2012: Joukkoviestimet 2011. Finnish Mass media. – http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/isbn_978-952-244-370-0.pdf 21.10.2013.
- Vanhatalo, Ulla 2002: ”Naiset motkottaa aiheesta ja nalkuttaa syyttä”. Kyselytestit verbien semanttisten sisältöjen arvioinnissa. – *Virittäjä* 3 s. 330–353.
- Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.
- Westerlund, Hanna 2000: Leksikaalisista kollokaatioista EU-asetusten käännoksissä ja Suomen lainsäädännön kielessä. – Päivi Jauhola, Outi Järvi ja Detlef Wilske (toim.), *Erikoiskielet ja käännosteoria. VAKKI-symposiumi XX. Vaasa 11.–13.2.2000* s. 400–406. Vaasa: Vaasan yliopiston käännosteorian ja ammatti-kielten tutkijaryhmän julkaisuja N:o 26.

LIITE 1. Laatikaisen kolumnien otsikot ilmestymispäivittäin.

5.1.2002	Keski-Suomi pitää pintansa väkiluvussa Vaasa luo yhteishenkeä myös Seinäjokeen Kahden sanomalehden Vaasa
12.1.2002	Eero Erkki, suurmies, jonka arvo on nousemassa Keskisuomalainen 358 vuoden päivänä Hiihtourheilu tuo tunnettuutta Jyväskylälle
19.1.2002	Puolueiden suhteet mahdollistavat yhteistyön Taiteilijaprofessori julistaa linjaa ² Avainhenkilöiden asuttava työseudullaan
26.1.2002	Hyvinvoiva yhteiskunta rakentuu myös sosiaalisuuteen UKK reissasi maakunnissa Vuoden Eevan masinointia
2.2.2002	Virkamiehet linjaavat myös hallitusohjelmia Nuoret innostuvat sanomalehdestä Hermuska kolumnoi ³
9.2.2002	Valtioelinten suhde värisee jännittyneisyyttä ⁴ Etelän valtamediassa edistystä ⁵ Tuomas Lukka, Jyväskylä ja Optio ⁶
16.2.2002	Eurooppalaiset arvot ankarissa paineissa ⁷ Eläkkeet 40–45 prosenttia palkasta ⁸ Viro on kiinnostunut Suomesta
23.2.2002	Kunnalla on vastuu sairaan hoitamisesta Keski-Suomi hakee maakuntajohtajaa Saarijärvi kaipaa rauhoittumista ⁹
2.3.2002	Venäjän ja Viron suhteet normalisoitunevat Seinäjoen ja Vaasan vastakkaisuus vähenee Hohdetta sankarien Jyväskylään ¹⁰
9.3.2002	Naisten alipalkkaus vuosisatainen vääryys Vivahteikkuutta jopa Eurooppa-politiikkaan Kaakkoinen seutukunta on keinotekoinen

---

² Erkki Ruuhinen

³ Anna-Kaisa Hermusesta Keskisuomalaisen uusi kolumnisti

⁴ uusi perustuslaki ja vallanjako

⁵ liittyy Helsingin Sanomien kirjoitukseen hajasijoituksesta

⁶ Jyväskylän medianäkyvyys

⁷ henkilönä Jacob Söderman

⁸ henkilönä Björn Wahlroos

⁹ kaupunginjohtajavalinta

¹⁰ hiihtolajit

- 16.3.2002 Vaalipiirijakoa on pakko uudistaa
Toimeentulotukea sakkujen maksamiseen
Kulttuurin voimaa¹¹
- 23.3.2002 Jospa Keski-Suomi saa nyt oman hiippakunnan
Kuntaliitos nousee pohdintaan¹²
Nyt maakuntajohtajaa seulomaan
- 6.4.2002 Keskustelemattomuus riesaa SDP:n julkikuvaa
Turruttava kansanedustajuus
Uusi keulahahmo Pieksämäen seudulle
- 13.4.2002 Israelin ja Palestiinan kriisi huokuu toivottomuutta
Kyyjärvi ja Pihtipudas liittolaisina
Voimakas puoluesihteer¹³
- 20.4.2002 Presidentinvaalissa vammautuminen on uusi ilmiö
Suomen yrittäjien johto vaihtuu
Kokonaisvaltaisuus Jyväskylän maankäyttöön
- 27.4.2002 Vaalijärjestelmän tarkistaminen lähestyy
Suurkaupungit luovat eripuraa¹⁴
Jyväskylän vetovoima säilyy
- 4.5.2002 Eri punninnat tuovat erilaisen maakuntajohtajan
Juna viilettää yhä nopeammin
Sanomalehtimies Heikki Marttila reserviin¹⁵
- 11.5.2002 Alueellinen vastuu kuuluu myös yliopistoille
Syrjäytetyt puolustavat oikeuksiaan
Apulaiskaupunginjohtaja kynäniekkana¹⁶
- 18.5.2002 Matalapalkka-alat kuntoon jämäkällä raamiohjelmalla
Metsätilat tukevat maaseutua
Maakuntajohtaja luo Keski-Suomelle profiilia
- 25.5.2002 Yrittämisen ja ihmisyyden oikeus turvattava terrorilta¹⁷
Keski-Suomen hiippakunta etenee
Keuruulla kallistutaan Jyväskylän suuntaan¹⁸
- 1.6.2002 Kahden viikon siirto koulujen alkuun ja loppuun
Aho lähdössä, Rusi tulossa
Petäjävesi hakee ennakkoluulottomia ratkaisuja¹⁹

---

¹¹ kaupunginjohtaja Pekka Kettusen syntymäpäivät

¹² Jyväskylä naapurikuntineen

¹³ SDP:n johtohenkilöiden valinnat

¹⁴ suurimmat kaupungit haluavat suorat suhteet valtiovaltaan, Kuntaliiton ohi

¹⁵ Keski-suomalaisen toimituspäällikkö

¹⁶ Saarijärven paikallislehden kolumnistina aloittaa apulaiskaupunginjohtaja Pekka Länsisalo

¹⁷ turkistarhaus

¹⁸ kuntaliitospohdinnoissa

¹⁹ mahdollinen kuntaliitos Jyväskylän kanssa

- 8.6.2002 Nelonen tasoittaa MTV3:n etumatkaa
Osakesarjojen yhdistäminen on suuri kysymys
Yrittäjyys ylös yhteiskunnassa yhteistyöllä
- 15.6.2002 Keskustan ja kokoomuksen syvän traumaattinen suhde
VR hyväksyy vain Helsingin sanomalehdet
Mäntän johtajuuskriisi²⁰
- 29.6.2002 Jyväskylän Kesä kuhisee ja nautintoa riittää muuallakin
Oikeistopopulismi väijyy ja sitä pelätään
Mäntän ilo ja tuska²¹
- 24.8.2002 Sonera on poliitikkojen ennätysuuri virhearvio
Kriivari Ilmari Turja
Petäjaveden vaihtoehdot²²
- 31.8.2002 Kokonaisuus ratkaisee kansalaisen verotuksessa
Suositut miestenilta ensi perjantaina²³
Vahva vaikuttaja on poissa²⁴
- 7.9.2002 Nato lähenee, mutta onko Suomen kansa siihen valmis?
Sonera on kaikkien aikojen moka
Neuvokset viisauden kukkulan juurella²⁵
- 14.9.2002 Sateenkaari tai punamulta vaihtoehtoina²⁶
Reipas kilpa Keski-Suomessa²⁷
Uuraisilla haetaan vauhtia kasvuun
- 21.9.2002 Yhden puolueen Kiina on markkinataloudestumassa
Alpo Rusi, syyllinen vai syytön?
Kysytty oppituolin haltija²⁸
- 28.9.2002 Keski-Suomen eduskuntavaaleissa syntyy kunnon sähinä
Koko kansan puolustusvoimat
Jännitteitä jälleen Suomen Pankissa²⁹
- 5.10.2002 Supon asema ja toiminta nousevat nyt arvioitaviksi³⁰
Kunnan yhtiönkin arvostettava asiakasta³¹
Kangasniemen Musiikkiviikot rohkeana
- 12.10.2002 Soneran bonukset kertovat arvokriisin jatkumisesta
Keskustan ja SDP:n kilpa jatkuu tasaisena
Kari-Pekka Kyrön piinapenkissä helpottaa

---

²⁰ kaupunginjohtajan erottamisaikheet

²¹ kulttuuritapahtumat ja kaupunginjohtajan erottaminen

²² kuntaliitos

²³ maakunnallinen tapahtuma

²⁴ Pentti Sahi ja Juhani Surakka

²⁵ mahdollinen Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan kuntaliitos

²⁶ eduskuntavaalit 2013

²⁷ eduskuntavaalit 2013

²⁸ JY:n kansantaloustieteen professorit osallistuvat valtakunnallisiin työryhmiin

²⁹ tuleva johtokunnan jäsenen valinta

³⁰ liittyy Alpo Rusiin

³¹ Jyväskylän Energia

- 19.10.2002 Pahoinvointi kasvaa virallisessa hyvinvoinnissa
"Punainen vaate" kohahdutti³²
Ruotsin pääministeri Jyväskylään
- 26.10.2002 Tuomioistuimilla yllätyksellisyysden taipumus³³
Oulun tohtori Lasse Lehtinen
Ministeri tukee viisaasti lastenkulttuuria
- 2.11.2002 Alistaminen ei onnistu ikuisesti³⁴
Posti nykyaikaistaa palvelunsa
Diplomi-insinöörejä Jyväskylästä
- 9.11.2002 Puheenjohtajat luontevia ehdokkaita pääministeriksi
Sunnuntaikauppa vapaaksi
Mänttää saa kehua
- 16.11.2002 Hyvin vakavaa rikosta selvitellään Sonerassa
Martti Ahtisaari -luennosta instituutio
Joutsa ja Luhanka juurillaan³⁵
- 23.11.2002 Yleisradio heikentää Keski-Suomen minuutta
Suojelupoliisi menneisyyden pinteessä³⁶
Keski-Suomen maanpuolustussäätiö karttuu
- 30.11.2002 Nato kelluu yhä vahvemmin myös Suomen vaihtoehtona
Ministereitä liukuhihnalta³⁷
Keurusselkä menestyy ja laajenee
- 7.12.2002 SDP:n ja keskustan ongelmallinen yhteistyö
Soneran henkilöstö lujilla
Räävittömät seksi-ilmoitukset historiaan
- 14.12.2002 Mielenosoittaminen ja rikollisuus eri asioita
Keski-Suomi tarvitsee diplomi-insinöörintsä
Valtaväylät avartuvat³⁸
- 21.12.2002 Yhdysvaltain hyökkäys Irakiin varmistumassa
Korkein hallinto-oikeus hurskastelee³⁹
Jyvässeudun vetokaksikko kokonaan uusiksi?⁴⁰
- 28.12.2002 Suomen talouteen kaivataan dynamiikkaa⁴¹
Arvi Lind, jalat aina maan pinnalla
Kirkot viihdetaitelijoiden pajatsoina⁴²

---

³² Aino Suholan kirja

³³ kommentoi Merenkululaitoksen lahjusjupakan tuomioita

³⁴ Venäjä ja tshetsheenit

³⁵ päättivät, etteivät vaihda yhteistyösuuntautumistaan Keski-Suomesta Hämeeseen

³⁶ liittyy Alpo Rusiin

³⁷ arvonimet

³⁸ nelostie

³⁹ Vuotos

⁴⁰ kunnanjohtajat

⁴¹ henkilönä Jorma Ollila

⁴² viihhteelliset joulukonsertit

Puolueiden suhteet mahdollistavat yhteistyön

■ Kaikki hallitusvaihtoehdot ovat mahdollisia maaliskuun 2003 eduskuntavaalien jälkeen. Tarvitaan ihme tämän yhteistyörauhan muuttumiseen. Niinpä kansalaisten kannattaa toisissaan harkita äänestyskäyttäytymisensä. Sillä kykenee nyt vaikuttamaan.

ISTUVA hallituspuhja pyrkii jatkamaan vallassa, jos tähän suinkin tarjoutuvat mahdollisuudet. Tämä ihmimäinen lainalaisuus näkyi keväällä 1999, jolloin sosialidemokraatit ja kokoomus bankkivat tarpeeksi kannatusta sujuvan kansakäymisensä vaalipiireen myös seuraavana vaalikautena. Keskusta jäi täpärästi valtakammarieihin johdattavan kynnymyksen alle.

Toinen lainalaisuus on, että hallintuvyö uuvuttaa, rapauttaa ja turruttaa. Keskinäinen ilmapääri samenee, syntyy epäilyjä, kertyy liitikkä palaa arvoonsa. Tällöin jo hallituksen sisällä muhivat pönnöt uuden ratkaisun löytämiseen. Väsyminen lisäksi heijastuu koko yhteiskuntaan. Ainesajat vaistoavat tilanteen. He tukevat ratkaisullaan **haceen** mallin syntymistä.

SATEENKAARIKABINETTIA vaiva ilmeisvä turtuminen. Hallituksen oman piirin keskustelut ovat olleet niukoja, mitä pääministeri ja valtiovarainministeri ovat luotsanneet laivaa yksisuuntaisina. Pääministerin asema on yhä luja, mitä Paavo Lipposen sosial-

Paavo Lipposen johtama viiden puolueen koalitio on hallinnut Suomea kohta viisi vuotta. Soman ajan keskusta on kulluttanut oppositiion penkkejä.

demokraattien puheenjohtajana on toki merkitys, mutta varsinaiset linjat ovat sorvattu kahden johtavan puolueen liitteissä. Silloin on oireillut. Hän kelpui kokoomuksen puheenjohtajuudesta ja testamenttasi vastuun sisäministeri Ville Itälälle. Muutos on sujunut toistaiseksi kehnosti. Kun Niinistö työskentelee entiseen tapaan voimaministerinä, puheenjohtajalle ei ole ainoa tilaa. Itälä ei ole vielä raivannut tiestä kunnioitettua roolia, vaan hän on edennyt Niinistön turvallisessa varjossa.

Ruotsalajin kansanpuolue, vihreät ja vasemmistolitko ovat hallituksen apuliittolaisia. Niillä vaarassa painua sivubuomiolle.

SDP:n ja keskustan puheenjohtajat ovat kuukausien puheensalheita. Ne tuovat yhteiskunnallisten keskustelujen huomisen aiheita, jotka innostavat kansalaisia.

Jos lievisi liikahdukista voi jotakin päätellä, sosialidemokraattien johdon asenne keskustan on lientyneessä. Jopa puheenjohtaja Paavo Lipponen on esiintynyt maltillisesti ja rakentavasti. Hänen ja sijaisjohtajien toimineen Anneli Jäätteenmäen välillä vallitseva toimiva jos ei puolitain sympaattinen yhteys. Se ei sidos kumpaakaan osapuolta, mutta taajuus on häiritään.

Kokonaiskuvaan liittyy ammattiyhdistysliikkeen ja keskustan ilmapääriin lientyminen. SAK:n ja sen suurimpien ammattiliittojen keskeisten vaikuttajien kiinnostus keskustaa kohtaan on jälmeisen myönteinen.

Keskusta tietää kentällään kattavan eniten punamultaa, joka 1930-luvulta alkaen aina 1980-luvun lopulle saakka oli suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan suuntaa luonut vajakkoo. Se taisteli keskenään mutta se osasi sovia asiat. SDP oli sitoutunut kaupunkien työläisten ja keskiluokan ehtojen parantamiseen. Keskustan into suuntautui maakuntien ja maaseudun heikko-osaista ryhmää oikeudenmukaisesti kohtelevaan linjoitukseen.

Punamullan virkoaminen ei olisi täten mikkään jymy-ylätys, vaan se toisi tasavaltaan paljon 2000-luvun tunnelmaa.

TOKI porvarihallitukseen ei ole kuopattu. Siihen vain tarvitaan sekä keskustan että kokoomuksen reilu pärjääminen vaaleissa. Sosialidemokraattien ha-

Socialidemokraateille on eduksi, jos keskustaa ja kokoomus kamppaavat kakkessa toistaan. Näin on kauapi tapahtunut. Tämä on minimoinut porvarillisen liittouman vaikuttavuuden ja maksimoinut sosialidemokraattien suureen vaikuttavuuteen kuin kansa on heille suoraan suostunut. Tämä tilanne ei välttämättä ole ikuinen. Muuttuuko se jo kokoomuksen ja keskustan uusien puheenjohtajien vastuujaksolla?

Taiteilijaprofessori julistaa linjaa

■ Viisi vuotta muotoilun taiteilijaprofessorina työskennellyt, Toivakassa vuonna 1943 syntynyt Joutsaan Erkki Ruuhinen on ryhtynyt Joutsaan seudulla aktiiviseksi kammariottajaksi. Hän muutti kolmisen vuotta sitten Helsingistä avoimelle maaseudulle Joutsaan, jonne hän rakennutti kodin ja arjelleen, ilmaisuun siceeraten "metään keskelle, sinisen salmen rannalle".

Erkki Ruuhinen on ensimmäinen graafisen suunnittelun edustaja muotoilun taiteilijaprofessorina, jona aiemmin ovat toimineet keramiikko Kyllikki Salmeharja, taiteilija Kaj Franck, sisustusarkkitehdit Antti Nurmesniemi ja Yrjö Kukkapuro, tekstiilitaiteilijajärjestö Rantanen ja taiteilija Oiva Toikka.

Ruuhinen on ollut suunnittelmassa liikemerkkejä, logotyyppejä ja yritysten visuaalisen profiilin kokonaisinjouja. Hänen jälkensä on mahdollisuus kosketella to-

näkry vakuumittavana esimerkiksi K-ryhmän visuaalisuuden uudistamisessa.

Ulkopuolisen arvioitun asianumittajan ja osajon asettamun palkkamuutoksen on karkauttava hetki. Hän osaa riippumattomana tarkkailijana hahmottaa lukuisat ilmiöt, uhat ja mahdollisuudet, toisella tavalla kuin seudulla vuorokauden tarkkailijaksi. Niinpä hänen saansa kannattaa kunnialla.

Päättäjät toki aina päätävät, mutta heidän silmiensä ja korviansa avonaisuus ja sanonnan erittelyn haikutus ovat jaloja ominaisuuksia.

AINA VALPAS paikallislehti Joutsaan Seutu julkaisi taannoin

eremittajataiteilijaprofessori Ruuhisen puheen Joutsaan kunnan läsnäyspäiväjuhlassa. Tällä palatal- ja on mahdollisuus kosketella to-

Joutsaan muuttanut Erkki Ruuhinen toimii taiteilijaprofessorikautensa jälkeen graafisena suunnittelijana sekä yritysneuvonantajana, ja siinä ohessa myös aktiivisena kansalaisvaikuttajana.

nipuolet väin yhdeksi osalta.

Kaikkiaan neitä, mihin suuri-

neen vuorineuvoksen mielipide-

nen ei voi olla etäyöskentelyä. Me-

lukuissa muissa maakunnissa, on

lajien ja yritysten eläinlajien

kaupunkien ihmiset täällä menevät ostokseksi, opiskelumaan, teatterin tai konserttiin. Jyväskylään. He eivät mene kaukoiseen Keski-Suomeen, sellastahan ei ole edes olemassa. En usko, että he menevät myöskään Iiän Hämeneeseen. Ja miksi he menisivät?

Jos tästä asiasta ei ole saanut yhteyshenkilöitä Joutsaan, niin aloitetaan yhteistyö Jyväskylän yliopiston taloustieteellisen tiedekunnan kanssa ja teetäkää sillä verta-voimantutkimus, mikä seurauksena on Joutsalle tärkeä. Tutkimus antaa oikean vastauksen.

REIPAS PAALITTUS on virkisenä luettavaa.

Erkki Ruuhisen hahmonruksel ovat myös monella muulla Joutsaan seudun liittyvällä sivulla vakava oppia, jonka tutkailijain ja jaloistaminen saatavaksi kohtaa alueen menestyksen sivistyksesi.

Avainhenkilöiden asuttava työseudullaan

■ Vuorineuvos Esko Muthonen muisteli kiehtovasti Jyväskylän Klubin illassa keskiyökokona Keski-Suomen vuosiaan 1988-2001. Keski-suomalainen on julkaissut esitelmän lähes kokonaisuudessaan torstai ja perjantain yllä-

Vuorineuvos arvioi yritysjohtajien palkkakannalla asuminen merkityksiä.

Yrityksiä ja niiden henkilökunta on johdettava edessä, yritysjohtajan on oltava näkyvästi läsnä, henkilökohtaisena ja hänen ja hänen perheensä on myös asuinalueellaan nähtävää, että he arvostavat yrityksen toimintapaikkakuntana.

Yritys ja sen aikaansaamat työpäivät ovat osa palkkakannan infrastruktuuria. Yritysjohtajan puolesta tulee osallistua palkkakun-

neen vuorineuvoksen mielipide-

KOKENEEN ja yritysjohtajana

vainampia kuin jos avainhenkilöt vaikuttavat täysivuorokautisesti seudulla. Saatava loihna jopa tunnelma, ettei yrityksen johto arvosta palkkakuntia eläinlajien arvo-

Myös yliopiston professorissa laenat lisääntyvät markkalaukkuihin, jos näin on käynyt, se on merkä yliopiston tiettyjen lohkojen pinnallistumisesta.

LIITE 3. Kerran tai kahdesti esiintyvät persoonalliset yhdyssanat.

Kaksiosaisia:

blokkivaltio (7.9.2002a), *emäntätytär* (28.12.2002b), *erityispulma* (2.3.2002a), *esimerkkikouhotus* (16.3.2002b), *etäviisaus* (4.5.2002c), *hallituskammari* (28.12.2002a), *hallitusvuoteus* (15.6.2002a), *inhimillisyyssperiaate* (29.6.2002b), *intosieluinen* (29'6.10.2002b), *jymyusi* (26.1.2002b), *kansalaisilmasto* (21.12.2002a), *katastrofiministeri* (24.8.2002a), *keskisuomalaisuus* (16.11.2002c), *kiitosmaininta* (mm. 9.2.2002c), *kohtaamisjärjestely* (26.1.2002a), *kohujupakka* (23.11.2002b), *kuntayhdistyminen* (6.4.2002c), *kuntayhtyminen* (24.8.2002c) ja *kuntayhtymällinen* (4.5.2002a), *kykymahti* (28.9.2002c), *käskysoitto* (21.9.2002b), *käärinpaperillisesti* (28.12.2002a), *lieveseutu* (12.1.2002b) ja *lievetapaaminen* (29.6.2002a), *liituraitainen* (9.3.2002b), *mahtajakansa* (7.9.2002a), *merkkikaupunki* (12.1.2002a), *muotituuli* (30.11.2002a), *muotodemokratia* (28.12.2002a), *näennäislausuma* (16.11.2002a), *oirearvo* (2.2.2002b), *parlamenttituoli* (16.3.2002a), *perinnesosialisti* (12.10.2002b), *pistehistoriointi* (7.12.2002a), *presidenttiputki* (20.4.2002a), *pyrkimisvimma* (27.4.2002a), *pysymismieli* (19.1.2002a), *pärjäämisyritys* (24.8.2002a), *päättäjävirkailija* (16.3.2002b), *rakennealto* (11.5.2002b), *reaalivirtainen* (24.8.2002a), *rivisuomalainen* (15.6.2002b), *ruokkijajoukko* (1.6.2002b), *sananviljely* (25.5.2002b), *sanasorvaus* (26.10.2002a), *sarjatulinen* (5.10.2002a), *sitkotahto* (9.11.2002a), *sormituntuma* (16.3.2002a), *sulasopuinen* (2.2.2002a), *sydämensivistynyt* (20.4.2002a), *symbolihahmo* (9.2.2002a), *syllisjahti* (12.10.2002c), *syllispenkki* (23.11.2002b), *säästövimma* (23.11.2002a), *taistolaismeriittinen* (6.4.2002b), *tekstikapula* (2.2.2002c), *teoriaherra* (21.12.2002b), *todellisuustajuinen* (13.4.2002a), *toiminnallishenkinen* (2.3.2002b), *tunnekuohuinen* (15.6.2002c), *tupakannälkä* (12.1.2002a), *umpiperä* (2.2.2002a), *urkintapoliisi* (21.9.2002b), *valtiaskoneisto* (23.11.2002b) ja *valtiaspöytä* (14.9.2002a), *velkaloukkuisa* (8.6.2002c), *voitonnälkä* (16.2.2002a), *väljäkätisyys* (16.10.2002a), *yhteistahto* (23.11.2002c), *yksiniitinen* (7.9.2002a) ja *yksiniitisesti* (28.12.2002a), *yliyö* (19.1.2002c), *älymystöpoliitikko* (16.2.2002a)

inhimillisoikeudellisesti (21.9.2002b), *kristillishumaaninen* (13.4.2002a), *poliittisvaltiollinen* (2.11.2002a), *valtiollisaatteellinen* (6.4.2002a)

Moniosaisia:

ihmisarvokäsitys (16.3.2002b), jälkikorvausvaatimus (23.11.2002b), jäsenkirjamiesjunttura (4.5.2002a), luottamushenkilökumppani (31.8.2002c), maailmanpoliisivaltio (16.2.2002a), maalaispeltomaisema (31.8.2002b), makeistehdasyhtiö (29.6.2002a), markkinataloushuumainen (16.2.2002a), matkalaukkuilmio (19.1.2002c), mielipideterrori (25.5.2002a), nousutoimihenkilöjohtaja (24.8.2002a), puolivuosisatainen (16.3.2002c), pääkabinettipuolue (14.9.2002a), ristiriitakenttä (4.5.2002a), samapalkkaisuusjulistus (18.5.2002a), sosiaaliturvaverkko (26.1.2002a), suhdetoimintakyky (23.11.2002a), suojelupoliisivoimat (21.9.2002b), taustamyötämieli (5.10.2002a), tehokestoruiske (11.5.2002a), tervetuloitovottaa (29.6.2002b), täysivuorokautisesti (19.1.2002c), vaaliliittomieli (16.3.2002a), valiotasavalta (18.5.2002a), valtakunnanosakeskus (7.9.2002c), valtionpäähenkilö (14.12.2002a), viranomaisvastuinen (16.11.2002a), yhteistyöhenkilö (2.3.2002a), yhteistyöpinta (23.3.2002c), yhteistyörakennelma (19.1.2002a), yhteistyösilta (6.4.2002a), ykkösluottamushenkilö (16.3.2002a), äärimarkkinatalous (14.9.2002a)

-UUs:

julkishallintohakuisuus (9.3.2002a), kokonaisedustuksellisuus (4.5.2002a ja 14.9.2002b), paasikiviläiskekoslaisuus (9.2.2002a), puhemiehisyyys (1.6.2002b ja 9.11.2002a), viisikymmenvuotisuus (6.4.2002c), yhteiskuntavastuullisuus (29.6.2002a kahdesti), yleispersoonallisuus (2.2.2002a), ylenkatseellisuus (15.6.2002b), äärimarkkinataloudellisuus (2.2.2002a)